Aptallarla *ne* Yapmalı?

onlardan biri olmamak için

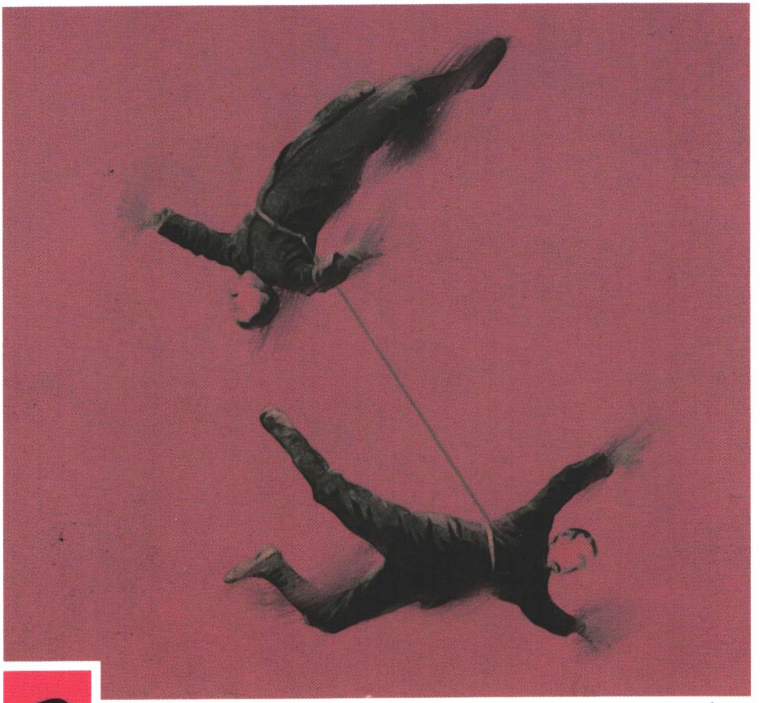

MAXIME ROVERE

Türkçesi Servet Ugan

2.
BASKI

Felsefeci, çevirmen, yazar, akademisyen Maxime Rovere, École normale supérieure'de (Paris, Lyon) ve PUC'te (Rio de Janeiro, Brezilya) dersler vermiştir. Halen Buenos Aires, Princeton ve Montréal üniversitelerinde düzenli olarak konuşmalar gerçekleştirmektedir. Spinoza üzerine çalışmalarıyla tanınan Rovere, Spinoza'nın mektuplarını çevirmiş, filozofun yaşamı ve fikirleri etrafında örülmüş kurmaca eseri *Spinoza Tayfası*'nı (Kolektif Kitap, 2019) kaleme almıştır. Çalışmalarını yoğunlaştırdığı alanlardan diğeri de etkileşimsel etiktir. *Aptallarla Ne Yapmalı?* adlı kitabı (Kolektif Kitap, 2020) bunun ilk örneğidir. İkincisi Fransa'da Eylül 2020'de *L'école de la vie: Erotique de l'acte d'apprendre* [Yaşam Okulu: Erotik Öğrenme Edimi] adıyla Flammarion Yayınları'ndan çıkmıştır.

Aptallarla *ne* Yapmalı?

onlardan biri olmamak için

MAXIME ROVERE

kolektif.
kitap

Kolektif Kitap ~ 172

Aptallarla Ne Yapmalı? Onlardan Biri Olmamak İçin

Özgün Adı: *Que faire des cons? Pour ne pas en rester un soi-même.*

© Kolektif Kitap, 2019
© Editions Flammarion, 2019

ISBN: 978-605-2205-66-2

Fransızca Aslından Çeviren: Servet Ugan
Yayına Hazırlayan: Eda Çaça
Sayfa Düzeni: Semih Büyükkurt
Kapak Tasarımı: Deniz Akkol

1. Baskı, Ekim 2020, İstanbul
2. Baskı, Nisan 2021, İstanbul
Sertifika No: 43484

Baskı ve Cilt: Berdan Matbaacılık
Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 215-216
Topkapı, İstanbul - 0212 613 11 12
Sertifika No: 45750

kolektif. kitap. bilişim ve tasarım ltd. şti.

Asmalımescit Mah. Tünel Meydanı Sok. Tünel Geçidi İş Hanı
C Blok No: 2 İç Kapı No: 18 Beyoğlu, İstanbul
www.kolektifkitap.com - info@kolektifkitap.com
T: 0212 243 96 39

Aptallarla *ne* Yapmalı?

onlardan biri olmamak için

MAXIME ROVERE

Türkçesi Servet Ugan

kolektif.
kitap

İÇİNDEKİLER

Giriş	9
Girişte Öne Sürülen Üç Tespit	13
Aptalların Ağına Nasıl Düşeriz?	21
Şaşkınlıktan Nasıl Kurtuluruz?	31
Hata Fırsata Nasıl Dönüşür?	39
Duygusal Çöküş	47
Görev Nasıl Çaresizlikten Doğar?	57
Ahlaki Otoriteler Nasıl Çatışır?	67
Bir Aptalı Nasıl Dinleyebiliriz?	77
Devlet Bizi Niçin Umursamaz?	87
Tehdit Niçin Bir Boyun Eğme Biçimidir?	97
Ahlak Etkileşimi Nasıl Bitirir?	107
Aptallar Niçin Yıkmayı Tercih Eder?	117
Niçin Aptallar Yönetir?	127
Aptallar Niçin Çoğalır?	137
Aptallar Niçin Her Zaman Kazanır?	147
Sonuç	155
Teşekkür	159

GİRİŞ

"Halkın gerisinde kaldığımız tartışma götürmez bir gerçek,
Sanırım bu sizi güldürüyor Bay Karamazov?"

Filozoflar burada ele alacağımız sorunları ciddiye almadılarsa bunun nedeni haklı olarak kendilerini aklın yetilerini deneyimlemeye adamalarıdır. Onlar "anlama"nın farklı niteliklerini keşfetmek ve kavramak için olağanüstü çaba gösterirken, şüphesiz aptallığın varlığını da tamamen ihmal etmemişlerdi, zaten en kaba yaklaşımla, tanımı gereği akılla aptallık ters orantılıdır: aptal olmayı bıraktığımız ölçüde anlamaya başlarız. Bu yüzden filozoflar mücadele ettikleri aptallık hakkında büyük oranda olumsuz tanımlamalar yaptılar, onların bakış açılarına göre bireyler en azından teorik olarak akıllıdırlar. Aptallığın felsefi tarihini yazmasak bile filozofların onu, bilginin, ahlaki yetkinliğin, yapıcı müzakerenin, birlikte yaşamanın önündeki *kanaat, önyargı, kibir, batıl inanç, tahammülsüzlük, ihtiras, dogmatizm, bilgiçlik, nihilizm* ve benzeri şekillerde ortaya çıkan engeller olarak gördüklerini hatırlamak yeterlidir. Şüphesiz bunu yaparak aptallığın çeşitli yönlerini aydınlatmaya katkıda bulundular. Kavram ustaları için bu doğal olsa da, onu

hep fazlasıyla entelektüel bir konuma yerleştirdiklerinden, durum yüzleşmenin mümkün olmadığı otantik bir soruna dönüşüyordu.

Basitçe söylemek gerekirse sorun aptallık değil aptallardır. Gerçekten de aptallığı nasıl tanımlarsak tanımlayalım varacağımız sonuç aynıdır: mümkün ve tahayyül edilebilir her türlü yöntemle, insan olan ve olmayan bütün güçlerle aptallık mutlak bir biçimde –ya da mümkün olduğu kadar– savaşılması ve yok edilmesi gereken bir şeydir. Latince bir terim olan *Stultitia delenda est*, aptallığa karşı duyulan faydalı bir nefreti, sınırsız ve acımasız, vahşi bir nefreti ifade eder: *o yok edilmelidir.* Ama ya aptallar? Gerçek aptallar, yani gündelik hayatımızı dolduranlar, toplu taşımalarda karşılaştıklarımız, her gün işyerinde beraber olduklarımız, beraber yaşadıklarımız ve maalesef ailemizdekiler, hatta günün birinde bize bu iğrenç yönlerini gösteren ve bir süre hayatta beraber yol almış olduğumuz dostlarımız, aşklarımız... İşte bu aptallar! Onların tümünü yok etmemiz gerektiğini kim söyleyebilir? Kimse –belki aptalların en beteri hariç– ciddi olarak bunu düşünemez.

Bu nedenle felsefi açıdan aptallar, aptallığa nazaran çok daha önemli, çok daha dikkat edilmesi gereken bir sorundur. İncelikten yoksun, salak ve genelde saldırgan oluşları, son derece karmaşık bir teorik sorun teşkil eder, zira durum döngüseldir. Gerçekten de bir aptalla karşılaştığınızda derhal, sizi kendi aklınızdan (bu kelimeyi en geniş tanımıyla *anlama yetisi* olarak kullanıyorum) ayıran bir döngü oluşur. Şüphesiz okurlarıma hakaret etmek gibi bir niyetim yok; ama kabul edersiniz ki kendinizi bir aptalla özdeşleştirdiğiniz andan itibaren artık sadece *bir kişiyle* değil, aynı zamanda anlama çabanızı ciddi olarak zorlayan *bir durumla* karşı karşıyasınızdır. Aptallığın tipik özelliklerinden biri analiz etme kapasitenizi tüketerek tuhaf bir şekilde sizi daima onun dilini kullanmaya, onun oyununu oynamaya, kısacası onun alanında hapsolmaya zorlamasıdır – bu argo terimi kullanmamın önemi de buradan gelir. Bu kaçınılması öyle zor bir tuzaktır ki aynı çatı altında bunlardan biriyle yaşama talihsizliğine (bereket geçici bir süre için) maruz kaldığımdan, üniversitedeki en zor çalışmalarıma ara verip kendime ve sizlere

bu hizmeti sunmaya karar verdim: aptallığı, güçlüklerin bu en büyüğünü aydınlatmak ve eğer mümkünse bundan kurtulabilmek.

Aptalların yarattığı sorunları, filozofların ele aldığı ciddi sorunlar kadar önemli görüyorum ve onların detayına girmeden önce bir nokta üzerine dikkatinizi çekmek zorundayım: Bu kitap aptallığı *hukuksal* değil *olgusal* olarak ele alıyor. Başka bir deyişle, her şeyden evvel ahlaki, politik ve toplumsal bir mesele olan aptallık engellenmelidir. Genç insanların su katılmamış bir aptal olmalarını en etkili şekilde engelleyecek müşterek yaşam biçimini örgütlememiz gerekmektedir – zaten hangi sosyal çevrede yetişmiş olurlarsa olsunlar kendileri de çoğunlukla aptalların çocuklarıdır. Burada bir aciliyet söz konusudur. Fakat aklı geliştirmek için sarf edeceğimiz büyük çaplı çabanın sınırlarının farkına varmak zorundayız: Ortaya konulacak aptallık karşıtı düzenlemeler çok fazla faktöre bağlı olacaktır, en azından toplumun bir bölümü –bu bir kişi bile olsa– başka bir bölümünü –en azından bir kişiyi– aptal olarak nitelemeyi sürdürecektir. Bu açıdan aptallık hukuk içinde erise de, sosyal bilimlerin ve iyi niyetli kişilerin ona karşı yürüttükleri çabalar etkili ve meşru olsa bile, olgusal olarak var olmaya devam edecektir.

Böylece hiç vakit kaybetmeden şunu kabul etmek gerekir: Mükemmel bir dünyada, mümkün olan tüm iyi niyetlere rağmen, *kaçınılmaz olarak her zaman* aptallarla karşılaşacağız. Aptallık tarihsel değişikliklere rağmen her daim var olmaya devam eder, bunun yanı sıra hiç durağan değildir. Herhangi bir durumu –onlarınki de dahil– iyileştirmek için yaptığımız her şeye körlemesine karşı çıkan çok özel direniş mekanizmaları vardır. Sizin argümanlarınızı her defasında sözümona ince düşünceleriyle boğmaya çalışarak iyi niyetinizi tehditle, yumuşaklığınızı şiddetle karşılayıp, kendi bireysel çıkarlarını bile baltalayan bir körlükle ortak faydaya arsızca karşı koyarlar. Bu anlamda aptallık insanın evriminin yok edilemez tortusu olmaktan ibaret değildir, tam tersine tarihin temel lokomotiflerinden biridir; körlüğüne rağmen, hatta belki de onun sayesinde geçmişteki mücadelelerin büyük çoğunluğunu kazandığı gibi gelecekte de birçok zafer kazanacak bir güçtür. Bu gücün

önlenemez sürekliliğini özetlemek için şunu kabul etmek gerekir: *aptallar inatçıdır.*

Bu tipik özelliğin, en basit çözümleri bile daha en baştan kesip atmak gibi bir sakıncası vardır. Çünkü aptalların inatçılığının işaret ettiği şey, tahammülsüzlüğe karşı hoşgörüyü, batıl inanca karşı aydın zihni, önyargıya karşı zihin açıklığını vb. savunmanın hiçbir anlamı olmadığıdır. Büyük sözler söyleyene, güzel duygular yalnızca sahiplerine zevk verir ve aptallık bu zevki bir kez daha rakiplerini tüketerek kendi ağına düşürüp her zamanki gibi onların anlama çabalarını baltalamak için kullanır.

Bu yüzden aptallarla uzlaşmak yapısal olarak imkânsızdır, zira onlar böyle bir şeyi istemezler; bizim *buna göre davranmayı* öğrenmemiz gerekmektedir. Ama nasıl? Aptalların bir olgu olarak her daim var oldukları ve her daim var olacakları, hatta varlıklarının gerekli olduğu ve artık aptallığın önünü almak için çok geç olduğu acı gerçeğini itiraf ettikten sonra, peki nasıl *buna göre* davranacağız?

Eğer bu soruyu sorduğumda cevabını biliyor olsaydım, ben de onların safına katılmış olurdum. Ama elimde küçük bir plan, birazcık yöntem ve hayli birikmiş soyutlama tecrübesi var; gelin felsefenin bu acil soruna net çözümler üretip üretemeyeceğini hep beraber araştıralım.

GİRİŞTE
ÖNE SÜRÜLEN
ÜÇ TESPİT

"Hey arkadan itmeyin!"
"Niçin koridorda ilerlemiyorsunuz?"
"İlerleyin?"
"İtmeyin!"
"Ama ilerleyin!"
"Ama itmeyin!"
"Ama bekleyin!"
"Ama ilerleyin artık!"
"İnsan işte!"

Her zaman bir başkasının aptalıyız;
aptallığın biçimleri sonsuzdur
ve asıl aptal içimizdedir.
Bunları söyledikten sonra artık düşünmeye başlayabiliriz.

Bu kitaba başlarken muhakkak aklınızda aptallarla yaşadığınız bazı tecrübeler vardır. Ne yazık ki! Bazı simalar, bazı isimler aklınıza geliyordur. Bu acı tecrübeler zaman zaman ıstırap ve adaletsizlik gibi ciddi sonuçlar da doğurmuş olabileceğinden onlardan intikam almak isteyebilirsiniz ve bu da onları daha iyi tanımak, biraz dalga geçmek ve kendinizi daha akıllı hissetmek için onlara iştirak etmek anlamına gelir. Beklentilerimiz aynı ama başlamadan önce dikkatinizi, ele aldığımız sorunun içindeki başka bir soruna çekmek istiyorum, ki bu da bir tanımlama meselesidir.

Gerçekten de aptallığın soyut bir tanımını yapabilsek de, aptalın ne olduğunu net bir şekilde kavrayabilmek zor. İlk anda iki şey göze çarpar. Bir yandan bu kadar göreli bir kavram olduğu için kimse bir başkasının aptalı olmaktan kurtulamaz; muhtemelen bu yüzden şimdiye kadar bu konuda ciddi bir çalışma yapılmamıştır. (Ben de eğer mecbur kalmasam bu konuya eğilmezdim.) Diğer yandan ve tersine herkesin kendi aptalı vardır, yani bu kitabı açan herkes

tanımı bir hayaletten daha muğlak, ama kendi gözünde tanrının varlığından daha gerçek bir kişinin net bir tanımının yapılmasını bekler. Siz ve ben, gündelik hayatımızda bir aptal kılığında beliren bu şeyi daha iyi kavramamıza felsefenin yardım etmesini istiyoruz.

Ancak şu gözlem üzerine düşünmenizi isterim: Saf aklın bakış açısına göre aptal diye bir şey yoktur. Bilge kişi, filozofların tanrısı, dünyayı seyrettiğinde hiçbir yerde aptal görmez. Sonsuz aklı sayesinde insanları bir davranışa iten nedenlerin mekanizmalarını, iç içe geçen faktörleri, etkileşimlerden çıkan taşkınlığı hemen anlar. Sonsuz hoşgörüsüyle onların en saçma doğaçlamalarını, kötü jest ve sözlerini, bel altı vurmalarını vb. sevgiyle karşılar. Mutlak kudreti sayesinde bir dünya yaratmak için her şeyin niçin gerekli olduğunu bilir ve evrenin işleyişine duyduğu güven en saçma davranış ve kusurları en ince detaylarına kadar hatırlamasını sağlar. Hayır, aptallar Mutlak'ın radarına girmezler. Onun Mükemmel Bakışı altında kaybolurlar.

Eğer aptallarla sorunumuz varsa, bu onlar karşısında kendi sınırlarımızı test ettiğimizin göstergesidir. Bir sınır çizerler ve onun ötesinde artık onları anlayamaz ve sevemeyiz. Bu bize sadece iki seçenek bırakır. Ya kendi sonluluğumuzdan keyif alarak, anlamadığı şeylerden haz almanın yolunu bulan ahmaklar gibi davranırız ya da aptallığın asıl gücünün, üzerimizde bıraktığı etki olduğunun bilincine vararak kavramların yardımıyla nihayet onların hakkından geliriz, yani sadece onlardan daha iyi olmakla kalmayıp kendimizden de daha iyi oluruz.

İkinci yolun ciddi bir zorluğu var: Her adımı eğlenceli değil, hatta zaman zaman son derece bıktırıcı olabilir. Ama eminim birkaç sayfa sonra kimseyi kandırmadan, gereğinden fazla lafı gevelemeden, aptalları karmaşık bir aygıtı inceler gibi inceleyebileceğiz.

Ancak henüz başlamadan bir başka zorluğun belirdiğini görüyorum: Aptallığın yelpazesi o kadar geniş ki bütün aptalları aynı anda incelemek mümkün görünmüyor. Kendi bildiklerinin doğruluğundan emin olarak kuşku duymayı toptan reddeden aptallar var; bazıları da her şeyi reddedip hakikate bile kuşkuyla yaklaşıyor; bir

de bu iki grubu da iplemeyen, hatta önlenebilecek felaketler de dahil hiçbir şeyi iplemeyenler var. Bütün bu aptallar hakkında aynı anda konuşmak mümkün mü?

Olası bir çözüm aptallığın tiplerini, türlerini belirleyerek onları aile olarak sınıflandırmak, belki de soyağacı çıkarmak olabilir. Ancak ben bir tipoloji oluşturmanın, aptallara onlarda olmayan bir varlık atfetmek gibi büyük bir sakıncası olacağını düşünüyorum. Eğer onların birbirlerinden ayırt edici özelliklerini ortaya çıkararak bazı tipleri, aynı bir parfüm imalathanesindeki gibi, aptallığın "özü" olarak tarif edebileceğim bir liste çıkarsaydım, şüphesiz birkaç tip hakkında fikir birliğine varabilirdik. Ama maalesef bu bizim hedeflerimizin tam tersi bir sonuç üretirdi: Deneyinize aşırı yoğunlaşmak zorunda kalır, karşılaştığınız şeyin sanki durumlar değil de varlıklar olduğuna inanırdınız. Kendi aptallarınızı ne kadar iyi tanırsanız, lal rengi kayın ağacı veya devekuşu nasıl varsa aptalların da öyle var olduğuna o kadar ikna olurdunuz (bunun doğru olmadığını size göstereceğim). Bu inanç sizi aklın ve salt iyiliğin bakış açısından uzaklaştırmak gibi bir sonuç doğuracaktır ve nihayetinde bu kitap, diğer birçokları gibi, sizi (ve beni) biraz bilgeliğe sevk etmekten ziyade önyargılarımıza gömecektir.

Böylece gündelik hayatımızda karşımıza çıkan aptalları anlamak veya daha iyi kontrol edebilmek için onları sınıflandırmanın iyi bir yöntem olmadığı aşikâr. Şüphesiz sayısız filmde, komedide, romanda bu tipleri, onları tanımamızı sağlayan tipik özellikleriyle buluruz. Onlardaki hayal gücü yoksunluğunun diğerlerinde, neredeyse sihirli bir şekilde, muazzam bir yaratıcılık ortaya çıkardığını görürüz. Keza bu durum benim iddialarımı destekler. Zira felsefe kişiliklerle değil kavramlarla çalışır. Farklı vakaların hakkını vermek için bir yandan soyutlamalar üzerinde çalışırken öte yandan kafamdaki tecrübeleri daha görünür kılmak amacıyla çok kısa ara bölümler koydum. Ben burada bir şey icat etmek istemiyorum. Sadece anlamak istiyorum.

Kısacası felsefede çok alışık olmasak da sizlere aptalların çok keskin bir tanımını yapmamanızı öneriyorum. Bırakalım onlar sizin kendi aptallarınızı tanıdığınız bir nebulanın içinde kalsınlar. Dahası

var! Daha dürüst olmam gerekirse, onların kim oldukları, nereden geldikleri, hangi iğrenç biçimlerde üredikleri beni ilgilendirmiyor. Sadece beni rahat bırakmalarını istiyorum ve bu sorunu tam olarak, sevmekten başka bir şey istemeyen kırılgan kalbime batmış bir kıymıktan daha acı verici şekilde hissediyorum. Aptallar bizi rahat bırakmazlar, en çok da onlardan uzak yaşamak isteyenleri taciz ederler. Bu da bu kitabın ikinci aksiyomu: *aptallar bizi boğar*.

İşte size gizem. Aptallık yolunu nasıl buluyor, nasıl kıvrılarak *teorik olarak akıllı* birinin içine sinsice çörekleniyor? Bu soruya cevap vermek için aklın bittiği yerden başlamamız gerekiyor ve okur arkadaşlar, sevgili okurlar bu yüzden benden daha becerikli ama daha az içten bir yazarın sona saklayacağı şu üç gözlemi hatırlatmak isterim: her zaman bir başkasının aptalıyız; aptallığın biçimleri sonsuzdur ve asıl aptal içimizdedir. Bu üç gözlem tamamen doğru olmakla birlikte gördüğüm kadarıyla benim hiçbir işime yaramıyor. Ben felsefeden kusurlu aklımın üstesinden gelecek, solumdaki kapının önünden her geçişimde insanın aptallığına maruz kalmaktan içimde nefessiz kalan iyiliği güçlü tutacak kesin, kavramsal teknikler bekliyorum.

APTALLARIN AĞINA NASIL DÜŞERİZ?

Başı eşleriyle derde girsin istemeyen aptallar var, bazıları çocuklarıyla sorun istemezken, diğerleri ebeveynleriyle bozuşmaktan kaçınır, bazıları komşularıyla ya da mesai arkadaşlarıyla, kimisi öğrencileriyle ya da öğretmenleriyle, bazıları şefleriyle, kimileri medyayla, bazıları müşterileriyle, diğerleri polislerle... Ve birilerinden kaçınmak için umutsuz bir çabayla geri geri giderken aptallar birbirlerine toslarlar.

Aptallık, sersemlerin sizi içine hapsettiği bir sistemdir. Ve bundan kurtulabilmek için düşüncelerimizi nasıl yönlendireceğimizi öğrenmeliyiz.

Aptallar hiç beklemediğiniz bir anda sizi uyarmadan hayatınıza girerler. Buna hazır değilsinizdir. Basit şeyler yapmak istersiniz, bir yere gitmek veya bir manzarayı seyretmek, çalışmak veya hayatın tadını çıkarmak, yani kendi çizdiğiniz yolda basitçe yaşamak istersiniz. Ama insanın aptallığı kendini gösterir. Sabah veya akşam, keyifli ya da keyifsiz olun hiç fark etmez, bu aptallık sizi gerer, size yük olur. Daha net ve daha dramatik biçimde ifade edersek, sizi yaralar. Gururunuz yüzünden bunun dışında kalmak isteseniz de aptallık sizi yaralar. Bunun yaralıyor olmasının kendisi canınızı sıkar; bu durum da yarayı iyice büyütüp azdırır.

Kibri bir yana bırakıp yaraya biraz daha yakından bakmaya cüret edelim. Sokakta rastlanan binlerce vakada –yolunuzu kesen bir araç, köpeğini tekmeleyen veya yerlere çöp atan biri– başkalarına saygı göstermeyip sıradan sağduyu ilkelerini bile hiçe sayarak birlikte yaşamanın koşullarını ortadan kaldıran kişidir aptal. Gerçekliğin tümüne değinmeden söylenebilecek ilk şey, bu tür davranışların çoğunun yalnızca söz konusu kişiyle ilgili olmaması, daha derin

sorunların semptomları olmasıdır: tehlikeli ve zor çalışma koşulları, kaygı verecek kadar çığırından çıkmış eğlence ve tüketim endüstrisi, insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen yapıların başarısızlığı gibi. Sadece aptalların sosyal hayatın koşullarını yıkmasını değil, aynı zamanda bu aptalları üreten hasta toplumun işleyişini de hesaba katmak gerek. İnsanın birçok özel niteliği olduğunu akılda tutmak önemli, ancak bu aptalların var olduğu gerçeğini değiştirmez.

Şimdi ilk önemli değerlendirmeyi ele alalım: yetersiz olduğunu düşündüğümüz bir davranıştan dolayı birini aptal olarak tanımlıyoruz veya mükemmel olamasak da kâmil bir insan olma çabamızda kendimizi yerleştirdiğimiz seviyenin, ahlaki olarak bir derece altında değerlendiriyoruz bu kişiyi.

Bu konuyu daha da derinleştirmeden önce bir itirazın önüne geçmek yerinde olacaktır. Bir önceki bölümde değindiğimiz gibi, madem bizler de başkalarının gözünde aptalız, o halde birini aptal olarak nitelendirmeye hakkımız olabilir mi? Zira muhtemelen ona göre asıl aptal biziz. Öte yandan kâmil insanı kim tanımlayabilir? Bu mantık yürütmeyi sonuna kadar izlediğimizde aptallık var olmayacaktır, çünkü tıpkı onu belirleyen değer yargıları gibi görelidir ve tamamen kişisel bakış açısına bağlıdır. Bu anlamda da herkesin yalnızca kendisi için geçerli olan özel tercihlerini yansıtır. Peki! Bu görelilik beni korkutmuyor. Başkalarının aptalı olduğumu gönül rahatlığıyla kabul ediyorum; ama bu bütün aptalların aynı olduğu anlamına gelmez. Aksine madem herkes aptallık konusunda kendi değerlendirmelerini ileri sürüyor, bu değerlendirmeler karşılaştırıldıklarında, zorunlu olarak bazı ortak noktalar ve ihtilaflar ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla bizim incelememizin konusu olan bu acil ve özel durumda aptalın aptallığı, bazı sapmalara rağmen çoğunluğun hemfikir olduğu bir husustur: Öyleyse diyebiliriz ki nesnel aptallık tarifi, öznel tanımlara öncülük eden mutlaklıkta var olmaz fakat tüm bu tanımlamaların kesişiminin bir sonucu olarak ortaya çıkar; nesnellik tüm bu öznel değerlendirmelerin kesişim noktası tarafından belirlenir. Demek ki aptallığın göreliliği ona bir gerçeklik değeri yüklenmesine engel değildir; tersine ilişkilerin ger-

çekliğini net olarak dışavurur. O halde yeniden aptalların gerçekten var olduklarını, küçük ve anlık bile olsa insan olma çabalarında diğerlerinden daha az başarılı oldukları sonucunu çıkarıyorum. Detaylarda bireylerin bazı farklılıklar gösterdiğini herkesin bildiği kanısındayım.

Ancak burada bir anormallik ortaya çıkıyor. Belirttiğimiz durumda kişi, bir aptallık karşısında kendisini daha yüksek bir konumda görmektedir: biri bir an için bile olsa bizim kâmil insan olmak için sarf ettiğimiz çabayı ölçen ahlaki değerler basamağının altında değerlendiriliyorsa, bu diğerlerinin daha yüksekte olduğu anlamına gelir. O halde bir kişi yanlış, faydasız veya tehlikeli bir şekilde davrandığında, kendi bulunduğumuz ahlaki seviyenin yüksekliğinden faydalanıp harekete geçerek, kolayca ve hiç öfkelenmeden durumu düzeltip, aptalın vereceği zararları engelleyebilmemiz gerekirdi. Ancak bu gerçekleşmiyor. Niçin? Çünkü zayıflık ve ahlaki düşüklük aptallık hakkındaki her şeyi açıklamıyor. Burada ikinci önemli değerlendirmeyi yapmak gerekiyor: Aptallık sadece zayıflık değildir, aynı zamanda çirkinliktir. İnsan zayıflığının itici yüzü olarak belirir.

Gerçek sorun da burada düğümlenmeye başlıyor. Bir kişiyi (*irili ufaklı* nedenlerle ama asla *nedensizce* değil) düşük seviyeli olarak yargılamanın sürpriziyle boğuşurken, bir yandan da içimizde uyanan ve bütün gücümüzü elimizden alan bir geri çekilme, iğrenme ve aşağılama duygusunun sürpriziyle karşılaşırız. Umumi tuvalette sifonu çekmeyen edepsizden ya da parası olduğu için her şeyi yapabileceğini düşünen barondan daha iyi olduğumuzu biliriz, hissederiz; ama bizim değerlerimiz onların aptallığını yenmeye yetmez. Tam tersine! Aptalları, onlara karşı duyduğumuz öfkeyle, onları bırakıp gitme, dünyamızdan çıkarmak arzusuyla orantılı olarak, etraflarında bir sevgi ve hoşgörü halesi oluşturan varlıklardan ayırt etmeliyiz. Böylece aptallık biçimsel bir ahlaki değer yargısına bağlı olduğu gibi aynı zamanda bizi bu insanlığın bir parçası olmaktan vazgeçmeye iten, iyi mi yoksa kötü mü olduğunu bile bilmek istemediğimiz aşırı bir sabırsızlık içine sokan, tanımı

gereği olumsuz bir duygusal ilişkiyi de işin içine katar. Ne yaparsak yapalım aptallardan nefret ederiz – *stultitia delenda est.**

Önümüze çıkacak çeşitli tuzaklara düşmemek için, burada harekete geçen garip mekanizmayı farklı imgeler kullanarak birkaç kez anlatmayı düşünüyorum. Hayatlarımızı zehir eden bir aptalın veya bir baş belasının çevresinde toplandığımızı ve onun bizden aşağı seviyede olduğu konusunda hepimizin anlaştığını düşünelim... Bizi iğrendirmeye başladığı andan itibaren biz de empati kurma isteğimizi kaybetmeye başlarız. Evet! Bir aptalın aptal olduğunu bildikçe içimizdeki iyiliği yitirir, kendi insanlık ideallerimizden uzaklaşır ve kendi kendimizi aynı oranda düşmanca davranan birine, yani aptala dönüştürürüz (bu da aptalın aptalına dönüştüğümüzün delilidir). Şüphesiz! Zira bu iğrenç yaratığın yaptığı her şey bizi incitir. Çünkü bir şekilde bu insanlık müsveddesini görmek istemeyiz. Zira kendi rahatımızı korumak isteriz... Böylece o bizi kızdırır, tiksindirir... Ama geri adım attıkça o bize daha çok hakaret eder... Ve biraz daha içimize çekiliriz, onu küçümseyişimizin daha derinlerine gömülürüz... Ondan nefret etmemek nasıl mümkün olabilir, sonuçta suç onundur! Ama nefret ettikçe batarız.

Bu birinci bölümün sonucu olarak yukarıdaki bataklık benzetmesinin tarif ettiği süreç, aptallara karşı ilerleme sağlamanın niçin çok zor olduğunu gösterir. Gerçekten de insanın kusurlu olduğunu ortaya koyan izlenimler, sadece bir nesne olarak dışarıdan gözlemlediğimiz varlığı değil, aynı zamanda bu gözlemin öznesi olan sözde seyirciyi de alçaltan, eksilten bir durum yaratır. Bu da demektir ki aptallığın sadece *tanığı* olmak yapısal olarak imkânsızdır: Sırf birini aptal olarak değerlendirmekle bile onun *karşısında* bir tavır almış olursunuz. Sonrasında da bu tarafsız olamama hali yakanızı bırakmaz, tam tersine yargınızın kendi içinde taşıdığı anlam, bu aptala karşı beslediğiniz potansiyel sevgi ve hoşgörüde derhal bir eksilme yaratır. Bu durumda eğer aptallar böylesine büyük bir

* (Lat.) Aptallık yok edilmelidir. –çn

felakete yol açıyorlarsa bunun nedeni oluşturdukları dinamik sorunun, o sorun tespit edilir edilmez çözüm koşullarını yok etmesidir. Bu nedenle bu bölümü, çıkardığım şablonların ilk cümlesiyle bitiriyorum, "şablon" diyorum çünkü ihtiyaç hasıl olduğunda gençlerin duvarlara yazabilmesi, ayrıca sizin de asla unutmamak için beyninize kazıyabilmeniz için çıkardığım ifadeler bunlar:

• 1 •

Aptalın öğretmeni değilsiniz.
Durumları değiştirin, kişileri değil.

ŞAŞKINLIKTAN NASIL KURTULURUZ?

"Affedersiniz, merhaba... Harika bir plaj, değil mi?"
"Hı hı."
"Bu enginlik, bu açıklık inanılmaz..."
"..."
"Hoparlör getirmişsiniz, insanın istediği müziği dinlemesi hoş bir şey tabii."
"Hı hı."
"Ben de severim, bu yüzden kulaklıklarımı getirdim. Peki... Hım. Şemsiyemizin gölgesi sizi rahatsız ediyor mu?"
"Yo, zaten güneş döner."
"Peki ya siz... Şey, belki herkes için iyi olur... Eğer siz..."
"Peki ya biz, ne?"

Fark etmeden çekilen acıyla kötülüğü birbirine karıştırdığınızı ve aptalların da tıpkı benzerleri gibi vakalar olduğunu anlamalısınız.

Benim bataklık diye adlandırdığım döngünün dayanağı, aptallığın belirli bir tanımının olmamasıdır: Son derece bulaşıcı karakterlerinden dolayı aptallar, aptallıklarını hemen başkalarına geçirirler. Birisini aptal olarak tanımlayan kişi de aptala dönüşmeye başlamıştır çünkü bu onun soğukkanlılığını ve analiz etme yetisini yitirdiğini gösterir. Aptallardan kaçmaya ne kadar çabalarsanız, onlardan birinin sizin içinizde doğmasına o kadar yardım edersiniz. Bir bilimkurgu filminden daha itici bir kâbus olan bu durum, yaşadığınız paniği açıklar ve aydınlatır.

Bu döngüyü kırmak için sarf edilen çaba bir dizi felsefi, dini, mitolojik, edebi, sanatsal ve başka türden fikirlere yol açmıştır. Son derece sentetik bir özet yapacak olursak, sevecen kişileri sevme ve bize gülümseyenlere gülümseme eğilimimiz hiçbir insanın gözünden kaçmamıştır: burada karşımıza tekrar –bu kez olumlu– bir döngü çıkar. Sevgi (isterseniz hoşgörü de diyebilirsiniz) diye adlandırdığımız fenomenin unsurlarının etkileşimi sayesinde kendi kendisini besleyebilen bir döngüdür bu. Fakat aptallık tam tersi bir fenomeni tetiklediğinde ve bizi düşmanca tepkiler içine çektiğinde çözüm zorunlu olarak duygusal dinamiklerin tersine çevrilmesidir.

O halde sorunun çözümü, basitçe filmi başa sarmakla bulunabilir. Sağda solda okuduğumuz gibi, nefrete sevgiyle karşılık vermek, yapılan hakaretleri affetmek, kendimizi başkalarının yerine koymak, öbür yanağımızı çevirmek, kısacası sinirimizi bozan şu hayvanlara gülümsemek çözüm olabilir, çünkü bir tek cömertlik bizim ve onun daha iyi bir insanlık seviyesine ulaşmamıza yardım edebilir.

Maalesef benim *silkinme* diye adlandırdığım bu öneri, herkesin tecrübe ettiği bir zorluğu barındırır. Ahlaki silkinme, çatışma eğilimindeki tüm güçleri engellemeyi, böylece neden sonuç ilişkisini ortadan kaldırarak olayların akışını kırıp, ters istikamete çevirmeyi varsayar. Ancak bu çok zor olduğu gibi mantıken absürd de görünebilir. Sizi aşağılayan bir aptala göz kırpacak ya da bile bile işlerinizi baltalayan bir salağa gülümseme gücünü bulabilecek misiniz? Biraz evvel belirttiğimiz hızlı bulaşma, başka bir deyişle sizin ahlaki gücünüzü zayıflatma özelliğinden dolayı aptallığa karşı durabilmek için gerekli bu fazladan güç nereden bulunabilir? Gerçekte silkinmeye yapılan bu çağrı, onun doğuracağı varsayılan şeyi önceden varsayar demek size *haklı* olarak yapmanız gerekenler için güç verir, bu güce *bilfiil* sahip olmadığınızı bilmenize rağmen.

İşte bu yüzden silkinme, hangi gelenekte ortaya çıkmış olursa olsun, her zaman bir kutsallık ve iyilik mantığına dayanır; tamamen sizin olmayan, sizi aşan ve belki de tamamen insani olmayan, başarısızlığa uğradığınız yerde devreye giren bir gücü varsayar. Bu şartlar altında silkinmeyi başarabilmek için sizinkinden, benimkinden ve belki de insanlıktan öte bir gücün aracılığını yapmayı öğrenmemiz gerekir. Bunu isterseniz tanrı, tanrılar, ruhlar, tarihin akışı veya herhangi bir ahlaki değer, sanatsal esin veya rasyonel güç olarak adlandırın, sizin silkinmenizi sağlayacak bu fazladan gücün bir yerden gelmesi gerekir ve bu da sadece *başka bir yer* olabilir (yani ne sizden ne de benden, hele de aptallardan hiç gelemez).

Birçok iyiliksever kadın ve erkek bu sorun hakkında yazdı, o yüzden ben bu konuyu fazla uzatmayacağım. Silkinme önermesini dâhiyane değil belki ama ilginç kılan en önemli özelliği üzerinde duracağım. Gerçekten de hüsnükuruntudan öte, aptallığın düzene-

ğini öyle bir perspektifle sunuyor ki, yönünü değiştirmek için sahip olduğumuz güçlere karşı çıkmaya bile gerek kalmıyor. İzah edeyim.

Aptallığın açtığı yaranın bizi ahlaki olarak zayıflattığını söyledim; bununla birlikte ilk izlenimlerimiz aksini söylüyor olsa da, bu bizi *mutlak surette* mahrum ettiği anlamına gelmez. Şüphesiz aptallık, tanımı gereği canımızı yakar ve aptallar genellikle kendilerine zarar verirler. Ama bu aptallığın *mutlak surette* kötü olduğu anlamına gelmez: burada öfke kabarmasının ve abartmanın etkisi söz konusudur. Gerçekte *kötülük yapmak* ile *kötü olmak*, şimdiye kadar bizim panikle birbirine karıştırdığımız iki farklı olaydır. Aptallar şeyleri kötü yapıyorlar (aklımızla varacağımız bir yargıdır bu) ve aynı zamanda bizi yaralıyorlar (bu da aptallarla aramızdaki ilişkinin duygusal tanımıdır). Ancak bu iki saptamadan yola çıkarak aptallara mutlak ve evrensel kötülüğün vücut bulmuş hali diyemeyiz. Ama itiraf edin, siz böyle düşünüyordunuz! Gelin görün ki mutlak *kötülük* kavramı ilişkileri hesaba katmaz, etkisini gösterdiği alandan bağımsız olarak değerlendirilmelidir. Bu kavramın yoğunluğunu tartışmadan şunu kabul etmelisiniz ki sizin kişisel acınız (eski sevgilinizin sizi eski bir elektrikli süpürge için rahatsız etmesinden ya da iş arkadaşınızın sizi dinlemeden aynı şeyleri yüz kere tekrar ettirmesinden doğmuş olabilir) sizi zihnen göreli bir çerçeveden (yani aptalın belirli bir hareketi ve sizin onun varlığına verdiğiniz belirli bir tepki) çıkarıp kesin ve koşulsuz bir yargıya ulaştırır (*stultitia delenda est*: evrensel aptallığı kesinlikle yok etmek gerekir ve eğer mümkünse onunla beraber bu aptalı da). Bu zihinsel kaymanın adı tümevarımdır, zira özelden genele varır ama bu tümevarım hatalıdır. Bu bilinçaltı mantık operasyonuyla aptallık virüsü size geçer. Gerçekten de göreli bir gerçekliğin mutlaklık olduğunu iddia ediyor, kendinizi (şüphesiz bilinçaltında) evrenin yargıcı olarak konumlandırıyorsunuz; oysa kendi görüşünün mutlak olduğunu düşünmek, kendini tanrı gibi gören aptalın özelliklerinden biridir.

Güzel! Şimdi çektiğiniz acılara rağmen ne aptalın varlığının ne de yaptığı aptallığın bir kötülük olmadığı sonucunu kabul etmeye hazırsınız (burada aptallıktan bahsediyorum suçtan değil). Bu de-

ğerlendirmenin çok büyük bir avantajı var. Yukarıda kaygan zemin olarak tarif ettiğim durumu sabitlemeye yardımcı oluyor. Zira artık fark ettiğimiz üzere, kişilerarası etkileşimden ziyade bir kişinin sizi yaralayan bir davranışta bulunmasının şaşkınlığıyla başınızın dönmesi, dikkatinizi yaranıza yoğunlaştırmanızı sağlar. Evet, böylelikle aptallar arasındaki kısırdöngü ortaya çıkar ve sizde oluşan başka bir döngü tarafından beslenir, bu da gücünüzü ve hoşgörünüzü kırarak bunun böyle devam etmesine neden olur. Acı çekiyorsunuzdur, aptalın varlığını bir kötülük veya felaket olarak değerlendirirsiniz. İşte bu yüzden bölümü "şaşkınlık" başlığıyla incelemeye karar verdim. Bu kaygan zemin, panik içinde ve panikten beslenen bir yanılsamadır aslında. Buradan nasıl çıkacağınızı bilemezsiniz ve tek çarenin aptalı ya da aptallığı ortadan kaldırmak olduğunu düşünürsünüz. Bu mantık zinciri doğal ve gereklidir ama aynı zamanda düşüncelerinizi çıkmaza sokar, zira doğru değildir.

Aptallığın hiçbir şeye indirgenemez olumsuzluğu tıpkı başka vakalar gibi bir vaka olarak belirir, ıstırap kaynağı olmasına rağmen *kendinde* bir kötülük değildir. Oysa herkesin bildiği gibi bir vaka her zaman iki taraflı bir değere sahiptir; iyiye veya kötüye evrilebilir; nedensellik bağlarına tabi olsa da önceden belirlenemez. Sonuçta bir vaka, yeni doğmuş bir bebek gibi çıplak ve hassas bir gerçeklik olarak ortaya çıkar, değişimlere açıktır. Gün boyunca açık saçık imalarıyla sizi bunaltan bir aptal açıkça bir tür davetiye gibidir. Evet sizi çağırır. Ama sizi ne şiddete (bu sizi kaygan zemine çeker) ne de aziz (eğer yapabilirseniz bunu denemekte mahsur yok) olmaya çağırır: gerçekte bir sınava çağırır. Bunu dayandığınız ahlaki değerleri sınamak için bir fırsat olarak değerlendirmelisiniz, haklı olarak onu bir aptal olarak nitelediğinizde, daha iyi bir insan olma çabasıyla kendinizi bu değerlerle örtüştürmeye çalışın. Buradan şu sonuca varıyorum.

• 2 •

Aptallıkla karşılaştığınızda
değerinizi ortaya çıkarmalısınız.

HATA FIRSATA NASIL DÖNÜŞÜR?

Aptallar arasında birikmiş hayal kırıklıklarını başkalarının üzerine boca eden, tüm evrene sitem eden, sizi dedikodularıyla boğan, kötülüklerin cazibesine kapılan, başkaları hakkında sonsuz kötü söz söyleyebilen, sonuçta sadece ağzınızdan tek kelime çıkmadığı için sizi çok sevimli bulan bir grup var. Ardından safralarını yeniden oluşturduklarında bütün kötülüklerini kusabilecekleri, başkaları hakkında düşündükleri sonsuz kötülükleri, sizin nasıl, niçin ve ne derece onu hayal kırıklığına uğrattığınızı anlatabilecekleri yeni bir dinleyici bulurlar.

Aptallığın seyircileri değil işbirlikçileri olur. Bu nedenle karşılarında kayıtsız kalamayıp bir şeyler yapmak isteriz.

Buraya kadar hiçbir şey anlamadan okumadıysanız, herhangi bir aptalın alçak bir varlık olduğu, ama bunun tüm evrenden umudu kesmek için yeterli bir neden oluşturmadığı fikrime katılırsınız. Paniği atlattıktan sonra artık, aptalın bir yandan sizinle onun arasında ahlaki bir fark yarattığını (zira evet, o sizden daha alçak seviyede) diğer yandan sizi bir zorlukla karşı karşıya bıraktığını (bu farkın etkilerini ortadan kaldırmak) ve aptallığının sizi ondan üstün yapan bir faydası olduğunu anlamışsınızdır. Bunu anlayarak geleceğinizi kendi ellerinize aldınız. Şu andan itibaren daha güçlü olduğunuzu düşünmüyorsanız son satırları yeniden okuyun.

Şimdi mistiklerin ve teolojik iradecilerin hoşuna gitmese de zaten sahip olduğunuz gücün fazlasını aramak zorunda değilsiniz; çünkü artık mutlak kötülükle göreli kötülüğü ayırt etmeyi öğrendiniz, bir aptal aptallaştıkça onun zarar vermesini engellemek için burada ve hemen, başkasından değil sizden gelecek uygun bir cevap gerektiğini öğrendiniz. Bundan böyle onun insanlığa bir hakaret olmasının sizin için bir önemi yok. Şimdi sizin insanlığınıza meydan okuyanın *mutlak surette* bu salak olduğunu görüyoruz. Evet sizin kendi içinizde gerçekleştirmek istediğiniz bu insanlık.

Böylece *meydan okuma* kavramı bizim ilk tanımımızı bütünüyle gözden geçirmemize ve silkinme evresinden geçmeden kaygan zeminden tamamen çıkmamıza yardım eder. Burada tüm mesele aptallığın göreli olduğunu görmek değildir; söz konusu olan şey dikkatinizi, şaşkınlığın etkisiyle içinizi zehirleyen ve bir reddediş döngüsü başlatarak sizi de aptallaştıran etkileşimin olumsuz kısmından (yani aptalın aptallığından) kurtarmaktır. Önce hiçbir şey değiştirmeden, dikkatinizi önemli olan tek şeye yoğunlaştırın: herhangi bir vakanın sizin insanlığınıza meydan okumasına. Meydan okumadan söz etmemin nedeni bu çağrının kişisel ve mahrem karakterinin altını çizmek. Sadece size eyleme geçme şansı veren tesadüfi bir fırsat değildir bu, aynı zamanda başkasına değil sadece size konuşan (daha önce hiç rastlamadığınız ve bir daha da asla karşılaşmayacağınız biri olsa dahi) birinden bahsediyorum.

Bundan böyle biliyorsunuz ki bir aptalla karşılaştığınızda tamamen farkında olmanız gereken ilk şey, onun bir bataklığa gömülmekte olduğu (Hangi bataklık? Bunun sizin için bir önemi yok.) ve bu şartlar altında insan mertebesine yükselebilmesi için tek umudu sizsiniz. Aynı bataklığa gömülmemek için kabul etmeniz gereken şey, bir aptalın sizin insanlık kavramınızdaki bir bozukluğu, bir anormalliği gösterdiğidir. Ve bu kavramı eğer siz savunmayacaksanız başka kim savunabilir? Bu yüzden barışı ve huzuru sağlamak sadece size düşer. Şüphesiz! Aptal oldukları için bunu onlardan bekleyemezsiniz. Bu yüzden başkaları ne kadar aptalsa, sizin de o kadar bilge olmanız, yani bir şeyleri değiştirebilmek için anlamaya çalışmanız gerekiyor.

Silkinmede sadece büyük prensiplerde (Tanrı sevgisi, evrensel uyum, mantık, pragmatizm, güç vs.) bulunabilecek bir fazla sevgi varsayımı varken, meydan okuma fikri bunun tam aksine sizi olaya yaklaşımınızı şahsileştirmeye teşvik eder. Bu sayede olayı *yalnızca* kendi üzerinize alırsınız, sanki aptal size yazılmış ve sadece sizin açabileceğiniz bir mektup gibidir. Bazıları buna kader diyebilir, bazıları da tanrı tarafından gönderildiğini söyleyebilir. Ama ben aptallığın bir tanığı olmadığını iddia ediyorum, bu da aynı kapıya çıkar, çünkü aptallık ortaya çıktığında onu dışarıdan gözlemlemediğiniz anla-

mına gelir. Sandığınız gibi onun *seyircisi* değilsinizdir. Bana onun aptallığıyla bir alakanız olmadığını söyleyebilirsiniz, ben de size bir alakanız olduğunu söylerim, vardır, çünkü siz onu fark edensiniz. Bu anlamda her ne kadar sizi tiksindirse de aptal ve siz bir ekipsiniz.

Biraz önce okuduklarınızı kabul etmemekle, bir aptal karşısında durumun tekilliğini ortadan kaldıran tehlikeli bir tümevarım hatası yapıyorsunuz. Çünkü içinde bulunduğunuz hipnoz halinden uyanıp kendinize gelmenizi sağlamak için kullandığım formülü şöyle tamamlıyorum (işte büyük skandal): *eğer aptallığın tanığı yoksa demek ki sadece işbirlikçisi vardır.* Bu düşüncenin isyan ettirici olduğunu kendi deneylerimden biliyorum ama her şeye rağmen canımızı bu kadar derinden yakan dikeni etimizden çıkarmak zorundayız. Artık dikkatinizi bu durum karşısında rolünüzün ne olduğu üzerine çekmenin zamanı geldi.

Zira sizi çileden çıkaran, isyanınıza *gereksiz* öfke bulaştıran şey, bir aptalın aptallığından sorumlu olduğunuz düşüncesini kabul etmemektir. Yaratmadığınız bir çatışmayı çözüme kavuşturmanın üstünüze vazife olmadığını düşünürsünüz. Sorunu yatıştırmak için ilk adımı attığınızda ötekinin aptallığının biraz da sizin suçunuz olduğuna dair sinsi öneriyi kabul etmiş olursunuz, zira huzuru sağlamak için inisiyatifi ele almak size düşmüştür artık.

Güzel! Direnmekte haklı olduğunuz kanıtlandı. Size katılıyorum, aptal kendi aptallığının ahlaken sorumlusudur. Evet zaten aptallar her zaman çatışmaların kaynağı olmuşlardır ve aptallık onlarındır. Ama bu noktaya önem atfetmek yanıltıcı olur. Çünkü hamamböceği hayatınızda belirmiştir ve artık şikâyet etmek işe yaramaz. İsterseniz tüm suç onun olsun, bu hayat size ait. O halde, manevra alanınızı belirlemek ve en etkili stratejiyi seçmek için tüm dikkatinizi *yalnızca* sizi ilgilendiren durumla sınırlandırın. Olay hayatınızda belirdi, şimdi sizi çağırıyor; varoluşun Büyük Macerasının şu kaz kafalı kadının, şu aç gözlü bencilin sesine ve görüntüsüne bürünmesinin şaşırtıcı (acınası ve komik) olduğunu kabul ediyorum, onu görmek bile istememenizi anlıyorum. Ama kahramanların *daima* pis kokulu canavarları öldürmeleri gerektiğini bilmiyor musunuz? Kartların

yanlış dağıtıldığına kendinizi inandırmak için adaletsizlikten yakınmayı bırakın. Bu salağın hayatınızda yeri olmadığı fikrinden vazgeçin çünkü gerçek bunun tam tersi. O artık size hitap ediyor, neye değer verdiğinizi göstermek size kalmış.

Bu değerlendirme, kendi duruşunuzun ve aynı zamanda manevra alanınızın yeniden tanımlanmasını gerektirir. Zira artık aptalı yok etmek sizin için bir şey ifade etmiyor. Sizden önce de vardı ve muhtemelen hayatına başka yerde devam edecek. Yapmanız gereken şey onun zarar vermesini engellemek. Bu onu fiziksel olarak hayatınızdan çıkarmak anlamına gelebilir ama bu her zaman mümkün değildir. Hatta bazen onu tamamen zararsız hale getirmek de imkânsızdır. Ama şunu anlamışsınızdır ki bundan sonra mesele, üzerinde taşları yeniden düzenleyeceğiniz satranç tahtasını isabetli bir şekilde belirlemektir. Hiyerarşik nedenlerden dolayı doğrudan saldıramayacağınız durumlar için de aynısı geçerlidir.

O halde aptal, atmosferi zehirleyip sizin değer verdiğiniz şeylerin üzerinde tepinirken *aynı zamanda* size değerinizi göstermek için altın bir fırsat sunar. Sert olmayın, körleşmeyin ve aceleci davranmayın. Şimdi aklınızı ve inceliğinizi göstermenin tam zamanı: Bu nitelikler ancak böyle açığa çıkar, anlamını *onunla birlikte* ve *onun sayesinde* kazanır. Zaman zaman karşılaştığınız kötü rastlantılar olmasaydı, insani değerlerin hiçbir anlamı olmazdı.

Her olayın çiftdeğerliliği, nesne ve öznenin birbirine dolaşıklığı göz önüne alındığında, başkalarının aptallığı kendi ahlaki gelişiminiz için gerekli ve elverişli bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Muhatap olduğunuzda, gereğini yapmalısınız. Dolayısıyla aptalların bir şans olduğu sonucunda ısrar ediyorum:

• 3 •

Huzuru sağlamak için inisiyatifi elinize alın.

DUYGUSAL ÇÖKÜŞ

Hatırladıkları ve bildikleriyle kendilerini zorla kabul ettirmeye çalışan aptallar, akıllı telefonun icadından sonra ciddi bir darbe aldılar. Buzul çağına girmiş dinozorlar gibi üzgün bir vaziyette ortalıkta dolanıp dururken rastlıyoruz onlara. En acısı da Eski Doğu veya ABD kurumlarıyla ilgili bir şey iddia ederlerken muhatabının o lanet nesneyi çıkarıp Vikipedi'den doğrulattığını görmek – sanki bir avcı, nesli tükenmekte olan bir hayvanı vuruyormuş gibi.

Ne yazık ki biyologların çok iyi bildiği ekosistem etkisi sayesinde, ilmi aptalların yok oluşu deneysel aptalların gelişmesine yol açmıştır. Gittikleri ülke ve şehirlerin, tanıdıkları veya tanıştıkları insanların isimlerini sayarak sizi sıkmaktan zevk alırlar, özümsemeyi başaramadıkları için nedensizce büründükleri bu güç ve prestiji kabul etmenizi beklerler... Pardösüsünü açmadan kasıla kasıla yürüyen çaresiz gösteriş meraklısı, yapmamakta direndiği şeyin peşin utancı içinde kıvranır.

Duygular hakkında o kadar çok konuşuruz ki bu satırların yazarı ve kendimiz hakkında aşırı fikirlere kapılmamız işten bile değildir.

Ne yazık ki bir önceki analiz size tam anlamıyla inandırıcı gelmedi. Şüphesiz gündelik hayatta kötülük fikrinin göreli olduğunu görmenin önemini anladınız, ki bu da duygusal döngüyü donduran bir mantık işlemidir. Aptallığın kötülük değil sadece bir ıstırap olduğunu kabul ettiniz, sizin mücadele edeceğiniz alan da burası; hatadan meydan okumaya geçerek dikkatinizi farklı bir yere yoğunlaştırdınız, yani aptalı sizin zamanınızı, sabrınızı, soğukkanlılığınızı, kendinize güveninizi, yaşama zevkinizi kaybettiren biri olarak değil de sabrınızı, soğukkanlılığınızı ve yaşama sevincinizi keşfetmeye davet edeceğiniz bir çağrı olarak görüyorsunuz.

Bununla birlikte sırlarınıza ihanet eden bir salağı ya da pencerenizin altında barbekü yapan bir ahmağı *lütuf* olarak kabul etmenin sizin için zor olduğunu biliyorum. Sizi anlıyorum ama niçin yanıldığınızı göstereceğim. (Şunu bilin ki kendime de aynı şeyleri söylüyorum, zira ben bu satırları yazarken benim aptalım da içgüdüsel diyebileceğimiz büyük bir ustalıkla hayatımı zehir etmeye karar vermişe benziyor.)

Düşüncemizi geliştirmek için ona, nüksetmenin kaçınılmaz karakterini katmak gerekir. En yüce gönüllüler bile bunu saklamadı-

lar: Ahlak felsefesinin (isterseniz bilgelik yolu deyin) genel ilkelerini bildiğimiz halde bir aptalın kırmızı ışıkta geçip arabanıza çarpıp bir de size hakaret etmesi tüm muhakeme becerinizin uçup gitmesine yeter. Bu da yapısaldır: Başımıza gelen neredeyse tüm musibetlerin göreli olduğunu, bir meydan okuma, hayatımızı etkileyecek bir fırsat olduğunu biliyoruz ama gerçekte sınav her zaman yeniden başlar, hafif olsa da acı (Bir araba ne kadar önemli olabilir?) *mutlaklık* olarak kendini gösterir, her şeyi yeniden birbirine karıştırırız ve yeniden aptallık aklımızı başımızdan almayı başarır. Girişte söylediğim gibi aptallık neredeyse her zaman kazanacaktır. Bu da teslim olmamamızın bir başka nedeni.

Şimdi tarif ettiklerimi bundan böyle *havai fişek* etkisi olarak adlandıracağım. Bu etki şuna dayanır: Herhangi bir duygunun etkisi altındayken (doğrusunu söylemek gerekirse neşe ve aşk da bu etkiyi yaratır) hesaba katabileceğimiz şeylerin sayısı, duygunun yoğunluğu ne kadar artarsa, duygunun yoğunluğu arttıkça o da eşzamanlı olarak azalır. Duygu ne kadar yoğunsa etrafındaki karanlık o kadar derindir. Her yeni şokta görüş alanınız daralır ve tekil bir olay mutlaklık değeri kazanır, sanki ondan daha parlak, daha ışıltılı hiçbir şey yokmuş gibi. Acının bizi düşünmekten alıkoyduğunu söylemek hafif kaçar; bu etki aptallara hitap etmenizi bile engelleyen tiksintinizde merkezi bir rol oynar zira dikkatinizi sürekli onların aptallıklarına yoğunlaştırır.

Duyguların etkisi ve üzerine yürütülen çalışmalar genel olarak yeterince anlaşılmamıştır, çünkü filozofların büyük çoğunluğu ve onları izleyenler kontrol söylemine daha çok önem vermişlerdir. Burada çok önemli olduğunu kabul etmek gerekir. Bir şapşala olan öfkeniz veya bir leş yiyiciye karşı duyduğunuz tiksinti patlama noktasına geldiğinde bu patlamayı belli sınırlar içerisinde tutmak şarttır – nedeni yardımseverlik değil, hele kibarlık hiç değil! Ama duygusal gücün yol açtığı patlama sizin değer verdiğiniz şeye zarar verir, başka bir deyişle kendi çıkarlarınızla çelişirsiniz. Bana bu patlamanın sebebinin şu aptal olduğunu hâlâ söyleyebilir misiniz? Hayır. Havai fişek nasıl gecenin nedeni değilse aptal da bunun ne-

deni değildir. Buna karşılık eğer duygularınız dizginlenemezse size ve çevrenize çok büyük zararlar verebilme potansiyeline sahiptir.

Bu patlama gücü nedeniyle duygular öncelikle düzensizliğin gücü gibi görünürler ve aptallar da zaten düzensizliğin faktörüdürler; o halde biraz önce söylediğim gibi bilgelik, duygularınızın dizginlerini tutabilmektir. Yalnızca bu sayede aptallara karşı üstünlük sağlayabilirsiniz; evrenin doğal akışı dediğiniz şeye kavuşmasının ya da en azından sizin huzur bulmanızın vazgeçilmez unsurudur bu.

Bununla birlikte kontrol fikri, duyguların şiddetine karşı koyup onları bastırabilecek başka bir gücü ima eder; sanki mantığın yolunun duyguları susturabileceği gibi. Olayın aciliyeti karşısında düşünceye başvurmak gerekir. Yaşananların yoğunluğu karşısında düşüncenin soğukluğuna dönmek gerekir. Öznelliğin sınırlayıcılığı karşısında nesnel bir bakış açısına sahip olmak gerekir. Her zaman olduğu gibi tüm bunlar sağduyu ve bununla birlikte büyük ölçüde de naiflik barındırır.

Tüm bu önermelerin sakıncası, iki varlık arasında ikilik bahsine girmektir: iyi ve sabit bir düzenle doğası gereği kötü ve yıkıcı olan düzensizlik. Benim aceleci öğrencilerim düzensizliğe olumlu anlamlar yükleyerek onu değerli kılıyorlar. Ama sorun, iki kutbun değerleri değil ikiliğin kendisidir. İşleyen bir düzenin, düzensizliği kabul etme kapasitesine sahip olduğunu düşünmek çok zor değildir ve bu, kontrol makamının duygulara karşı duramayacağı anlamına gelir. Ama bu durumda denetleme görevinin duygulara yabancı olmadığını kabul edersek bu onun doğrudan duygulardan etkilenmesi gerektiğini gösterir, başka bir deyişle duyguların kendilerini kontrol etmelerinin mümkün olması demektir. Bu ilginç öneriyi incelemek için duyguların düzen/düzensizlik kavramlarıyla ilişkisini yeniden değerlendirmeliyiz.

Öncelikle şunu kabul etmelisiniz ki kabaca olumsuz olarak adlandırdığımız duygular –korku, üzüntü, öfke, nefret– yargılama hatası olmadan ortaya çıkmazlar ama bu onların yalnızca yargılama hatası oldukları, başka bir deyişle sırf mantıksal saptama oldukları anlamına gelmez. Sıklıkla gözlemlenmesi ve ölçülmesi mümkün

durumlarda teşhis edilirler (nabzın hızlanması, terleme, kızarıklık, gözyaşları vs.). Bu yüzden duygular da vakalar gibi ikinci dereceden meydan okumalar olarak değerlendirilmelidir. Aynı aptalların varlığı gibi öfke, nefret gibi duyguların varlığı da bir yanlışlık olarak değil bir olgu olarak kabul edilmelidir. O halde sizin çabanızın hakkını, kendisine hiçbir maliyeti olmayan küçük bir jestle dahi karşılık vermeyen aptalın varlığına *alışmak* zorunda kalmanız yetmediği gibi onun size hissettirdiği duygularla da *başa çıkmak* zorunda kalacaksınız. Bu konuda doğru bir çalışma yürütmek için şeyleri tersine çevirmeniz gerekir: önce duygularımızın hesabını görüp sonra da o aptalla uğraşmak gibi.

Olayların hükmedici varlığını kabul ettikten sonra duyguların hemen her zaman abartılı olduğu, böylece düzensizlik içerisinde yer aldığı iddiasına devam edebiliriz. Ama biraz daha yakından bakınca bu düşüncenin tutarlı olmadığı anlaşılır. Zira duygular ancak bir eşik atlandığında abartılı hale gelir; oysa bir eşiğin var olması için bir kişinin ya da bir şeyin eşiği duyguları dikkate almadan önce tanımlamış olması gerekir; o halde bu eşik kendi dışındaki bir makamı ima eder. Bu bize duyguların her seferinde bir kontrol makamınca kızıştırıldığında abartılı hale geldiğini gösterir. Bunu bir örnekle açıklayayım. Birine hatta aptallara bile hakaret etmenin iyi bir şey olmadığını biliyorsunuz. Bir aptalla karşılaştığınızda hissettiğiniz duygular doğal olarak yapmaktan sakınmanız gereken şeylerle zihninizin sınırlarını zorlar. Bu güç içinizde ne kadar çok engelle karşılaşırsa o kadar çok şiddete dönüşür. Dizginleri elden bırakıp karşılaştığınız her aptala hakaret edeceğiniz anlamına gelmez bu, ama sizi saran gücü her seferinde dışavuracak uygun bir yol bulmak gerekir. Burada önemli olan duyguyla düzensizlik, duyguyla düşüncesizlik, duyguyla abartı arasındaki yakın bağın duygunun doğasından kaynaklanmadığını, ona dışarıdan bir müdahale olmadığında tüm bunların (düzensizlik, düşüncesizlik, taşkınlık) kendiliğinden ortaya çıkmayacağıdır. Bir örnekle açıklamak gerekirse duvarınızı rüzgârın karşısına örerseniz duvarın yıkılma ihtimalini yükseltirsiniz; bunun nedeni rüzgârın yıkıcı gücü değil duvarı rüzgâra karşı ören aptalın yıkıcı gücüdür.

Duygularınızı suçlamak yerine gerçek sorunla yüzleşmek daha doğrudur, bunun yolu da duygunun kendisini ifade etmesi için uygun bir yöntem bulmaktan geçer. Uygun bir yöntemden kastım jest ve sözlerinizle duygunuzu içinizden tamamen boşaltarak gücünü *tüketme* çabasıdır. Bu ifadenin takındığı halin, duygularınızın başkaları tarafından görmezden gelinmesine veya reddedilmemesine izin vermemesi, anlaşılması ve kabul edilmesi ve eğer mümkünse gelecekteki etkileşiminizi geliştirmesi gerekmektedir. Eğer duygularınızı rahatlatmak ve şartlara uydurmak çabasını biraz saflık veya iyi niyetlilik olarak algılıyorsanız, önerilerimi bir kontrol makamının bakış açısına uyarlayarak yanlış okuyorsunuz demektir. Aksine içinizi, hasta bağırsaklarınızı rahatlatırcasına rahatlatacağınıza ve bunu da son damlasına kadar aptallara yedireceğinize söz veririm.

• 4 •

Duyguya karşı savaşmayın,
onu tüketin.

GÖREV NASIL ÇARESİZLİKTEN DOĞAR?

Aynı anda hem fillere hem de kristal bardaklara benzeyen aptallar vardır. İlk el sıkışmada ürkütücü bir risk aldığınız izlenimini uyandırırlar. En başından itibaren onları idare etmemiz gerekeceğini bilir, neredeyse her sözde, her bakışta bir çatışmadan kaçınırız; bu hokkabazlık, başardığımızdan asla emin olamadan bir karşılaşmadan diğerine devam eder, sonra her şeyin yıkıldığı o gün gelir. Tuzla buz olan şeyleri seyrederken onarılamaz olanı deneyimleriz; en acı verici, en büyüleyici deneyimlerden birini yaşarız. Bazı filozoflar teselli niyetine, onarılamaz olan özünde kaçınılmazdır, derler. Ama bu tatlı bir yalandır. Onarılamaz olan genellikle kazara ortaya çıkar. Ve aptallar tam bu noktada kendini gösterir, zira kazaları kaçınılmaz kılan onlardır.

Aptallara karşı ahlaki duruşun üstü kapalı bir nasihate dayandığını, bu nasihatin bir hile barındırdığını ve bu hilenin sizi tatminsizliğe mahkûm ettiğini keşfetmelisiniz.

Önceki analizler, sorunu gerçek boyutlarına indirgememizi sağladı: hayatı zindan eden aptala meydan oku. Bu meydan okuma, çabalarınızı doğru bir istikamete, yani duygularınıza değil duygularınızla birlikte hareket etmeye yönlendirdi. Şimdi artık gerçeklere dönebiliriz, yani eylemleriyle sizi bunaltan, küçümseyişlerinizi hak eden aptallara nasıl yanıt vereceğimize.

İlk önce dikkatinizi acilen bir noktaya çekmek istiyorum: Her açıdan itici varlıklar olsalar da, aptal olmak –aynı bilge olmak gibi– kişinin özü değildir, söz konusu olan bir davranış biçimidir. O halde hem eylemini hem de ona yüklediğiniz ahlaki niteliği belirten "aptallık" sözünün çifte anlamı üzerinde oynamak gereksiz. Kökleşmiş aptallar olsa bile kimse doğuştan aptal değildir. O halde kabul edersiniz ki aptallık yapmakla aptal olmak tamamen aynı anlama gelen iki ifadedir. İşte bu yüzden aptallığa verilecek –beni ilgilendiren– en genel yanıt, eylemi izole ederek değerlendirip üzerine öyle yoğunlaşmak ve olduğunuz şeyle –insan– aptalların aptallıkları yüzünden *olmadıkları* ama olmaları *gereken* şey, yani başka insanlar arasındaki bağı koparmaktır.

O halde diyebiliriz ki aptalların sizde uyandırdığı öfke kendini derhal bir *görev* suretinde ifade eder. Onlar yaptıklarıyla kâmil bir insanda olması gereken davranış şekli arasında, en azından sizin insan kavrayışınız açısından bir kopuş yaratırlar. Şimdilik ne bu sureti ne de insanlığınızın uzantısını tartışacağım. Öncelikle belirli bir ahlaki duruşun hakkını vermek istiyorum.

Gerçekten de tepkiniz ister hakaretler yağdırmak veya doğaçlama bir konferans vermek olsun, ister serzenişlerinizi homurdanın veya evirip çevirip içinize atın hepsi aynı kapıya çıkar: Aptallık size, sonu bir nasihate veya ahlak dersine varan değerlendirmeler yaptırır. *Aptal mısın nesin? Evet, aptal gibi davrandın. Aptallığı bırakacak mısın?* Bu kadar basit ve kısa ifadelerde bile ahlak dersinin izlerine rastlarız. Çok hızlı geliştiği için farkına bile varamadığınız bir manevrayla zihniniz, sizin kâmil insan olmakla ilişkilendirdiğiniz bir dizi ahlaki gereklilikle, bu gerekliliğe uymayan eylemleri karşılaştırır ve mavi bir daireyi beyaz bir karenin içine sokmaya çalışan maymun gibi birbiriyle çarpıştırır. Elden bir şey gelmez. İçiçe girmezler.

Bununla beraber davranışları bir değerler yelpazesine göre değerlendirme ve üzerine oturduğu sisteme paylaştırma eğiliminin tamamen absürd olmadığını kabul ediyorum. Gerçekte bir kişi başkasına ahlaki öğütler verdiğinde, ona davranışının neye tekabül ettiğini gösterebilmek için karşısındakinin birçok kuralı anlama ve geçerliliğini kabul etme kapasitesine yaslanmaya çalışır. Zira bir aptal, aptallık yaptığını kabul ederse tanımı gereği aptal olmaktan çıkar. Bu anlamda ona bir ahlak dersi verme eğilimi, aptalla (bir fail olarak bireyi) aptallığını (edimini) birbirinden ayırma çabasıdır. Bu barışmak için bir tür ilk adım olabilir; siz bir rakip değil destek görmek istiyorsunuzdur ve onu yanınıza çekmeye ikna etmek için deyim yerindeyse kendi dünyanızın kurallarını ortaya koyuyorsunuzdur. O bunları kabul ettiğinde aynı olayla mücadele eden iki insan olursunuz.

Ahlak dersi vermek karşıdakinin kendisini özdeşleştirdiği şeyi dönüştürmeye çalışmaktır. Söz konusu olan şey aptalların, kendilerini yaptıkları eylemlerden ayrıştırarak, gelecekte hiç kimsenin uy-

gunsuz davranmaması ve bu davranışları tekrar etmemesi için sizin savunmaya çalıştığınız değerler sistemiyle özdeşleşmesini sağlayacak bir yol bulmaktır. Bu karşınızdakinin öznel yapısını yönlendirdiğiniz anlamına gelir, böylece o hatasını anlayarak davranışını bir değerler yelpazesine uygun hale getirecektir. Bu arada şunu da anlamalısınız ki yalnızca niteliksel olarak tanımlanmış bir *değerler sisteminin* kabulü kişiler arasında niceliksel bir kıyaslama formüle etmemize izin verir (*değerler yelpazesinde* fazla veya eksik olarak). Meselenin özü tüm bu ahlaki söylemin bir *görev* kavramına gönderme yapması ve bunu yerine getirmeyen kişinin bu eksikliğini kabul ederek bundan böyle daha iyi birine dönüşebileceğini ummaktır.

Burada son derece görkemli bir ters yüz oluş meydana gelir. Gerçekten de konuşan kişi kim olursa olsun görev kavramının garip bir dolambaç çizmeden formüle edilemediğini fark ederiz. Şüphesiz somut durumlarda gerçek konuşmalar yalnızca hakaretlerden ibaret olabilir. Ama en basit iddiaların altında bile ortaya çıkarılması mümkün, örnek teşkil edecek bir mekanizma yatar. Aptala sarf ettiğiniz sözlerde kendini göstermez bu; sizin bile farkına varmadığınız üstü kapalı bir söylem söz konusudur burada ve şöyle ifade edilebilir:

Davranman gerektiği gibi davranmadın ve bunu söyleyen ben değilim benden daha fazla.

Geleceğe yansıttığımızda görev aşağı yukarı şöyle bir ifadeye dönüşür:

Böyle davranmamalısın,
Ben söylediğim için değil.
(Lütfen dikkat: *Daha önce benim bunu engellemeye gücüm yetmedi*),
Bunu sana (benim ağzımdan) söyleyen benden başka bir şey.

Kelimelerle anlatmaya çalıştığım bu duruşta çok ilginç bir ayna ve yansıtma oyunu görürüz. Önce konuşmacı iki varlığa ayrılır; kendisi birinci tekil şahıs olarak konuşan kişidir ama aynı zamanda onun

ağzından konuşan başka bir şeye (görev kanunu) gönderme yapar. Diğer bir deyişle söylemini, dışarıdan bir otoritenin talimatlarına (*yapman gerek* veya *yapmaman gerek*) indirgeyerek konuşan kişinin dahlini saklamak üzerine kurar. Bu ahlak dersi verme tavrı niçin her zaman başka bir şeye başvurmak zorundadır? Çünkü en basit haliyle konuşanın sözleri, gerçek bir görev tesis etmek için yeterli değildir, bu sözleri söyleyenin otoritesi yoktur çünkü gerçekte o anda muhatabının gözünde aptal kendisidir.

Daha sonra bu sözlerin yöneltildiği kişinin de iki varlığa ayrıldığını görürüz. Orada gerçekten aptallık yapan biriyle, olmakta başarısız olduğu insanın kurgusal imgesi vardır.

Bu analiz hayali bir yansıtma düzeneğini açıklığa kavuşturmamızı mümkün kılar, konuşan kişi kendini, kendi çiftine benzer bir gölgede yansıtır (kendi ağzından konuştuğu varsayılan bir kavramsal hayalet) ve bir başka gölgeye hitap eder (muhatabının olmayı başaramadığı insana). Özetle bir aynanın karşısında yan yana duran iki insan olduğunu düşünürüz; ben olmayan sen olmayana hitap ediyordur.

Dikkat! Ahlakın, kendi benliğini –hatta *ideal benliğini*– bir başkası üzerine yansıtmanı varsayması bana sorunlu gelmiyor. Zira sadece sizin gibilerden (bu durumda, okurlarımdan) mürekkep bir insanlığın çok daha iyi olacağı konusunda hemfikirim. Buna gerçekten inanıyorum! Ancak bu üstü kapalı nasihatteki çifte inkâr barındıran temel hileyi saptamak bence çok önemli; ilkin, bir başkasının görevlerini ifade derken, sanki konuşan ve düşünen siz değilmişsiniz gibi konuşup düşünürsünüz. Koşulsuz bir görev kanunu formüle ettiğinizi iddia edersiniz, oysa bir insanın, geçerlilik koşullarını netleştirmeden bir gerçeği formüle etmesi absürd kaçar. Ardından aptalın edimi size artık aptallığını kaybetmiş birinin edimi gibi görünür; başka bir deyişle leş yiyiciyi insana dönüştürmeyi peşinen başarabildiğinizi düşünürsünüz.

Bu uyarıları anlamak zor değil, zira biraz evvel işaret ettiğim ayrışma –konuşmacı (ben) olduğu şey olmayan bir nesne (sen) hakkında konuşmuyor– bir şeyi açıkça ifade eder. Ahlaki bir tavır takınır

takınmaz, ister hakaretler savurun ister uzun uzun nasihatler verin ikisi de aynı kapıya çıkar; her iki durumda da söyleyemeyeceğiniz bir şeyi söylemeye çalışırsınız ki böylelikle söyleyemezsiniz. Sonuçta karmaşık, genel, hatta akılsızca bir şey söylersiniz ve anlaşılması için çok sağlam bir mantık gerekir. O halde buradan çıkarılacak tek sonuç şudur; birisine ahlak dersi veren kişi aslında yarım ağızla kendi güçsüzlüğünü itiraf etmektedir. Eğer mutlaklıktan bahsediyor ve tüm insanlığa davetiye çıkarıyorsa bu, söylemek istediklerini kendisi ve muhatabı için tatmin edici bir şekilde söyleyememesinden ileri gelmektedir.

O halde ahlakçı söylem gerçekte bizim kurtulmaya çalıştığımız *La Grande Panique*'in* tipik şarkısıdır. Şarkı diyorum çünkü sözlerin neredeyse tamamı anlamdan yoksundur. Engerekler ve diğer sürüngenler karşısında çektiğiniz acı ifade gücünüzü kesecek kadar yoğundur ve kendini absürd bir şekilde dışavurur: *söylediğimi söylemedim*. Bunun anlamını abartarak şu şekilde yorumlayabiliriz: *artık nerede olduğumu bilemez haldeyim, ey alçak herif, acı bana.*

Tüm nasihatler düğüm olmuş, dilsiz, kendi sözlerini inkârdan ibaret bir duruşla ancak bir yardım çağrısını dillendirebilir. Absürdlüğün farkına varın; rakibinizi yardıma çağırıyorsunuz! Ve bunu da tüm ifade kapasitenizi katlederek yapıyorsunuz! Nasıl bir kâbusun içine gömüldüğünüzü görüyor musunuz? Size yalvarıyorum dostlar! Uyanın!

• 5 •

Ahlakçı tutumu terk edin.
Yargılamayı bırakın. Hemen!

*. (Fr.) Büyük Panik. Ünlü Fransız karikatürist Jean-Jacques Sempé'in kitabı. –çn

AHLAKİ OTORİTELER NASIL ÇATIŞIR?

Telefon operatörlerinin hazır cümleleri çaresizliğimizi olağanüstü bir keskinlikte deneyimlememize neden olur. Tekrarlayan talimatlarla dolu uzun bekleyişin ardından –"sıfıra basın", "bire basın", "bire basın", "bire basın"– karşınıza çıkan prekarya çalışan sorularınız karşısında ya tecrübe eksikliğinden ya da sahici çaresizliğinden dolayı yetersiz kalır. O zaman (hayatta sürekli başımıza gelen ama gelin görün ki adına gerçeklik dediğimiz) bu şeyler karşısındaki aşağılanma geri dönüp çaresizlikle gelen öfke haline bürünür ki bu da aslında utancın bir başka biçimidir. Bu sırada muhatabınız sizi bir hizmet satın almaya veya şahane bir promosyona yönlendirmeye çalışmaktadır ve o anda en içten arzunuz onu boğmaktır.

Özetle, ısırıldıktan sonra kuduzu başkalarına bulaştırmak isteyen bir köpek veya tilki gibi operatör sizin gırtlağınıza sarılmıştır; ikiniz de çaresizsinizdir. Bu sayede iletişim şirketleri kimsenin cüret edemeyeceği bir acımasızlıkla, üstesinden gelmeyi taahhüt ettiği bir duruma bizi iade eder: iletişimsizlik. Tüm bu iletişim çabaları gibi "müşteri hizmetleri" de sorunlarınızı, çözmekten ziyade bir sonraki faturaya kadar hasıraltı etmeye hizmet eder.

Aptalların sürüklediği otorite çatışmalarını incelemek ve yatıştırmak.

Aptallar inatçılıklarının sonucu olarak bizi ahlakın temel prensipleriyle yüzleşmek zorunda bırakmayı başardılar. Korkmayın; onlardan biri olmadığınızın garantisi düşünme zevkinin tadına varmanızdır. Yolunuz zorlaşıp kaşlarınız çatılsa bile felsefenin zevki olarak adlandırılan şeye tahammül edeceğinize güveniyorum, bu da aşağı yukarı kendi kavramsal savunmalarınızı eleştirip açılan gediklerin içinde yeni ufuklar aramak demektir.

Şu varsayımı düşünün (hâlâ ispat edilmediğine inanıyorum): Aptallara nasihat verme tutumumuz, örtük ya da değil, kendi çaresizliğimizin şarkısıdır. Bunun uzantısı olarak onlara uyarlanan ahlaki görev kavramı bir yanılsamadan ibarettir. Onların bir bayrak gibi taşıdığı akıl almaz aptallıklarında kendimizi tanımlamamız imkânsızdır. Kısacası tüm nasihatler şunu ima eder:

Senin benim istediğim gibi davranmanı sağlayamıyorum, o halde görevlerini söylüyorum.

Şüphesiz bana ahlakı bu kadar çok hırpalamamam gerektiğini, onun ortak yaşamı mümkün kıldığını, eğer bazı değerleri mutlaklık olarak kabul etmezsek hiçbir yere varamayacağımızı söyleyebilirsiniz. Ya da tam tersine hiç vakit kaybetmeden bu kör ve gereksiz

suçlayıcı tavırdan kurtulmamız gerektiğini, eğer kuralların doğallığa ve yeniliğe engel olmasına izin verirsek hiçbir yere varamayacağımızı söylersiniz. Ancak bir sistem olarak ahlaka karşı hassasiyetinizin benim iddialarımla hiçbir ilgisi yok, zira henüz ahlakın kendisini incelemiyorum; burada bahsettiğim şey etkileşim esnasında bir insanın başka bir insan karşısında (üstü kapalı olsa da) *ahlakçı bir tavır* takınmasıdır; herhangi bir aile babasının, herhangi bir yakın dostun, hatta patavatsız bir ukalanın da yerli yersiz yaptığı bir şeydir.

Bu bağlamda görev kavramı diğer motiflerin yokluğunda eylemi ileri taşımaya yönelik dilbilimsel bir lokomotif işlevi görür, yani muhataplar arasındaki ilişkiyi, durumdaki etkenleri gizleyerek ve arzular arasındaki eklemliliği es geçerek nihayetinde kendisini verimli hale getirecek her türlü etkileşimi engellemenin bir şeklidir.

Bu tavrın rasyonel olarak geçerli olmadığını söylemek mümkün ama ben şimdi bunun her şeyden önce etkisiz olduğunu göstereceğim. Sanki bir salak tarafından size yazılmış gibi duran şu formülü yeniden okuyun:

Böyle olmamalı, ben söylediğim için değil, benden daha üstün bir şey bunu söylediği için.

Hiç etkilenmediniz. Sanki bir mitomanın yalanlarını dinler gibi size ders verenlerin konuşmaları da bir kulağınızdan girip öbüründen çıkar; içinde bir gram gerçeklik payı olduğunu kabul etmezsiniz. Bu yüzden nasihatin gerçek soruna yeterli bir cevap olmadığını kabul etmek gerekir. Sorun muhatapların birbirlerine duydukları güvenin kaybolmasından ibarettir, yani birbirlerinin gerçek veya kabul edilebilir bir şeyler formüle etme kapasitelerine duydukları güven kaybolmuştur. Kesinlikle can alıcı bir noktadır bu: Aptallar yüzünden, onlarla beraber, üzerinde dilin de durduğu dal kırıldı. Daha net bir ifadeyle, insanlar arasındaki etkileşimde bir şeyler kilitlendi. Bu kilit toplumsal oyunu imkânsız hale getirdiği gibi en basit sözel alışverişin temel kurallarını da geçersiz kıldı.

Ahlakçı söylem ilk önce bu sorun üzerinde düşünmenizi sağlar, aptal size hiç güvenmese de söylediklerinizin sizinle alakalı olmadığı telkini, onun bunları kabul etmesini sağlayabilir: Benim icat

etmediğim bir ahlaki kanun söz konusu ve o böyle bir davranışta bulunulmasını yasaklar. İyi düşünürsek, ahlaki tavrın konuşanın dahlini gizleme yöntemi ustacadır, ki bu birbirlerini dinlemek istemeyen iki muhatap arasındaki iletişimi sağlamak için gerçekten vazgeçilmezdir.

Peki niçin bu kadar kötü işliyor? Çünkü ahlaki otorite tamamen varsayıma dayalıdır; o yalnızca kaybolan bir şeyin gölgesidir, yani iki muhatap arasındaki güvenin. İşte bu yüzden otoritenin bu biçimi hiçbir işe yaramaz. Aptallar sizin mantığınızla göstermeye çalıştığınız şeyi bilmek istemezler (zaten bunların tek kelimesini de anlamazlar). Böylelikle güven krizi bir otorite çatışmasına dönüşür ve otorite çatışması da bir yorum çatışmasına, öyle ki nasihat erdeme bürünmüş saygıdeğer görüntüsüne rağmen sorun çözmek yerine onun yer değiştirmesini sağlamaktan başka bir şey yapmaz.

Eğer muhatabınız konuşabiliyorsa (maalesef aptalların çoğu bunu yapabiliyor) o da karşılık verip aynı şekilde size ahlak dersi vermeye başlayabilir. Hatta iyi ile kötü arasında bir fark olduğunu kabul etseniz veya insan davranışlarını düzenlemek için makbul bir yöntem bulunduğuna kani olsanız dahi böylesine bir aptaldan ahlak dersi alacak değilsinizdir, zaten ahlakın üstünde tepinen de kendisidir.

Bunun beteri de var, zira gerçek aptalların (dostlarınız değildirler, asla da olamazlar) sahip oldukları değerler sistemi sizinkinden farklıdır ve onun içerisinde sizin kabul edilemez olarak değerlendirdiğiniz davranışlar onlar tarafından son derece uygun bulunur, üstelik sizin davranışlarınız onlara göre vesairedir. İşte belki de bu kitabın ortaya çıkarması gereken gerçeklerden en derini, en tahammül edilmezi, kabul etmesi en zoru budur: İnsanlar yanlışlıkla, tesadüfen, eksiklikten veya aşırılıktan, şartlardan veya güya kendilerine rağmen aptal değildirler. *Sistemin aptalları* vardır.

Kader bana bu gerçeği açıklama görevi verdiği için üzgünüm, ama madem hepimiz acı çekiyoruz, o zaman bunlarla yüzleşmek en doğrusu. Genel olarak *başkalık* dediğimiz şey yalnızca insanlığı zenginleştiren fiziksel, dilsel ve kültürel farkı işaret etmez. Bunun anlamı

aynı zamanda bütün toplumlarda ve tüm toplumsal katmanlarda (tek olmayan, hatta onunla aynı fikirde arkadaşları olan) tutarlılık kaygısı olmayan, sizden farklı bir değerler sistemine sahip olmak yerine (bu çok ilginç olabilirdi) mantık barındırmayan değerleri benimseyen yani tamamen tutarsız varlıklar bulunur. İşte benim *sistemin aptalları* diye adlandırdıklarım. Onların varlığından kuşku duyuyorsanız (çok yakın zamana kadar ben de kuşku duyardım) ben size ne salak ne deli hatta kötü bile olmayan aynı zamanda mesleğinde başarılı (gerçek aptallar ender olarak gerizekâlıdır) birini takdim edebilirim. Gerçek bir elmas –yanına yaklaşma şansı bulduklarım içinde en pürüzsüzü– potansiyeli olmasına rağmen anlamak *istemiyor* başka bir deyişle aptallığında kahramanca *inat ediyor*.

Bir aptal karşısında ahlakçı söylemin karşılaştığı en büyük zorluk, üzerinde konuşabileceğimiz ve beraberce davranışlarımızı değerlendireceğimiz ortak asgari bir temelin olduğunu varsaymasıdır. Ama çocukların ve genel olarak bizimle duygusal bağı olanların aksine aptalların ne sizin değerler sisteminizi kabul etmeye ne de onu tartışmak için anlama çabasına girmeye niyetleri vardır. Ortak bir kural koyma fikrini bile reddeden biriyle anlaşabilmek mümkün değildir ve bu durum herkesi çaresiz bırakır.

Aptallar niçin uzlaşmak (pazarlık yapmak) istemezler? Çünkü sizde bir otorite görmezler. Peki, "Hep birlikte, eşitler olarak, aklın otoritesine itaat etmeyi niçin kabul etmezler?" diye sorabilirsiniz.

Anlamadığınızı görüyorum. Aptallar sizi istemezler. Size saygı duymamaları bir yana, varlığınızı bile hesaba katmak istemezler. Sizi *dikkate* almazlar. En büyük arzuları siz hiç olmamışsınız gibi davranmaktır ya da daha net bir ifadeyle sanki varlığınız ve onunla alakalı her şey; duygular, düşünceler, umutlar, korkular, endişeler ve gösteremediğiniz şefkatler, içinizde özenle taşıdığınız tüm bu duygu, imge ve semboller dünyasının hiçbir değeri yokmuş gibi davranırlar. Onların gözünde siz yok hükmündesinizdir. Bu tutum o kadar aptalca, ayrıca o kadar aşağılayıcıdır ki şaşkınlıktan donakalırsınız ama artık bunu böyle kabul etmek zorundasınız. Sizinle onlar arasındaki ortak insanlık, hatta ortak yaşam çökmüştür.

Bu felaket, diyaloğa benzer bir şeyler kurmak için sarf edilen tüm çabaları tüketir, zira aptalla sizin aranızda artık ne güven ne de ortak bir arzu kalmıştır. Pazarlık etmek (uzlaşmak) artık söz konusu değildir. Çünkü dünyalar arasındaki iletişim kopmuştur. İşte bu yüzden otorite (aklın, ahlakın, tanrının veya herhangi bir mutlaklığın) kendi kendisiyle çatışmaya girer: Yeniden canlandırma çabası beyhudedir, etkileşim ortasında çöker. Zaten bir aptala ahlak dersi verirken onun anlamadığı bir dilden konuşuyorsunuzdur. Dilin katılığı ve anlam belirsizliği iyi niyetli insanlar arasında bile daima yanlış anlaşılmalara yol açıyorken trajedi anında iletişimsizlik devasa boyutlara ulaşır.

Maalesef bu kadarla da kalmaz. Çünkü karşılıklı etkileşimler yalnızca dille yapılmaz, herkesin her türlü yorumlayabileceği, kişiden kişiye karşıt veya çelişkili anlaşılabilecek bir izlenimler yelpazesi bulunur (sesin tonu, jestler, duruşlar, fiziksel görünüş ama aynı zamanda devam eden hazmetme süreci, geçmiş deneyimlerin yankıları vs.). Bu genel göstergebilim, deyim yerindeyse bireyler ortak insanlık duygularını kaybettiklerinde, onların hangi yolu tutacaklarını kontrol etmeyi imkânsız kılar. Yazarken titriyorum: Bu şartlar altında yapamayacakları yoktur.

Nihayetinde eğer izin verirseniz, birbirimizi anlamayı, ötekine ve tanıdığımız otoriteye duyduğumuz güveni bozan şeyin yalnızca etkileşimin patolojisinden doğan sembolik yanlış anlaşılmalara indirgenemeyeceğini hatırlatmak isterim; bir de insanlar arasında nasıl olduğunu bilmediğim derin yakınlıklar ve düşmanlıklar (onları isterseniz mistik, hormonal, "kimyasal" veya başka şeyler olarak adlandırın) doğar ki sizin hiçbir şeyiniz hiçbir zaman ve asla aptallarla *uyuşmaz*, onları tedirgin eder, hatta hiçbir söz söylemediğinizde veya jest yapmadığınızda bile kendilerinin hedef alındığını düşünürler. Bu durum da genellikle karşılıklıdır.

Sesimi sevmeseniz de veya sizin kaşınma şekliniz beni rahatsız etse de birbirimizi dinleyebiliriz. Bu aptallarda farklıdır. Aptal, bütün gücünü kullanıp bir akıntı ve ters akıntı etkisiyle sisteminizi yıkarak kendi sözde sistemiyle size boyun eğdirmeye çalışır; tam da bu

noktada genellikle diliyle (eğer buna dil denebilirse) sizi boğar, titrer, böğürür vs. ve sizi tahrik eder, kızdırır, her türlü yolu kullanarak hakaret eder, hatta fırsat bulursa kasıntılı bir tavırla avaz avaz nutuk çekerek size hayatı anlatır.

Şimdi artık şunu kabul etmekten başka seçeneğimiz yok: Eğer otoriteler arasında bir çatışma varsa empati ve onu yeniden tesis etmenin koşulları yitirilmiştir. Bu etkileşim felaketinde ortak insanlığınız boğulmaktadır. Aptal hâlâ sizinle konuşuyor mu? Bulunduğumuz şu noktada dinlemekte şüphesiz fayda var.

• 6 •

Dil oyunlarından vazgeçin.
Anlamak istemezler.

BİR APTALI NASIL DİNLEYEBİLİRİZ?

"Yanlış!"
"Nasıl yanlış?"
"Sana yanlış diyorum! Doğru değil!"
(karşılıklı aynı tavır)
"Amaaaaaaan boşver."

Çatışmaları yatıştırmak için aptalları dinlemeyi hatta onları konuşturmayı nasıl öğreniriz?
Ve karşısında kendimizi nasıl ifade ederiz?

Hızlıca toparlayalım. Yaşantınızda bir aptal belirdiğinde, bunu şüphesiz aptallığını ortaya çıkaran bir söz veya davranışla yapar. Dikkatiniz genelden ayrı düşündüğünüz bu tek olay üzerinde yoğunlaşır. Onu değerlendirdiğinizde (genellikle *biraz fazla* değerlendirirsiniz) içinizde insani olan ne varsa –kalp, zihin, akıllı ruh, bağırsaklar, ürpertiden diken diken olmuş tüyleriniz– bu eylemin bir insan tarafından *yapılmaması gerektiğini* işaret eder; en azından sizi ilgilendiren bu örnekte. Böylece ahlaki değerlerinizin harekete geçtiğini hisseder ve bunu paylaşmak istersiniz. Verdiğiniz ahlaki ders (örtük ya da açık), aslında bu ölçütlerin kabul edilmesi için bir çağrıdır. Bununla beraber yakından bakıldığında bu çağrı bir çaresizlik çığlığıdır, çünkü farkına varmadan artık kaybolan şartların hâlâ geçerliliğini koruduğunu varsayıyorsunuzdur. Şüphesiz nasihatin, muhatabın dikkatini çekerek *gelecekte* daha dikkatli davranmasını ve davranışlarının ahlaki, politik, ekonomik, ekolojik vs. sonuçlarının bilincine varmasını sağlamaya çalıştığını kabul edebiliriz. Ama başkalarını *yapılacak veya yapılmayacaklar* konusunda teşvik etmek için başka birçok yöntem mevcuttur.

Bu değerlendirme, aptalla karşılaştığınızda ahlaki öğütler verme stratejisinden sizi vazgeçirmeye teşvik ediyor ki buraya yeniden döneceğim. Öncelikle size ahlak dersi vererek işkence edenleri sakince nasıl dinleyebilirsiniz, onu açıklayayım. Size yüklenmeye çalışılan *suç* karşısında en sık, en doğal, aynı zamanda da en etkisiz tepki gerçekten de kendini savunmaktır. Çünkü aptallar başkalarını suçlamaya bayılırlar. Bu durumda kendinizi izah etmeye çalışırken yapmadığınız kadar çok hata yaparsınız ki onları burada açıklamaya teşebbüs dahi edemem ama en azından şunu kabul edin: Savunmanızı yaparken kekelediğinizde referans gösterdiğiniz değerler sistemini bilemez haldesinizdir. Her iki durumda da gittiğiniz yolun yanlış olduğunu gösterebilirim; ama daha hızlı ilerlemek için size yalvarıyorum, *durun*! Aptalın size dayattığı sistemi özümsüyorsunuz ancak gerçekte, aptallarının sistemi *yoktur*; hiçbir tutarlılığa saygı duymazlar! O nedenle kendinizi ispat etmeye çalışmayın, bu aşağılayıcı, gereksiz, hatta tehlikelidir. (Çünkü asıl sizi ispata mecbur bırakmasını nasıl affedeceksiniz?) Çabanızda cömert bir taraf görmekle birlikte, öğrenmeniz gereken ilk şey onun mahkemesinin *yetkisini reddetmektir*. Aptalın yargısını temel almadan başlayın yoksa işin içinden çıkamazsınız.

Daha ziyade şuna dikkat edin; size ahlak dersi veren kişi gerçekte kendi çaresizliğine ağlamaktadır. Artık güvenilmez olduğunun farkındadır, tam da bu noktada sizden onay bekler. (Aslında etkileşiminiz zedelendiği için ikiniz de kaybetmişsinizdir.) O halde söylemi bir şikâyet şarkısıdır. Onu gerçekten dinleyebilmek için söylemini içerdiği tüm talimatlardan (kesinlikle hiçbir şey onları tanımaya mecbur edemez sizi, çünkü otoritesini ancak sizden alabilirler) ve bütün suçlamalardan (ders vericilerin utançlarını size yansıtma biçimidir) arındırmak ve şikâyetlerini hoş karşılamak gerekir, evet hoş karşılamak ve sadece başkalarının da farkına varmasını istediği acılarının tanıklığını kabul etmek gerekir.

Aslında ahlak dersi veren kişi *acı çekiyorum* demek yerine *bana acı çektirmemelisin*, diyerek aynı şeyi dolambaçlı yollardan ifade eder. Peki! Cümlesinin birinci yarısını unutun, kendi suçu olan bir

şeyin sorumluluğunu üstünüze yıkmaktan ibaret bu tuzağa düşmeyin, kısacası, "yapmalısın" kısmını boş verip şikâyetine kulak verin. Çünkü eğer bu analizi başından beri izlediyseniz biliyorsunuz ki ahlak dersinin nesnesi *her zaman* kabul etmektir; ama siz bunun ağırlıklı olarak bir hatayı kabul ettirmekle alakalı olduğunu düşünüyordunuz (bu da utanç ve pişmanlığın prensibidir) ancak görünen o ki, *konuşturan güdü* ile bunun tersi olan *harekete geçiren güdünün* kabulü, *hatanın kimde olduğunu* saptamak için yapılan suçlayıcı tartışmadan daha önemlidir.

Bu sıra izlendiğinde, aptallarla aramızdaki çatışmaların çoğunun altında yatan genelleyici söylemlere (açık veya değil) itibar etmemek mümkün olur. Gerçekten de nasihat genellemelere kaçışın kaynağıdır, bu da etkileşimin zedelenmesine doğrudan bağlıdır. Gösterdiğim gibi bu strateji, ötekini ikna etmeye bağlı olduğundan, kaybolan hiçbir şeyi tamir etmez. Söylemleri, boğulan bir güvenin etrafında girdap gibi çevirir. İşte bu yüzden ötekine ahlak dersi veren kişi güveni yeniden tesis etmek için diğerinden bir otoriteyi kabul etmesini ister. Ama tam da güven duyulması gereken kişiyi, yani kendisini sakladığından, bunu ancak büyük güçlükle tesis edebilir. Gelin görün ki karşısındaki kişi iflah olmaz bir aptalsa bunu asla başaramaz.

Bir daha geri gelmemecesine kaybedilen güvenin etrafında dönen ahlakçı döngüyü kırmak, nasihatin bir yas şarkısı olduğunu kabul etmekle mümkündür ancak; felakete dönen etkileşimin yasının şarkısı.

Böylece nasihatin içindeki kabul edilme arzusunu anlayarak, gerçek bir çaresizlik söylemi olan otoritenin sahte etkileri yüzünden acı çekmemeyi başarabilirsiniz. Söylemin kati bakış açısından bunun anlamı, bizi sapkınlarla, hödüklerle ve diğer ciğeri beş para etmezlerle karşı karşıya getiren çatışmanın çözümünün, yargılardan (Bu türe özgü teorik bir önerme: Sokrates bir aptaldır) ziyade, arzuların ve temsillerin izlediği patikaları açan bir anlatıyla yeniden inşayı mümkün kılan hikâyeler çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğidir. Böylelikle aptalların olduğu kadar sizin de duygularınızın rahatlamasını sağlayacak bir söylem türünü ortaya çıkardık; bu da temelde hikâyelerdir. Sahiden yalnızca anlatı çatışmaları yatış-

tırmamızı sağlayabilir, çünkü kavramsal söylemle tamamen aynı fikirde olmasak da, ya da tamamen net olmasak ve elimizde hiçbir mutlaklık bulunmasa da, bakış açılarının kavşaklarında gerçeğin ortaya çıkmasına imkân tanır.

Zaten insanlar arasındaki etkileşim bağlamında anlatının mutlak üstünlüğü bu dünyada gözlemlenebilecek en güzel şeylerden biridir. Çünkü acıyı tanımayı, kabul etmeyi ve onun ortaya dökülmesini teşvik etmeyi öğrendiğinizde yaşadığınız deneyim şuna benzer: size verilen nasihat asıl gücünü (sizi sinirlendirme gücü) kaybeder, nasihat edenler suçlayıcı tonlarını gittikçe yitirirler bunun yerine kendilerini içlerini dökerek rahatlatırlar. Eğer aptal haklı olmak istiyorsa size yalan söyleme ihtimali azdır. Size haklılığını göstermek için hikâyesini içtenlikle anlatır. Ve birine kendini böyle anlatmak iletişimden çok farklıdır, bu aslında *beraber* bir şey *yapmaktır*.

Bu bakış açısından benim *havai fişek* dediğim şey, yani bizi düşünmekten alıkoyacak kadar duygulandıran bir olay, filozofların inandığı gibi, karanlık noktaların aydınlatılmasını sağlayan ve aptalların davranış ve sözlerinin nedenlerini açıklayan bir akıl parıltısıyla çözümlenemez. İnsan aptallığının bize sunduğu havai fişeğin üstesinden gelmek için kavramsallaştırmaktan (yani yargılamaktan) tamamen *vazgeçmek* ve anlatının gücüne sığınmak gerekir. Çünkü bu şekilde aptalın olay hakkındaki görüşüyle hemfikir olmanız gerekmez, hatta size söylediği şeylerin tamamını anlamanıza bile gerek kalmaz. Müzikte bir melodinin, kesin bir şey anlatmamakla birlikte bir anlatı akışı sunmasını düşünün. Önemli olan şunu göz önüne almaktır: Bir aptalın olduğu her yerde, bildiğimiz anlamda iletişimden vazgeçmekten başka çare yoktur; en etkili yol acilen günah çıkarma kabininizi açmanızdır. Maalesef aptallar acı çekerler! Kullandıkları dil sizinkine benzemese de bırakın kendilerini açıklasınlar. Şüphesiz bu biraz itici, müthiş sıkıcıdır, üstelik yardım etmeyi hiç istemiyorsunuzdur. Zaten kimse, hatta onlar bile sizden sorunlarını çözmenizi beklemez. Buna karşın şikâyetlerini dinleyerek, içlerini dökmelerini teşvik ederek amacınıza ulaşırsınız, yani biraz güven tesis edip hayatınızı kolaylaştırırsınız.

Belki bana şunu söyleyebilirsiniz: Aptallar ahlakı göreceleştirmemizi sağladıktan sonra bizi gerçeğin kendisinden de vazgeçmemiz noktasına getirdiler. Bırakalım aptallar kendi hikâyelerini anlatsınlar, tamam da ... Bedeli? Bu tam bir filozof gözlemidir. Çünkü bu itiraz yine hakikati bir önerme olarak yorumlar (örneğin, Sylvaine bir aptaldır veya Sokrates aptal değildir) ve bu önermelerin doğru veya yanlış olduklarını varsayıyorsunuz. Burada üçüncü halin imkânsızlığı ilkesine dayalı bir hakikat anlayışı söz konusudur. Ahlak, alanında kullanılmaya elverişli olmayacak kadar katı bir prensiptir. (Çağdaş mantığın bunu uzun zaman önce aştığını söylemeye gerek yok.) Kestirmeden gitmek için size şunu söyleyeceğim: Birlikte doğruyu söylemek için tamamen hemfikir olmamıza gerek yok, çünkü ahlaki bir durumun doğruluğu, çakışan tutumların sonucudur. Ona yaklaşmak için aptalların en anlayışsızının veya en sahtekârının görüşlerini de buna katmak, onunla birlikte, düşüncelerinin hangi açıdan paylaşılabilir şeyler içerdiğini, böylelikle diğerleriyle uyumlu hale gelebileceğini belirlemek meselenin olmazsa olmazıdır. Diplomasi olarak da adlandırdığımız bu anonim ortaklık çalışması, çağımızın en önemli çağrısıdır (belki de bütün çağların ama ben oralarda değildim).

Bu ortaklık aynı zamanda bizim duygularla ilişkimizin de can alıcı noktasıdır. Çünkü herhangi bir duygunun anlatılır anlatılmaz rahatladığını fakat kurama kaçtığında rahatsız olduğunu söyleyebiliriz. Böylece dinleme çalışması ve anlatmaya açıklık, duyguların –aptalların olduğu kadar bizimkinin de– çağrısına yanıt vermemizi sağlar. Bir de madem gerekli, siz de kendinizinkini anlatın. Kalbinizi duygularınızdan arındırın. Ama kesinlikle aptallardan çektiğiniz acıların hakikatini anlamalarını beklemeyin; bu desteği başka yerlerde, iyi niyetli ve aydın kişilerde arayın. Çünkü bildiğiniz üzere hakikat aptalların umurunda değildir, hakikati istemezler! Siz onlara kuramla bunu dayatmak istediğinizde onlara benzemeye devam edersiniz. Bunu hatırlatmama gerek var mı? Büyük ahlaki sınav, aptallığı bilgeleştirmek değil, alçakgönüllülükle aptalların *pratikte* zarar vermelerini engellemektir.

Bununla beraber kuramsal olana kaçışın bir istisnası var, ona da felsefe diyoruz. Sahiden de tıpkı anlatıya benzer şekilde felsefe de yalnızca bir yazar faaliyeti değildir, insanlar arası etkileşimde vazgeçilmez bir görev üstlenir, felsefe yalnızca akademik bir disiplin de değildir. Kavramsallaştırmanın üzerine oturarak, içinizdeki herhangi bir duygunun, anlama arzusu biçiminde ortaya çıkmasıyla işleyen bir süreci tanımlar, kelimelerin sınırını geçer, aynı buradaki gibi soyut kavramlarla konuşmaya başlar, anlık deneyimlerle ilgisi daha azdır, öyle ki onlarla uğraşmak başka bir tür deneyim yaratır. En üst bilincin (ne olaylar ne de duygular seviyesinde) gerçek anlamda keşfidir. Bu anlamda içinde geliştiğimiz düşünceler dünyası, iyi insanların birbirlerine gönülden –en iyi viskiden daha iyi damıtılmış, daha rafine biçimde– içini döktüğü birer aynadır.

• 7 •

Hikâyelerinizi paylaşın,
onları anlatmaya teşvik edin.

DEVLET BİZİ NİÇİN UMURSAMAZ?

Aptallar "politika" veya "din" diye adlandırılan tüm bu şeylere o kadar inanırlar ki coşku sel olup taşar. Bir şeye inanmak insana tahammül, sükûnet ve denge getirirken onların inancı kendilerini olağanüstü kırılgan yapar. Bir nüans, bir aksaklık bile canlarının yanmasına yeter. Bu durumda yapılacak en basit şey susmaktır. Gerçekten de politikanın ve dinin ortak yönü kavramlarının bilhassa pratik olmasıdır; nasıl bir vatandaş ve nasıl bir inanan olduğumuzu davranışlarımızla gösteririz. Bir kez davranışların sessizliğine gömüldüğümüzde, insanların "Tanrı" (kendilerine neyin hakkında konuştukları sorusunu bile sormazlar) ve "iktidar" (aynı şey) hakkındaki sayısız aptalca düşünceleri mavi gökyüzündeki bulutların masum hareketleri kadar hafifler ve bu göğün altında istediğiniz yere gitmekte özgür olursunuz.

Hukuk hakkında düşününce kurumların aptallıklarına karşı iki farklı mücadele yolu belirir.

Bundan önceki bölümlerde hafiften aykırı kaçabilecek birçok fikir ortaya atıldı. Bunlara göre gündelik hayattaki görev çağrısı, asıl olarak bir şikâyeti dillendirir; bu şikâyet kaybolan güvenin yas şarkısını söyler ve anlatıyı çapraz dinlemek bu kaybın üstesinden gelmenin en iyi (belki de tek) yoludur.

Felsefe öğrencileri arasında edindiğim tecrübelere dayanacak olursam, bu tip önermeler grubu genel olarak ikiye ayırır; bir kısmı edindikleri yeni fikirleri her yöne çekiştirerek dersten mutlu mesut ayrılırken, diğer grup –genellikle favori öğrencilerim– onları tamamen keyfi, hatta yetersiz bulur. Bir yandan bu fikirleri kabul edenlerin yerli yersiz destekleri, öte yandan karşı çıkanların yerli yersiz titizlikleri eşliğinde dersler ilerler.

Nasihati bir kabul edilme talebine indirgediğim ahlakçı duruş üstüne bu çalışmamda, aptalların kendi aptallıklarından (yani kendi edimlerinden) sorumlu olduklarına dair tartışmalardan bilinçli olarak kaçındım ve ahlaki hukuk otoritesine başvurmak için kimlerin daha haklı gerekçeleri olduğu sorusunu kesinlikle sormadım. Tam aksine kendimi görelilik çalışmasıyla sınırladım, çünkü kelimelerin kullanımına geldiğimizde durumun bazı sorunları ayırmamıza izin

vereceğini, dolayısıyla ahlakçı söylemin tam olarak nasıl dinlenmesi gerektiğini ve bunların niçin hikâyelerden çok daha az etkili olduğunu göstermek istedim.

Şimdi bu yaklaşımdan ikna olmayanların hakkını vereceğim, çünkü başından beri dikkatlerini bizim haklı olduğumuz durumlara yoğunlaştırmışlardı. Bunu memnuniyetle kabul ederim, astını aşağılayan sadist veya sorumluluklarını inkâr eden çocuksu bir zampara karşısında kendinize –aynı benim gibi– isyanınızın meşru olduğunu, çünkü mücadele etmeye değer bir şeyi savunduğunuzu söylersiniz. Artık bu kez söz konusu olan kâmil bir insan olma çabası değil, hakkında çok net bir fikir sahibi olduğunuz hakkınıza saygı gösterilmesini sağlamaktır. Bununla birlikte "hak" çok kolay kullanılsa da çok ağır bir kavramdır, daha net olmak gerekirse kanıtların nadir olduğu bir alandır.

Sizi uyarıyorum hayli büyük bir kaleye saldıracağız. Ama buraya kadar kahramanca dayandıysanız, arkasını getirirsiniz. Fark ettiğiniz üzere değerlendirmeler soyut olsa da veya zaten tam da soyut oldukları için hassasiyetlerimizi daha büyük bir inceliğe ve davranışlarımızı daha iyi olmaya yönlendirmemizi sağlar.

Varsayalım incelememizin öznesi, ona karşı haklı olduğumuzu düşündüğümüz kendini beğenmişin, baş belasının, pisliğin teki olsun. Şunu biliniz ki haklı olmak olgusal bir durum değil, bir taleptir. Eğer haklı olduğunuzu düşünüyorsanız ve kanıt olarak da bekleme kuyruğundaki diğerleri gibi yalnızca iki ayaklı olduğunuzu öne sürebiliyorsanız, şunu bilmelisiniz ki insanların gündelik hayatları genellikle böyle geçer ve yaptıkları her şeyde her zaman haklıdırlar (nefes almak, öksürmek, aptal olmak vs.). O halde kabul edersiniz ki tüm insan hayatı biz farkına varmadan, deyim yerindeyse hak şemsiyesi altında, geçer ve benim gibi sizin de farkına vardığınız üzere ilginç vakalar, yalnızca olguyla hak arasındaki denklemde sorun yaratanlardır. O halde kabul edersiniz ki haklı olma durumu benim mutfakta yemek yaparkenki halimi belirtmiyor; benim talebim, aynı evi paylaştığım kişinin (Maalesef! Maalesef!) bir davet verdikten sonra mutfağı temizlemesidir. O da bu talebi, faşizmin geri dönüşüyle ilişkilendirmiştir.

Bu talep, "haklı olduğunu" düşünmenin yarattığı, birbirinden farklı sorunlar ortaya çıkaran üç durumda kendini gösterebilir.

1. Durum: Olgularla daha uyumlu, önceden var olmayan bir düzenlemenin hayata geçirilmesi talep edilir. Söz konusu olan yeni kanunlar yaratarak yeni haklar elde etmektir (veya başka meşru normlar).

2. Durum: Açıkça ortaya konulmuş mevcut yasaları çiğneyen birine, onların varlığı hatırlatılır. Bu durumda talebin içeriği bir tür pozitif hukuka uyma çağrısıdır.

3. Durum: Hiçbir yasal normun asla açıkça ifade etmediği bir ahlaki görevin tanınması istenir.

Bildiğiniz gibi aptalların bu tip durumları büyük bir titizlikle keşfedecek müthiş yetenekleri vardır. Hepsi yasadışı sayılmaz; tam tersine bazıları mevzuata uygun veya fırsatçı davranarak kanundan yana tavır almayı öylesine iyi bilirler ki sistemin işleyişinden olduğu gibi, çatlaklarından ve kör noktalarından da istifade etmekte ustadırlar. Müthiş uyumlu bu aptallara ileride yeniden döneceğim; şimdi sizin hukukun içinde olduğunu düşündüğünüz ama onların olmadığını sandığı bu üç durumu araştıralım. Göreceğimiz üzere kirletmedikleri milyonda birlik bir kamusal alan bile bırakmazlar, bazen niçin ve nasıl orada olduklarını anlamazlar ama yaptıkları şeyleri yapmaktan da vazgeçmezler. Affınıza sığınarak ve sizi memnun etmek için memurlardan başlayalım.

Niçin memurlar? Çünkü onlar devletin mensupları ve organlarıdır; devlet de pozitif hukuktan doğan tüm kurumları işaret eder. Başka bir deyişle devlet, yazılı kanunlar üzerine inşa edilmiş bir örgütlenmedir, normlar sistemi ve kaynakların paylaştırılmasıyla yaşam biçimini düzenlediği varsayılır. Hukukun alanına girmeden önce vakit kaybetmeden şuna dikkatinizi çekmek isterim; yaşam biçimlerinin her an değiştiği göz önüne alındığında, devletin de sürekli olarak yeniden düzenlenmesi yapısal olarak vazgeçilmezdir, öyle ki görünüşte sabit gibi duran tüm kurumlar, âdetler, düşünceler, sanatlar vs. her ne kadar daima geri kalsa da, yine de evrimsel bir gerçekliği tesis ederler.

Tek başına bu kısa hatırlatma bile yapılan çoğu aptallığı açıklamaya yeter. Dostlarım, tanımı gereği kurumlar *yanlış* işler, madem teorik olarak *sabit* bir biçimin amacı *hareketli* bir gerçekliği yapılandırmak, çoklu gerçekliği denetlemek için *tek anlamlı* normlar belirlemekse, o halde kurumları ve onları belirleyen kanunları, insanların gerçek hayatına ve onların insan olmayanlarla (hayvanlar, ormanlar, makineler, hatta zihinler, matematiksel işlemler vs.) ilişkilerine daha uygun hale getirmek amacıyla sürekli olarak düzeltmek, iyileştirmek, uyarlamak gerekmektedir. Zaten devlet ve uluslararası kurumlar hep ve hâlâ inşa halindeki makineler olduklarından tarih her zaman onlardan birkaç adım öndedir ve bu yüzden bugünkü yönetim, Hammurabi döneminin Babil'indeki kadar aptaldır. Sizin hararetle talep ettiğiniz düzenlemelere rağmen (belki kabul edilir, belki edilmez) devletler Targaryenlerin yönetimi altında on bin yıl daha aptal olmaya devam edecektir. Bu kimseyi teselli etmeye yetmese de, sonunda insanlığın yirmi bin yıllık tarihi göz önüne alındığında, bu işlerin kolayca halledilmeyeceğini bilmek belki de beklemenize yardımcı olur.

İşte bu yüzden memurlar değil ama kurumların kendisi, somut durumlara hâlâ uygun olmadıkları için yapısal olarak kıt akıllıdır. Öte yandan bürokrasi de bu fenomeni daha beter hale getirir. Devlet çalışanlarına hep en verimsiz görevler yükleyerek ve onların işlerini daha özenle yapmalarının koşullarını baltalayarak, çalışmalarının karşılığını almalarına engel olarak, onlara kendilerini yıpratan bir yaşam biçimi dayatarak zaten temeli hatalı olan işleyişine bir kat da savsaklama ekler. Şimdi eğilimlerimizin ve zihinsel operasyonlarımızın, zihnimizin mahremiyetinde geçmediğini, aksine çeşitli aşamalarda incelenebilecek durumların ve ilişkilerin uyarlanması ve dışavurumu olduğunu hatırlamanın zamanıdır. Aptalları üreten toplumsal şartları günışığına çıkarmak sosyologlara düşer. Benim işim, karşısında bir aptal bulma ayrıcalığına mazhar olan herkesin kullanabileceği kavramsal operasyonlar formüle etmektir.

O halde yönetimin aptallığından şikâyet edebilir ve devletin sizi umursamadığını söyleyebilirsiniz çünkü bu tamamen doğrudur.

Kendilerini her ne kadar sürekli güncelleseler de hemen ardından çaresizce yetersiz kalan kurumların karşısında vatandaşların, (özellikle haklardan yararlanmayanların) haklarının tanınması, yani toplumdan kendilerine uygun bir yönetim için her daim mücadele etmesi gerekir. Aynı zamanda ve aynı nedenlerden dolayı da memurlar, devletin daimi yozlaşmasına kapılmamak için sürekli mücadele etmek zorundadırlar (tabii onlar için artık çok geç değilse).

Bu saptama aynı şekilde meşru iki tepki arasında ayrım yapabilmemizi sağlar, ama devlet kurumlarının aptallığı söz konusu olduğunda bu bizimkilerden çok farklıdır. Bir yanda onların yapısal aptallıkları karşısında demokrasinin vazgeçilmezlerinden olan *başkaldırı* tutumu vardır – kolektif sorunlarla herkes meşgul olmazsa *bilfiil* tiranlığın içine düşeriz. Dürüst olmak gerekirse gittikçe büyüyen kayıtsızlık ve bireylerin kendi içine kapanmaları yüzünden şimdiden kısmi olarak bu durumdayız. O halde kurumların aptallıklarına karşı çabalarınızı devam ettirmek ve bunlarla uğraşmaktan asla vazgeçmemek hayati önem taşır.

Öte yandan politik başkaldırı, yasa koyucu olabilmek için bir duyguya tercüman olmakla yetinmez; kurumları da hesaba katmak suretiyle bir *talebe* dönüşebilir. Başka bir deyişle bu taleplerin taşıyıcılarının, kendi rakipleri olan kişilerle beraber çalışmayı başarabilecek kapasitede ve buna istekli olmaları gerekmektedir: özellikle politikada, devlet ve özel sektör yönetimlerinde aktif rol alan gerçek aptallarla yapıcı bir zihniyet çerçevesinde ortak olmak (aptalların niçin yönetim mevkilerinde olduklarını ileride göstereceğim). Gerçekte politika oyununun, güçlerin ortaklığını aptallığa düşmeden sağlamayı başarmaktan ibaret olduğu düşünüldüğünde, buradan düzenli olarak aptallığa düşmeye mahkûm olduğu sonucunu çıkarırız, çünkü *her* zaman *her* çatışmayı *herkesin* yararına (özellikle de sadece birkaç kişinin çıkarı için çalıştığımızda, *ancak bu sorunun sadece bir* bölümüdür) çözmek mantıken çelişkilidir.

Bu saptamalar umarım sizi bu çarpık kurumlarla etkileşiminizde daha sabırlı ve kararlı kılar, zaten bu kurumlar antik çağlarda bile insanları çilden çıkarıyordu ve sizi temin ederim bunlar karşısında

hak sizden yana. Talepleri ortaya koymak için tespit edilecek etkili ve geçerli politik taahhüt biçimine geldiğimizde bir güçlükle karşılaşırız. Gerçekten de hukukla bütünleşme çabasının o kadar çok avantajı vardır ki bunlardan vazgeçmek güç görünür. Bu avantajlar şu ana kadar onlardan faydalanamayan kişileri ve durumları devletin koruması altında hukuk mantığının içine sokmayı içerir ve bu da en hafif tabirle absürd, en kötü tabirle insanlık dışı durumlara yol açar. Maalesef hukukun alanının genişlemesinin çok ağır bir yan etkisi bulunur; aynı 2. Durum'da (yönetmeliklerin, kanunların, içtihatların var olduğu yerde) olduğu gibi. Bunu bir sonraki bölümde inceleyeceğiz, şimdi eğer buraya kadar dayandıysanız şu talimatı aklınızda tutun:

• 8 •

Rakiplerinize değer verin.
Mücadeleniz politik olacak.

TEHDİT NİÇİN BİR BOYUN EĞME BİÇİMİDİR?

Piramit biçimindeki örgütlenmelerde mevcut en yaygın aptallık türü, büyük çaba gerektirecek herhangi bir hedefin ve bu çabanın takdir edileceği ödülün yokluğunda, diğerlerinden ve/veya kendinden sonsuz bir şevk beklemektir. Böylelikle histerik bir aptallık biçimi olan aşırı çaba, çalışmayı anlamsızlaştırmaya yarar ve karşıtını –esasında hiçbir şey umursamayanların tembel ve uzun aptallıklarını– besler.

Hukuka atıfta bulunmanın diğerlerini tehdit etmenin bir yolu olduğunu ve bu tehdidin özünde bir boyun eğdirme arzusu yattığını anlamak.

Aptallarla mücadeleyi en iyi silahlarla sürdürebilmek için nihai amacı otorite kavramı hakkında bizi aydınlatmak olan hukuk felsefesinin ana hatlarını belirlemekten başka çaremiz yok; aptalların anlaması için değil, (bu salaklar hiçbir şey anlamazlar çünkü hiçbir şey anlamak *istemezler*) meşruiyetinizi iyi bir şekilde tesis ederek onlara karşı zafer kazanmanızı sağlamak için.

Bir önceki bölümde belirttiğimiz üç durum arasından "haklı olduğumuz" değerlendirmesini yaptığımız birinci durumun gösterdiği gibi, vatandaş olarak bir olgusal durumun devlet organlarının (hükümet, yönetim birimleri, öğretmenler vs.) direncine rağmen hukuka iştigal etmesi için gösterdiğiniz çabalar meşrudur. Gerçekten de toplumsal yapının bir mensubu olmanız kurumlar karşısındaki meşruiyetinizin temelidir, böylelikle *herkes adına değil ama bütünün bir mensubu olarak* davranırsınız, çünkü toplum sürekli olarak yapıp bozduğu yapıların aptallıklarıyla karşı karşıya gelir ve onlar da buna karşılık toplumu tekrar şekillendirir. Böylelikle hiçbir şey yapamaz hale gelirsiniz ama bu durumu rasyonel olarak savunmak

imkânsızdır çünkü kurumlar tanım gereği işlevsizdir ve bu nedenle bir bakıma size çağrı yapar, meydan okurlar.

Şimdi 2. Durumu incelemek istiyorum. Bu durum basit görünür. Denir ki, belli bir davranışı yasaklayan bir kanun vardır ve bunu çiğneyen ceza alır. Kaniş köpeği olan bir şirret, bir kapkaççı veya bankadaki hesabınızı hortumlayan bir dolandırıcıya karşı *ben haklıyım* demenizin veya böyle düşünmenizin anlamı, arkanızda gücünü kanunlardan alan davranış kurallarının bulunmasıdır ve herhangi bir kuralla bir kanun arasındaki fark, kanunun güce dayanıyor olmasıdır.

En azından teorik olarak devletin gücü şakaya gelmez: Cüzdanınızda gözü vardır (para cezası), bedenleri baskılayarak nüfuz eder (hapishane) ve bir yan etki gibi görünmesine rağmen suçu ve mahkûmiyeti kamuya ilan eder, bu da kurbanların acılarının tanınmasını sağlar (adaletin en temel işlevlerinden biri de budur) ve suçlunun edimini olduğu gibi kabul etmesine yardım eder (cezanın temelinin intikam *olmayan* tek öğesidir bu). Bununla beraber yasal alanın genişlemesi ciddi bir risk taşır: Kanunların artırılması devletin hayatınıza müdahale edebileceği yeni kapıların birbiri ardına açılması demektir, ki bu da pek iyiye işaret etmez, çünkü devletin müdahalesi yalnızca mutlak gereklilik durumlarıyla sınırlı olmalıdır. Bu sizi adalete başvurmaya alıştırır, başka bir deyişle, çatışmaları çözümlemek için başka yollara öncelik vermek yerine, koca-aygıt-senden-daha-güçlü-pis-aptal aşamasına gelirsiniz. Bunun da paradoksal olarak ilkinden daha ciddi bir sakıncası vardır.

Toplum sayısız faktörlerin etkisiyle evrilirken (teknoloji, çevre, mübadele, fikirler, sanatlar vs. *ve kanunlar*), kanunlar da toplama intibak ederek evrilir. O halde bütün güç ilişkileri son derece karmaşık bir aksiyon ve reaksiyon oyunlarının bir parçasıdır. Bu özellikle şu anlama gelir: Devlet otoritesinin aracı, polisler ve diğer memurlar olduğu kadar, artısını, eksisini düşünmeden kendi aralarındaki güç ilişkilerini "yukarıdan" gelen bir tehdidin gölgesinde konumlandırmayı alışkanlık edinen yurttaşların kendileridir. Ne yazık ki bir hukuk devletinde yaşamak gibi büyük bir şansa sahip olanlar, doğal olarak her şey için bir kanun isteme eğilimi geliştirirler.

Bu eğilim devletin her yere sızmasını sağlar; devlet her yerdeyse, bu totalitarizmdir.

Aptallardan korunmak için normatif kurumlardan vazgeçerek kendimizi işte böyle köleleştiririz. Devlet olmadığında da piyasalar, ekonomik ve sosyal ağlar, genel olarak insanlar arasındaki alışverişi düzenleyen bütün yapılar da söylem ve davranış normları ürettikleri için aynı işlevi görürler. Böylelikle tüm etkileşimlerimizde normatif gücü üretmeye devam ettiğimizde bir diktatöre ihtiyaç duymadan da totaliter bir sistem kurmayı başarabiliriz.

Buradan hukukun alanını genişletmemenin daha iyi olacağı sonucunu mu çıkarmak gerekir? Hayır, bu genişleme sosyal kurumların, dolayısıyla bizim hayat şartlarımızın iyileştiğinin göstergesidir. Ama totalitarizmin önüne geçmek için hukukun her genişlemesinde –buna karşılık ve paralel olarak– her yurttaşın bir otonomi geliştirmesi, başka bir deyişle sorunları kanunlardan *soyutlayarak*, yani devlet gücüne başvurmak zorunda kalmadan, çözme becerisi edinmesi gerekir. Gerçekten de totalitarizmin hareket ettiricisi, tek başına hukukun genişlemesi değildir, aynı zamanda bizim normlara uyma, onu başkalarına dayatma biçimimizdir.

Şimdi birlikte düşünelim. Kamu düzenine tapanların hoşuna gitmese de şunu kabul etmek gerekir ki çoğu zaman devlet çatışmalarımızı çözümlemez veya çözümlediğinde *bedeli ağır* olur. Teoride kanunun gücü son derece etkili ve zorlayıcıdır (silahlı ve eğitimli insanları işin içine katabilir, evet aptallar canilere dönüştüğünde, onları durdurmak ve engellemek gerektiğinde bu insanlara ihtiyaç duyulur). Ancak pratikte bu gücün kullanımı ne basit ne de mekaniktir, hatta hiç değildir. Zaten aptalların çoğu da bunu bilir ve bundan faydalanırlar. Sizi taciz eden pislik şüphesiz bir suç işlemiştir, ama yasal yoldan hakkınızı aramak için büyük çaba sarf ederek bir süreç başlatmanız gerekir ve bu sürecin tekabül ettiği zaman insanlıkdışıdır – devlet-çok-büyük-aygıt-senden-daha-güçlüdür-pis-aptal. Bu sürecin varlığı vazgeçilmezdir ama işin bu noktaya gelmesi hiç arzu edilmez.

Her şeyden evvel, bir suçla kabalık arasında temel bir fark olsa da, kuyrukta yankesicilik yapmakla astını rahatsız etmek arasında

hiçbir bağ olmasa da haklı kişilerin durumu maalesef birbirine benzer: büyük bir yalnızlık anı, yani çaresizlik ve terk edilme anı yaşanır. En önemlisi kolektif başarısızlığa işaret eden büyük sıkıntıyı mikro düzeyde bilfiil önlemeyi bilmek, eğer mümkünse kabul etmek ve "cezalandırmak" (yani "farkındalık yaratmak") gerekir. Bu nedenle kurumların çatısı altında aptallarla bir tür yasa ötesi, gayriresmi etkileşim kurabilen bir toplumsal bilincin birey düzeyinde vücut bulmuş biçimini ayakta tutmak ve desteklemek vazgeçilmezdir. Kanunlar, yargıçlar ve polis suçlulara karşı bariyer olmaya devam etmelidirler, ancak bizim çatışmalarımızı mümkün olduğunca devletin *dışında* çözme becerilerine sahip olmamız gerekir.

Buna karşılık anarşistlerin hoşuna gitmese de güç ilişkileri öncelikle herkesin pratiğinde ve tasarımında mevcuttur, öyle ki kurumların rolleri (ki iyi bir şekilde yerine getirdiklerini söylemiyorum) paradoksal olarak yurttaşları, çelişkilerini çözümlemek için sürekli olarak bir otoriteye baş vurma eğiliminden *korur* ki bu otorite de şiddetli boyun eğme eğiliminden başka bir şey değildir. Evet, ciddi bir politik bulgu olmakla birlikte boyun eğme insanın doğal bir eğilimidir (yalnızca bu da değil). Peki nereden gelir? Bu bir sır değil.

Teorik olarak sapkın boyun eğme arzumuz *nedensiz* değildir. Boyun eğme bize çaresizliğimizden kurtulmamızı sağlayan çare gibi ya da daha net bir ifadeyle çaresizlik *duygusu* (bundan böyle buna *eksikliğimiz* diyeceğim) karşısındaki karmaşamıza (endişe veya utanç, herkesin buna tepkisi farklıdır) son vermemiz için dayatılır. Gerçekten de bütün etkileşim kazaları, bizi küçük benliğimizin sınırlarında karaya oturmuş halde bırakır. Kendimizi aynı susuz ve ağaçsız ıssız bir adadaki gibi tatminsiz, kendi haline terk edilmiş bulduğumuzda, her birimizin gücünün sınırlı olduğu ortaya çıkar. Kendinizi ne kadar çaresiz ve terk edilmiş hissederseniz bir şeyin veya bir kişinin yardımını o kadar çok istersiniz. Bu çok arzu ettiğiniz güç dışarıdan bir şeyin imgesiyle özdeşleştirildiğinde tek bir arzunuz vardır: Güçten mahrum olduğunuz duygusunu rahatlatmak için ona boyun eğerek gücü yanınızda hissetmek. Ve herkesin bildiği gibi bu rahatlama duygusu o kadar yoğundur ki boyun eğmeye yüksek dozda bir zevk eşlik eder.

Şimdi burnunuzun dibinde kanunları çiğneyen ve sizi nasıl tepki vereceğiniz konusunda şüpheye düşüren alçaklara dönelim. Haklı biri tavrını takınarak ne yapıyorsunuz? Çok açık, onu kanunun gücüyle, başka bir deyişle sözünüzün bittiği yerde devreye girmekle görevli devlet müdahalesiyle tehdit ediyorsunuz (haklılığınızı tartışmıyorum). Burada önemli gördüğüm bir nokta var. Ben haklıyım demek, bir tehdit ifadesidir: devletin güç kullanarak müdahale etmesi tehdidi. Bu tehdidin bir avantajı vardır. Sizinle karşınızdaki zalim arasındaki güç dengesini onunla koca-makine-senden-daha-güçlü-pis-aptal arasına kaydırır, bu da sizi en azından *teoride* devletin koruması altına yerleştirir. Maalesef bu tehdidin bir de ciddi sakıncası vardır: İlişkileri *tamamen* kaydırır, başka bir deyişle olası bir eylem aracı olan tüm sosyal etkileşimlerde oynayabileceğiniz rollerden sizi vazgeçirerek, sizi kanun karşısında boyun eğme tavrına iter (haklılığını tartışmıyorum). Bir kez daha bu tavrı son çare olarak takınmanız gerektiğini söylüyorum, tıpkı bir Costa Croisières gemisine ancak ve ancak sizi ölümden kurtaracaksa binmeniz gibi.

Hareketi özetliyorum. Aptal, mevcut kanunları çiğnediğinde bir kurban olarak sizi öyle müşkül bir duruma düşürür ki siz de onu devletin gücüyle tehdit edersiniz, bu boyun eğme sonuçta bir toplumsal aktör olarak sizin zayıflamanıza yol açar, öyle ki sonunda aptalların kurbanı olma ihtimaliniz artar. Böylelikle boyun eğme döngüsüyle kuşatılırsınız. Pis herifler, şirretler ve onların her boydan köpekleri üzerinizde tepinirken, siz ağlayarak belki de hiç gelmeyecek devlet yardımını çağırırsınız.

Bütün bunlardan köleliğe düşmemek için kendi gücünüzü muhafaza etmeniz gerektiği anlamı mı çıkar? Bu soruyu hakkıyla yanıtlamadan önce en azından şunu aklınızda tutun:

• 9 •

Gerekirse kanunlar önünde.
Ama her zaman özgür bir havada.

AHLAK ETKİLEŞİMİ NASIL BİTİRİR?

Güzel havalarda gelirler, gürültü eşliğinde akın ederler ve en ummadığınız yerlere kadar sızarlar. Üzerine yaslandığınız korkuluğun yanına önce baba gelir. Bir dirsek darbesiyle yüzünüze bile bakmadan yerinizden eder sizi, yüzyılın klişesi olarak değerlendirdiği fotoğrafı çekmek için devasa objektifini ayarlar. O sırada çocukları ellerindeki dondurma külahlarıyla karo zeminde koşmaya başlar. Çilek kokulu bir gezegen yörüngesinden kurtularak patlar ve akabinde uydularının arasına yavaşça yayılır. Hemen ardından anne, bağıran çocuğuna bağırmaya başlar ve karşı karşıya gelen iki ağız öylesine bir trafik tıkanıklığı meydana getirir ki itfaiyeci kamyonuyla, Büyük Otomobil Hırsızlığı'nı*, Napolyon dönemi piyadelerini, Cristiano Ronaldo'yu, birçok polis minibüsünü, Şimşek McQueen'i ve bir cenaze arabasını bir arada görmüş kadar olursunuz. Patavatsız ergenler sizi içine düştüğünüz şaşkınlıktan çıkarır: Zayıf kollarıyla size sürtünürler, sesli ve zevkine düşkün bir osuruk bırakarak gülmekten katıla katıla koşarlar ve biraz uzakta matrak geçmeye devam ederler.

Bu sahneler gezegenin dört bir yanında, antik saraylarda, tapınakların önünde, parklarda, kilise merdivenlerinde, bahçelerde, cami girişlerinde, bazen müzelerde, siz ayakkabınıza sakız yapışmış halde sığınağınızı bir kitapta –bu dünyanın dışında olsun da nerede olursa olsun– bulana kadar her yerde görülmüştür.

*. Grand Theft Auto (GTA) adıyla bilinen video oyun serisi. –yhn

Ahlaki otoritenin ne olduğunu ve onu aptallara karşı kullandığınızda niçin her şeyi kaybedeceğinizi fark etmelisiniz.

Önceki bölüm, aptallarla konuştuğumuzda kanunlara yapılan atıfların örtük ya da açık bir tehdit içerdiğini, bunun da aslında az ya da çok hissedilen bir güce atıf olduğunu gösterdi. Bu anlamda bize hayatı zindan edenleri, en azından devletin teorik otoritesiyle tehdit etme yöntemi, bir yandan onların bıraktığı hasarların sınırlandırılmasına imkân tanırken (yani somut olarak suç ve cinayetleri engelleyip cezalandırmak) diğer yandan bize güven verir, çünkü bu otorite, çok şekilli ve kaygan varlıklar olan şeytani aptallar karşısındaki yetersizlik duygumuzu yatıştırır. Ancak maalesef hukuk devletinin bir bedeli vardır: biz daha iyi korunma *eğilimi* içindeyken (zira devlet her zaman iyi işlemez), aynı zamanda otonomimizi kaybetme *eğilimi* içindeyizdir. Ne kadar çok korunursak kendi kendimizi savunma reflekslerimiz o kadar azalır. Eğer bu "biz" bireyle sınırlı olsaydı, bu etki çocuk muamelesi yapmaya benzetilebilirdi. Ama korunacak gerçek "şey" tam olarak sizin küçük insanınız değildir. Sizin etkileşiminizdir. Örneğin silahlanmayı seçerseniz belki fiziksel bütünlüğünüzü korursunuz (ki o da şüpheli!), ancak hemen ardından bu küçük insanı korumaya değer olan şeyi yıkarsınız; o da dediğim gibi etkileşiminizin kalitesidir.

"Haklı olunan" durumların üçüncüsü, etkileşimlerinizi korumaya çalıştığınız anda onları bilfiil sabote etmeye nasıl katkı sağladığınızı gösterir. Şöyle bir durum düşünelim: Yazılı kanunlarca yasaklanmayan bir eylem hakkında ahlaki bir yargıda bulunmak istiyorsunuz; örneğin aptal olmak – altını istediğiniz şekilde doldurabilirsiniz (yalan söylemek, sözünden caymak, nifak yaymak vs.). Bu durumda ne olgular sizin yanınızdadır (birinci durum) ne de yasalar (ikinci durum) zaten ne bütün aptalların resmen yasaklanmasını (birinci durum) ne de aptalları yasaklayan mevcut bir kanunun uygulanmasını (ikinci durum) talep ediyorsunuz. Peki öyleyse hangi haklardan bahsediyoruz? Aptal olmayı yasaklayan bu ahlak nereden geliyor?

Belki de bir yerlerde *ahlak kanunu* denilen soyut bir prensibin, bu bağlamda *yazılı olmayan* bir prensibin var olduğuna inanıyorsunuzdur. Peki! Ben de aynı sizin gibi bazı prensiplerin derimin altına kadar işlenmiş olduğunu hissetsem de başlangıç olarak şu noktada anlaşalım: ahlak emrettiği ve yasakladığı için, ona pozitif gerçekliğini veren şeylerden soyutlanmış hukukla aynı biçime sahiptir: *metin* (yasalar) ve *güç* (kurumlar). Böylece ahlak, hukukun kendi çerçevesinin bittiği yerde, yani yazılı kanun olmadan, ceza ve ödül dağıtmadan ama onun devamı gibi işler. O halde ahlaki otoriteyi, kazanılan boyun eğme alışkanlıklarına bağlı olarak basitçe hukuki olanın dışarıda bir değer bulması olarak değerlendirebiliriz; zaten kurumsallaşmış toplumlar ahlaki söylemlerin en geliştiği toplumlardır. Neyse, yavaş ilerleyelim.

Bu ilk gözlem, gündelik hayatta *ahlaki olarak* haklı olduğunuzu düşündüğünüzde ve söylediğinizde, niçin karşınızdaki aptalı sahip olmadığınız bir güçle tehdit ettiğiniz ve olanağınız yokken onunla güç çatışmasına girdiğinizi açıklar. Burada hiç şüphesiz bir aptallık söz konusudur; sanki devletin olmadığı bir yerde devlete boyun eğiyorsunuz gibidir.

Boyun eğmenin nasıl işlediğini hatırlayın. Bir etkileşim kazazedesi (birey kavramından daha açık olduğunu düşünüyorum) kendisini ne kadar yetersiz hissederse dışarıdan bir şeylerin yardımını o kadar

çok ister. Devlet onun çağrısına cevap veremeyeceği için (ve hiçbir devlet asla aptalları yasaklamaz, zira yönetimdekiler onlardır zaten) bir boşluğa boyun eğmeye başlar, başka deyişle bir *ahlaki* otoriteye, yani *namevcut* bir otoriteye. Bu namevcut gücün imgesi sayesinde kendi duruşunu kabul ettirmekteki yetersizliği talepler olarak kendini gösterir. Elde edemeden istediği şeyi kendisine sahip olduğu bir *ahlaki hak* olarak sunar, yani sahip *olamasa* da ona *ait* bir şey gibi. Dayatma gücü olmadığı halde diğerlerinden beklediği şeyi onlara, yapmak zorunda oldukları bir *ahlaki gereklilik* gibi takdim eder, yani *yapmasalar* da yapmaya *zorunludurlar*. Gördüğünüz üzere söz konusu olan hayali bir sayıklamadır, burada gerçeklik ters bir yansımayla temsil edilir (aynı susuzluktan serap görmeye başlayan deniz kazazedelerinin başına çok sık geldiği gibi), öyle ki "ahlak" terimi üçüncü bir anlam kazanır: Yalnızca *teorik ideal* durumunda var olana işaret eder, kendi yetersizliğinde boğulan, kaybolan gücünün etrafında dönüp duran kazazedenin arzusundan başka hiçbir temeli yoktur. Örneğin siz aptal olmamanın insanların *görevi* olduğunu iddia edersiniz. Bunun üstüne bir de, aptal olsalar dahi insanlardan nefret *etmemeniz gerektiğini* düşünmeye cüret edersiniz. Demek öyle! Bu görevler kesinlikle ama kesinlikle sizin gerçeklik duygunuza itibar etmez.

Ancak her şeye rağmen size itibar eden bir yönü bulunur. İşte nedeni.

Bir yandan, değer verdiğiniz *ahlaki otorite* arzularınızla gerçekler arasındaki farkı ifade eder. O halde bu otorite, güçlü bir sesle kararnameler yayınlayan pozitif mutlaklıktan doğmaz; ancak ifade ettiği sahici bir mutlaklık vardır, o da kazazedenin Büyük Çağrısıdır, sizi davet ettiği Büyük Meydan Okumadır. O sizin eksikliğinizin sesidir, o sizin arzularınızla meydana gelen olaylar arasındaki boşluğun tamamlanması için en içten talebinizdir. Analizin geldiği bu noktada, aptallığın bizi düşürdüğü kazazede durumuna en uygun ifade biçimi, yani bu dünyadaki ahlakın yaşam kaynağı, en basitinden bir kaygı çığlığı veya bir şeytan kovma dansı veya herhangi başka bir şey olabilir, yeter ki daha önce güven yası diye adlandırdığım, başka bir

deyişle etkileşim kazazedesinin dehşet verici duygularının üstesinden gelmesini sağlasın. Şüphesiz! Çünkü daha önce de gösterdiğim gibi bu gemi kazası insanın bütün kurallarını krize sokar, öyle ki böyle bir felaket veya eksiklik durumunda kendinizi herhangi bir yolla ifade etmekte tamamen özgürsünüzdür, temel şiirsel sorun karşısında tek başınıza kalmışsınızdır – duyguları boşaltmak.

İşte ahlaki sistem burada absürdlükten kurtulur. Çünkü nihayetinde iyi ve kötü arasındaki ayrımın temel görevi sizin şikâyetlerinize hak vermek, inlemelerinize müsaade etmek, aynı zamanda umutsuzluğa kapıldığınızda çabalarınızı güçlendirmektir. Evet! Sevgiliniz size ihanet ettiğinde, yalan söylediğinde, sizi parmağında oynatarak kalleşliğin en iğrenç bataklığına sürüklediğinde veya hayat arkadaşınız size kötü davrandığında ya da vurduğunda, işte o anlarda söylediğiniz, "bu yapılan kötüdür, asla hoş göremem" sözleri bir kurtuluş gibi yankılanır. Size terk etme gücü verir, eyleme geçmenize yardım eder, kendi *teorik ideal* imgenize tutunmanızı sağlar. Ahlakın büyük yararı ve pozitif rolü budur. Hafife alınacak bir şey değildir; bu kopuş sizin duygularınızı özgürleştirir, başka deyişle, sizi yersiz boyun eğme tavrından kurtarır. Beraberinde genellikle ortaya çıkan devasa duygusal bulutta başka duyguların yanı sıra büyük bir rahatlama ve büyük bir acı birbirine karışır. Şikâyetleriniz, yargılarınız, kararlarınız, kısacası yargıladıklarınızı korkunç cezalara çarptırdığınız kurgusal mahkemelerinizin avantajlı tarafı, bu buluttan isterseniz ateş gibi küller, isterseniz yıkıcı ve hüzün verici yağmurlar yağdırabilmenizdir. Bu anlamda ahlak keskin ve kati hükümlerle, hissettiklerimizi misafir eden, soğuran ve ifade edilmesine izin veren tamamen duygusal bir aygıttır.

Bununla birlikte ahlak hukukunun kusursuzca, hatta biraz *fazla* kusursuzca yerine getirdiği yıkıcı bir işlevi bulunur. Ahlak etkileşimleri yıkar, ki bu biraz önce size gösterdiğim zarar verici etkileşimler söz konusu olduğunda son derece faydalıdır. Sakıncalı yönüyse *bütün* etkileşimleri yıkmasıdır – ahlaki bir yanıtın işin içine katıldığı bir tartışmada bunu herkes tecrübe edebilir, hatta bu tartışma dostlarla yapılıyor olsa da. Eski sevgiliniz hakkında ne düşünmeli?

Sizi gerçekten aldattı mı? O hangi tarihten, hangi davranışından itibaren bir aptal olarak nitelendirilebilir? Ve kim tarafından? Bu sorular işin içine dahil olur olmaz ton yükselir, konuşma gerginleşir, hatta –eğer dikkatli bakarsak beklenen bir anda– kesilir. Niçin? Çünkü ahlak hukukunun konuşma ve düşünme biçimi bireyin eksikliğine yaslanır. İşte bu yüzden parantez içinde, dedikodu bizi büyüler; bize ötekilerin eksikliklerini gösterir, ki bu güven verir, zira hiçbirimizin tek kazazede olmadığını ima eder. Daha da önemlisi ahlak hukuku temelini burada bulur. Onun otoritesi sizin kazazede olmanızdan gelir, böylelikle sizin bir mutlaklık formüle etmenize izin verir (hayatta kalmak). Fakat anladığınız gibi bu mutlaklık sadece sizin için geçerlidir, zira kendi deniz kazanızda tek başınasınızdır. İşte bu yüzden ahlak hakkında konuştuğumuzda herkes bir konuda galeyana gelir ve konuşmaya başlamadan önce bunda anlaşırız, bu sayede konuşma düzensiz bir şekilde sürerken, herkes diğerlerinden bir tür sessiz anlaşma talep eder, bir tür konuşma öncesi onay, belki de bizi gecenin içinde kaygıyla uluyan, sisle çevrili bir kurt sürüsü gibi birleştirecek bir dehşet çığlığı duymak ister.

Böylelikle kazazedenin eksikliği ve talebi nihayetinde şeylerin doğal düzenini tersine çevirir. İlişkilerimizin koşullarını (yani ahlaki normları) yalnızca kendi *aramızdaki* bir müzakere sonucu birlikte oluşturabiliriz. Diyaloğa koşul yüklemek terimin kendisiyle çelişir; diyaloğun önkoşulu yoktur. Bu konular açılır açılmaz önce silahları bırakmak işte bu yüzden gereklidir: ahlaki inançlarımız derhal eksikliğimize yaslanır. Sonunda iş birbirini bıçaklamaya kadar gider, çünkü herkes bireysel eksiklikleri yüzünden karşısındakinin duygularını susturmaya çalışır. Hedef soylu ancak yöntem yanlıştır. Zira felsefi terimlerle söylemek gerekirse söz bir koşulsuzluktur çünkü kendisi doğası gereği koşul koyandır.

Kısacası öncelikle bireylerin genel eksikliklerini kabul etmek daha doğrudur, tam olarak hep birlikte sözün içinde açık bir normatiflik biçimi oluşturmanın doğruluğunu kabul ederek, eksiklikle birlikte endişenin de üstesinden gelebiliriz. Ve burada ahlaki otoriteye yaslanmayız, zira o yalnızca her bireyin kendi içinde temellenebilir,

çünkü hayatta kalmak için sarf ettiğiniz çabayla bunu yalnız başınıza başarmaktaki yetersizliğinizin bilinci arasındaki ilişkiye yaslanır. Başka bir kişi, bir grup veya bir kurumla etkileşime girer girmez, kişisel ahlakınıza başarıyla yüklediğiniz kaygı ve tehdit tohumları bu alışverişi yozlaştırır, ama bu yozlaşmaya rağmen koşullar ileri sürmekten vazgeçmezsiniz. Formülü basittir:

Konuşabiliriz, yoksa...!

Yoksa... ne? Buna az sonra değineceğim. Şimdi sizi de tıpkı benim gibi yoran bu kavramsal türbülans alanından şöyle tamamlayarak çıkmak istiyorum, ahlak kayıtsız şartsız dayatmak ister, bu güç kullanmak anlamına gelir; bilmek gerekir ki endişelerimizi kaşıyıp azdırarak herkesi sinirlendirmekten başka gücü yoktur. İşte bu yüzden ahlakınızla böbürlenmek etkileşiminizi katletmeye kafi gelir.

Bunu söyleyerek ahlaksızlığa mı kayıyorum? Hayır. Sevdiklerinizle konuşurken sizin zaten uyduğunuz bir ölçütü daha önce belirtmiştim; gereksiz yere kızmaktan sakınırsınız, yani etkileşimin, değiş tokuşun içeriğinden imtiyazlı olmasına saygı duyarsınız. Nihayetinde ahlak ilkelerinizden vazgeçmeniz gerekli değildir, çünkü benim gözümde normların normatif olmaları doğaldır (buna özellikle de aşikâr görünenler dahildir, örneğin aşk, samimiyet, iyi niyet). Buna karşılık, kendi ahlakınızı onunla derhal çelişecek durumlara kadar yaymaya çalışmayın. Ona zorla dayatmak ona ihanet etmek demektir. Zira normlarınızı dayatmak paylaşabildiklerinizi mahvetmenin en etkili yoludur.

• 10 •

Kendi normlarınızı dayatmayın.
Ötekilerin normlarını müzakere edin.

APTALLAR NİÇİN YIKMAYI TERCİH EDER?

"Yanında patates kızartması alabilir miyiz?"
"Yok, salata ve taze fasulye verebilirim."
"Peki öbür tabak patates kızartmasıyla gelirse değiştirebilir miyiz?"
"Yok olmaz."
"Nasıl yok? Sorun nedir?"
"Buradakiler taze fasulyeli."
"Mutfakta sorun mu yaratır?"
"Mesele bu değil"
"O zaman bu fazlalığın ücretini ödeyeyim?"
"Hayır, fazlalık değil bu."
"O zaman niçin değiştirmiyoruz?"

Güç ilişkileri ve savaş üzerine düşünerek, aile yemeklerini yara almadan bitirmemizi sağlayacak bir yöntem geliştirebiliriz.

Bu sabah uyandığımda önceki bölümün son cümlesinin ciddi bir itiraza yol açabileceğini düşündüm. Şunu yazmıştım: "normlarınızı dayatmak paylaşabildiklerinizi mahvetmenin en etkili yoludur". Bu cümle birden ilhamla gelmedi. Yaklaşık on beş yıllık öğrenmeye, öğretmenliğe ve dünyanın dört bir yanındaki deneyimlerime mal oldu. Değer miydi, diyebilirsiniz. Vücudumun neresine dövmeyle yazdırırım diye düşünürken içimde şu şüpheyi uyandırdı; normatif eğilimlerimizin varlığını kabul ederek (bu bizim neden aptalların var olduğunu –haklı olarak– düşündüğümüzü açıklar), aynı zamanda bunları zorla dayatmayı reddederek (aptalları ideal ahlakta bile *yok edemeyiz*) kendimi yumuşak manipülasyonun havarisine mi dönüştürüyordum? Başka bir deyişle, sizlere aptallarla çatışmaya girmemeyi, ama onları, sizi boğma riskine rağmen manipüle etmeyi mi öğütlüyordum?

İşte cevabım. Normlarınızın paylaşılabilir olduğunu söylediğimde, gücün ortak ve karşılıklı olduğu bir müzakere durumunu teşvik etmek istiyordum ki bu durumu (yani etkileşimsel etiği) tahakkümün örtük bir biçimi olarak değerlendirmek için bir neden görmüyorum. Bir diyaloğun sonunda normların varyasyonlara elverişli hale gelebilecek

kadar –belki de sonsuza kadar– değiştirilebileceğini tahayyül edebiliriz. Eğer bana bunların artık norm olmaktan çıktığını söylerseniz beni anlamışsınız demektir; herkesin değerler sisteminizi paylaşması *gerektiğine* dair inancınızı bozmadan, en azından bu eğilimin olumsuz etkilerini hafifletebilirsiniz, başka bir deyişle kendinize dürüst olmaya devam ederek, başkalarının aptalı olmaktan vazgeçebilirsiniz. Onların sizin aptalınız olması zaten yeterince üzücü.

Öte yandan bu varsayımın tersini düşünün. Nasihati, sonrasında hukukun ilkelerini, sonra da ahlaki otoriteyi incelediğimizde şunu anlarız; müzakerelerin dışında yalnızca güç ilişkileri vardır ve bu güç bir imge veya metafor değildir. Şiddetin her an el altında bulunduğunu aklınızda tutarsanız, yeni bir tanım önerebiliriz: İlkesel olarak ve tanımı gereği *aptallar savaş yanlısıdır*.

Elbette *ben barıştan yanayım* derseniz bütün muhataplarınız, özellikle en aptallar yanınızda olacaklardır. Ama aslında gündelik tutumlarınızın çoğu fark etmesek de çatışmaya ve yıkıma yöneliktir. Gerçekten de diyalog için ne zaman ön koşullar belirlesek –bu koşullar ötekinin öteki olmadığını varsayar– aptallık deyim yerindeyse bilinçdışından işe el koyar. Ötekinin önce yıkılması ancak *ondan sonra konuşma hakkına sahip olduğu düşüncesi aptalca ancak sandığımızdan çok daha sık görülen bir tutumdur.*

Bir kereye mahsus bu durumu kitabın başından beri aklımdan çıkmayan büyük bir adamın sözüyle resmedeceğim. Adı Uticalı Caton olan bu adamın da aklından düşmanları çıkmıyordu. Kartaca'yla Roma arasındaki İkinci Pön Savaşı'ndan sonra Roma tarihinin kahramanı olan bu büyük senatör konuşmalarının sonunu her zaman aynı cümleyle bitirirdi. Tartışma konusu ne olursa olsun Caton söz alır ve yerine oturmadan önce şunları söylerdi: *Ceterum censeo Carthaginem esse delendam* (*Bu arada, Kartaca'nın yok edilmesi gerektiğine inanıyorum*).

Caton'un düşmanlarını yok etme takıntısı –ve iki binyıl sonra bile onu ve sonuçta canavarca cümlesini hatırlıyor olmamız– bize savaş mantığının her zaman bütün tartışmaların kabuğunun altında yatan akkor halindeki bir magma olduğunu gösterir. Maalesef Caton'un

aksine aptallar başka seçeneğimiz olmadığının farkında değiller; ya birbirimizle uyumlu hale gelmeyi kabul edeceğiz ya da örtük olarak birbirimizi yok etmenin daha iyi olduğu konusunda anlaşacağız. Aptallar her defasında şaşırtan bir saflıkla nerdeyse sürekli olarak savaşma eğiliminde olurlar. Gerçek çatışmanın sözlerin arkasında yattığını unuturlar. MÖ 146 yılında Kartaca gerçekten de yok edilmiştir. Caton ise bunu göremeden ölmüştür.

Müslümanlık, Yahudilik, Hıristiyanlık, faşistler, hastalıklar veya öğretmenler hakkında birtakım iddialarda bulunan görümcenizin ya da taksi şoförünün aptallıklarıyla, buradan az ya da çok uzakta meydana gelen trajik bombalamalar arasında uzaktan ama sonuçta gerçek bir ilişki olduğunu kabul etmek zorundayız. Şüphesiz burada söz konusu olan bir sebep sonuç ilişkisi değildir veya ahlaki bir sorumluluk hiç değildir: mesele basitçe bir savaş mantığıdır. Aptallar savaşın ne olduğunu hiç bilmeden ve savaşma arzusu taşımadan savaş isterler. Ancak ötekini *tüm sözlerin* (ve temelde tüm varoluşun) *dışında bırakma* biçimindeki savaş ilkesi, haklı olanın duruşunda kendini ancak örtük olarak dışavuran şeyi sağlar onlara: tatmin. Yok edici bir gücü kullanmanın verdiği –çoğunlukla belli belirsiz, satır aralarında, sembolik– tatmin.

İşte bu yüzden paradoksal olarak aptallar savaşı tercih etmekten zevk alırlar. En azından düşünce düzeyinde, yok etmekten tatmin olurlar ve bu tatmin olgular da dahil her şeyi tehlikeye atar. Onların yıkmaktan aldıkları bu son derece benzersiz tatminin nereden geldiğini sorabilirsiniz. İlkin, aptallar kendi güçlerine şaşıran salak devlerden başka bir şey değildir ve bu gücü şüphecilikten çıkmayı başaramadan kullanırlar. Onlar için söz konusu olan aynı bebekler gibi güçlerini herhangi birinin üzerinde, neye mal olursa olsun denemektir. Çünkü güç onlar için hep bir meseledir. Onlara egemen olan başka aptallar tarafından şüpheleri teşvik edilirken kendilerinden şüphe etmeyi asla bırakamazlar, öyle ki bir kısmı bunu egemenlik kurarak bir kısmı da boyun eğerek yatıştırır. Bununla birlikte aynı gün içinde biçimden biçime girebilen aptallıkları hâkimiyet, boyun eğme ve yıkım arasında durmadan başkalaşım geçirir.

Bu kadarla da kalmaz. Zira aptallar yıkıcılığa meylettiklerinde (örneğin sizi tehdit ederek) bu gücün onların gücü olup olmamasının önemi yoktur. Hatta çoğunlukla bunun kendilerine avantaj sağlamasının bile önemi yoktur. Onlar için önemli olan nedir? Kendilerini doğrudan ilgilendirmeyen ancak evrenin doğal eğilimi olan ekonomik mantığa gözü kapalı itaat etmektir. Yıkmak yapmaktan, saldırmak yatıştırmaktan, mahvetmek anlamaktan daha basit ve kolay olduğu için aptallar tüm öznel hazırlıklara, tüm toplumsal yapılara, politik uzlaşılara, ekolojiye baskın gelen bir şiddetin kendilerini etkisi altına almasına izin verirler. Başka deyişle bir doğa kanunu olan entropinin artması kanununa harfiyen uyarlar; o da ölümcül bir dalga gibi ilişkilerin kıyısına çarparak kendini düzensizliğe dönüşte, örgütlenme biçimlerin yıkılmasında –bu tam olarak tembelliklerinden değil (bununla birlikte bu tanım hatalı da değil)– ve en temelde örgütlenememekte, kendi öznelliğini gerçekleştirmemekte gösterir.

Aptallarda fark ettiğimiz savaş eğiliminin karanlık ölüm arzusuyla ilgisi yoktur, zira onların başvurdukları ve vücuda getirdikleri şiddet, gücün bir kişinin bir başkası üzerinde ve ona karşı uygulanmasından ibaret değildir. Aptallığın şiddeti bundan daha *kozmiktir*. Bu şiddet insanların, birleştirebilen ve ayrıştırabilen, kendiliğinden örgütlenebilen ve yerinden oynayabilen, insanlığı ve Dünya gezegenini karahindiba üflemekten daha kolayca tuzla buz edebilecek bir gücün uzantısı olduğunu gösterir. Gerçek yıkımı doğuran şey (savaş, ölüm, ekolojik felaketler), varoluşun yüce gücünden başka bir şey değildir – bazen harikulade enerji birleşiminde kendi kendine örgütlenir (bu sizsiniz, bu yaşam, neşe, evrenin ebedi ilkbaharıdır) bazen de korkutucu bir hızla geleceğe dair tüm hazırlıkların kırılganlığını ortaya koyar. Evet biliyorum! Aptalların yalnızca ağlayarak acı çekmelerini, size ellerini uzatmalarını, güler yüzlü ve ilginç olmalarını istiyordunuz. Fakat hayır. Varoluşun gücü onlara nüfuz ederken onları yıkar, bu yüzden nefret ederek acı çekerler. Her kim olursa olsun, her ne olursa olsun nefret ederler çünkü güç yıkmak için onları kullanır.

Yıkım daha dolaysız, daha basit olduğu için ve diyalogdan daha az yetenek gerektirdiği için nihayetinde aptallıkla aynı tözdendir. Bu

aşamada nerdeyse tüm felsefi sorgulamalar tersine dönmek zorunda kalır. Çünkü aptallığın yok edilmesinin imkânsız olduğunu anlarsınız, *zira aptallık zaten her türlü yıkımın prensibidir.* İşte bu yüzden filozoflar için en büyük aptallar kutsal inek gibidir: Onların kendilerini asla anlayamayacaklarını bilirler, bu yüzden bunu denemeyi haram sayarlar. Bu felsefi tavır –sıklıkla Aristokratik aşağılamayla karıştırılır– kendini beğenmiş ve küçümseyici midir? Bu itirazdan sakının çünkü filozofların aptallar karşısındaki sessiz duruşu tersine dönerse derhal bir savaş mantığını harekete geçirir ve görünenin aksine saygı değil tahammülsüzlük diye adlandırılır. Bırakınız aptallar savaşlarıyla oyalanmaya devam etsinler, ineklerin huzur içinde otlamaları için bu bazen son çare olabilir.

Böylece kendinizi mümkün mertebe iyiliğin ve aklın saflarına yerleştirmek istiyorsanız iman gücünüzün yardımıyla bırakın aptallar konuşsun veya daha net ifade edeyim: Bırakın sevdikleriniz ve yakınlarınız istedikleri aptallıkları söylesinler. Çünkü onları eğlencesine değil de ciddi olarak ikna etmeye çalıştığınızda derhal karanlık tarafa geçersiniz. Hakikat, mantık veya başka şeyler yanınızda olsun olmasın, siz de kaygılarınızı başkalarının kafasına fırlatan aptallardan biri olup çıkarsınız. Özellikle, üyelerini bir araya getiren (veya umutsuzca bir araya getirmeye çalışan) kan bağından başka hiçbir bağın önemli olmadığı aile yemeklerinde şu mucizevi sığırların sözlerine kızmak yerine onları takdir edin. Onları rahatlatmak için şikâyetlerini her zaman dikkatlice dinleyin, ama onlara baktığınızda içlerindeki (bin kollu dansını yaparken gülümseyerek dünyayı yıkan) Tanrı Şiva'yı da fark edin. Çünkü dostlarım, aptallar savaşın kutsal havarileridir. Ve savaş *yalnızca* bir rezalet değildir. Onda bizi tam olarak dehşete düşüren şey –tıpkı bir kara delik gibi– içe patlayan nedensiz bir neşeyle ortaya çıkan kendinden geçme halidir.

• 11 •

Barışın,
savaşı onlara bırakın.

NİÇİN APTALLAR YÖNETİR?

Güneşin altında bir fok sürüsünü yeterince uzun süre gözlemleme şansı bulan herkes şunu fark etmiştir: Aynı akıl gibi aptallık da insanlara mahsus değildir. Geniş kayalıkların üzerinde boş alan çoktur, baş belası da. Boş alan varken dolu yerlere gitmeyi tercih edenler gereksiz çatışmalara neden olur, bunları yaralanmalar ve çığlıklar takip eder, sonunda her yolu kullanarak diğerlerine hayatı zindan ederler; ya her tarafa su sıçratarak suya atlarlar ya da kendilerinden daha güçlüleri, bazen de daha zayıfları yerlerinden etmeye çalışırlar. Bütün topluluklarda aynı piyes oynanır. Etkileşimin olduğu her yerde aptallar da olur.

Aptalların toplumsal hiyerarşideki yerlerini,
özellikle de üstümüzde yer alıyorlarsa meşru kabul ederiz.
Bu durum mücadeleyi engellemez.

İnsanların şikâyetlerini dinleyebilmek için aptallıklarını dikkate almamak zordur; aptallar hiyerarşik olarak sizden yukarıda bulunduklarındaysa bu zorluk neredeyse üstesinden gelinemez bir seviyeye ulaşır. Sevgili okurlarım, okur arkadaşlarım, işinizin ve amirlerinizin dayattığı saçma sapan kararları uygulamak zorunda kaldığınızı, verimsiz anlaşmalar yaptığınızı, çabalarınızın bir başkası tarafından sabote edildiğini gördüğümde gözlerim yaşarıyor. Aptallığın evrenin egemen gücünü biraz sezdirmesine hadi neyse diyelim; ama bu güç sizi belinizden yakalayıp yapılması mümkün olanları engelliyor, iyi niyetleri yıpratıyor, haksızlık yapıyor ve sizden de el atmanızı isteyerek dünyayı çürütüyorsa... işte o zaman işler değişir.

Burada artık ne estetik, ne ahlak, ne hukuk, ne de metafizikten bahsedebiliriz. Sağduyulu herkesin kabul edebileceği gibi buradaki en basitinden bir rezalettir, üstüne üstlük bunun ağır ekonomik, politik ve felsefi sonuçları vardır: en beter sapıklara veya enayilere, tüm zamanların en eşsiz salağına kolektif bir sorumluluk vermenin sapkınlığı; buna katkıda bulunmanın kişisel korkunçluğu.

Son söylediğimiz hususu geçici olarak bir kenara koyalım ve bu pisliğin bu makamda bulunmasının sizi rahatsız ettiğini kabul edelim, çünkü Şiva'nın kozmik dansının aksine, sizin duruşunuza getirdiği düzensizlik ve kaosu hiçbir aracı olmadan sağlar. O halde şeylerin hak ettikleri yerde olmadığını düşünmeniz doğaldır ve bu haşerat bütün fırsatları mahvetmekten başka bir şey yapmadığı bu makama hiçbir şekilde ulaşmamalıdır. Eğer isterseniz bu satırları evrenin kodlarıyla öfkenizi haklı çıkaracak bir kriter doğrultusunda beraberce yeniden yazalım: Eğer dünya, işinin ehli insanlar tarafından yönetilseydi daha iyi bir yer olurdu. Birkaç sayfa sonra size bunun doğru olmadığını göstereceğim.

Felsefe alanında araştırma yapanlar arasında, tahmin edebileceğiniz gibi, sıradan insanların sayısı çok fazladır. Başka yerden buldukları şeyleri aktaran veya sürekli aynı şeyleri tekrarlayanlarla kıyaslandığında araştırmaları ilerletenlerin sayısı çok düşüktür; büyük çoğunluğun yayımladığı bunaltıcı banallikler kimseyi ileri taşımaz. Peki bu feryatları ciddiye alsak, onlarda dışavurulan arzuyu tatmin etsek ne olur? Araştırmacıları yalnızca en iyilerle sınırlandırmak gerekir. Seçim kriterlerini belirlemeye gerek kalmadan bütün dünyada yalnızca birkaç yüz kişinin dahil edileceğini söyleyebiliriz. Bu küçük aristokrasi o kadar mükemmel bir şekilde izole olarak varlığını sürdürür ki bir süre sonra öğretilerini çarpıtacak öğretmenlerden mahrum kalır, hatta onların yayınlarını anlamadan okuyan amatörlerden de. O zaman ne olur? Üyelerinin birbirleriyle fikir alışverişinde bulunma arzuları krize girer, çünkü artık dışarıdan beslenemezler, kendi içlerinde de en iyilerle daha az iyiler arasında bir bölünme yaşayarak yeni bir tür aptallık biçimi icat ederler, öyle ki bu operasyonu birçok kez tekrar eden bu aristokrasi artık kendisinden bile hoşlanmaz olur.

Bazı ülkelerde halihazırda başlamış olan bu hızlı simülasyon, herhangi bir sosyal aktörün (araştırmacı, öğretmen veya herhangi başka biri) ancak kendi çevresi tarafından, hatta bütün toplum tarafından desteklendiğinde var olabildiğini ve çalışmalarının ancak bu sayede anlamlı, aynı zamanda maddi olarak mümkün ol-

duğunu gösterir. O halde değerli insanlarda *doğal olarak* bulunan aristokratik eğilimlerin, kendilerini tercih etme, kendilerini seçme ve kendilerini idareci pozisyonların tek meşru sahibi olarak görme yönelimlerinin, bu tercihler bir dışlamaya dönüştüğünde, gruplarını baltalama riskiyle karşı karşıya bıraktıklarını kabul etmek gerekir. Henüz başlarına bir aptal getirmedim, ama sabredin.

Akıl yürütmemin ilk adımı şunu göstermeyi hedefliyordu: Mükemmellik isteği, liyakatla (o alandaki yetkinlik) o alanın veya o işletmenin çıkarları doğrultusunda karar verme gücünü birleştirme eğilimine işaret eder, ancak kötü ve yetersiz olanları tam olarak dışlamak, tüm zeminin kurumasına yol açabilir. Bu aşamada aptalların yalnızca alt kademelerde gerekli olduğu konusunda bana katılırsınız. Bir liyakat aristokrasisinin, yalnızca kalabalıkların katılımı ve rızasıyla var olabileceğini, yalnızca bu kalabalıkların çabasının, birkaç kişinin aklının verimliliğini, yetkinliğini vs. mümkün kılacağını kabul edersiniz. Burada liyakat idealinin eşitsizliği haklı göstermeye izin vermesini tartışmıyorum. İma ettiği şey, ayrıcalıklardan faydalananlar en azından teorik olarak onları hak etmelidir, ayrıcalıklardan faydalanmayanlar da onları hak etmeyenlerdir. (Dünyanın bütün bilgeleri üç bin yıldır bunu boş yere inkâr ederler; egemenlik altında olanlar egemenlere boyun eğmekten hiç vazgeçmediler, zira bildiğiniz gibi bundan zevk alırlar.) Şu noktanın altını çizeceğim, vasatlar olmadan iyiler var olamazlar, hatta *istedikleri* şeyleri bile isteyemezler.

O halde ikinci adıma geçiyoruz. Bu noktada sanırım aralarında bir *arzu topluluğu* oluşturdukları fikrime katılırsınız. Yeterlilikle yetersizlik arasındaki sınır, kendisinin en iyi olduğunu düşünenlerle, onların aptal gördükleri kişilerin aynı gemide olmalarını engellemez. Aptallar içinde bulundukları topluluktan bihaber olabilirler, ki bu ortak çıkarların önünde kazara engel oluşturdukları ve birbirleriyle duruma göre yalnızca fırsatçılık veya tesadüfen çatıştıkları anlamına gelir. Aptallar isteseler de istemeseler de, bilseler de bilmeseler de, yokluğunda ne isteyeceğimizi bile bilemeyeceğimiz bir arzu sisteminin (buna toplum denilir) parçasıdırlar.

Büyük sıçramayı gerçekleştirmemizin zamanı geldi. Buna göre, kralcıların en kalın kafalısı da olsanız veya kaptanların erdemlerinden yayılan lütufla mürettebatlarını yönettiklerine de inansanız, kalabalıkların eylemi olmadan ne monarşilerin, ne kadırgaların, ne uçak gemilerinin, ne de insani herhangi bir şeyin bu dünyada ayakta duramayacağını kabul etmelisiniz. Başta yabancısı olduğu meleyen çoğunluğun arzularını mıknatıs gibi kendine çekme gücü olmasaydı romantik dehanın mükemmelliğinin, Yunan kahramanının, Amerika'nın *self made man*'inin* hiçbir anlamı olmazdı. Şüphesiz dehanın bir gizem, hatta Tanrı vergisi olduğunu iddia edebilirsiniz. Şunu öne sürmek için iddianızı inkâr etmeme gerek yok: Görünür olmak için bu olağanüstü dehanın ortak bir arzuyla etkileşim içinde olması gerekir, öyle ki onun kutsandığı yer nihayetinde sıradan ölümlülerin arasındadır. Sonuç olarak ortak arzuyla dehanın rollerinin en azından eşit olduğunu kabul etmeniz gerekir. Onu hiç kimse tam olarak vücuda getiremeyeceğinden, içinde bulunduğumuz sosyal konumumuzu bu ortak arzuyla müzakere etme tavrımız belirler. Parantez içinde bizi kazıklamak pahasına olsa da.

Bu şartlar altında yönetim mevkilerinin onları isteyenler tarafından elde edilmeleri gereklidir ve bunları isteyen varlıklar sırası geldiğinde kurumların çarklarından ve zaaflarından yararlanmayı iyi bilen, aynı zamanda da dalkavukluğa ve alçalmaya cüret edenlerdir. Onlar hiç çaba sarf etmeden (biraz hor görseler de) "büyük kalabalıkların" belirsiz arzularını vücuda getirebilirler. Mizantroplara göre aptalların çoğunluğu oluşturduğunu kesinlikle varsaymaz bu; daha ziyade insanların çeşitliliğinden kaynaklanır ve bu çeşitlilik ortalama, tektip bir profil oluşturmayı çok zorlaştırır, kısacası bizim sorunlu bütünlüğümüzü gerektiği gibi ifade edebilecek bir şey tayin etmek çok zordur.

* (İng.) Kendi kendini yetiştirmiş adam. 1832'de dönemin büyük uzlaştırıcısı senatör Henry Clay, ABD Senatosu'nda yaptığı konuşmada *self made man*'in erdemlerinden bahseder. Orada kullanılan ifade Amerikan girişimci bireycilik ruhunun bir sembolü olarak günümüze kadar gelmiştir. Aynı zamanda heykeltıraş Bobbie Carlyle'nin bir eserinin ismidir. –yhn

Aptallar işte tam bu noktada zafer kazanırlar. Çünkü onlar için kişisel vasatlıklarının nihayet bir yüze kavuşacağı ortalamanın içinde olmak daha kolaydır. İşte bu yüzden toplumun doğal koşulları, deyim yerindeyse, vasatlığın egemenliği değil (çünkü mediokrasi terimi *teorik olarak* daha üstün bir gözlemcinin bakış açısını varsayar) meritokrasidir, başka bir deyişle bulunamaz bir yöntemin, sonunda vasatlıkta vücuda gelmesi, bunun sonucunda yönetimin zorunluluk olmasa bile tercihen aptallar arasından herhangi birinin eline geçmesi durumudur.

Şimdi artık şunu anlıyorsunuz ki şef olarak, patron olarak veya başkan olarak bir aptala sahip olmak ne bir talihsizlik ne de bir adaletsizliktir, hatta anormal bile değildir çünkü burada işleyen en yüksek olasılık kanunudur. Bunu göz önünde bulundurmak en zor dengelerden birini tutturmanızı sağlar: bir yanda yalnızca olanaklarınız dahilinde aptallıkla mücadele ederek aptalların zarar vermesinin önüne geçip daha iyi bir dünya yaratma çabalarınız, diğer yanda kalbinizi yatıştırarak aptalların kararlarını kozmik bir dengesizlik olarak yaşamamanıza yardımcı olan dünya anlayışınız. Başka türlü ifade edecek olursak, dünyayı sizi isyan ettirdiği için değil, onu sevdiğiniz için –aynı zamanda olduğu gibi sevdiğiniz için– değiştirin, bu yol sizi tercihlerinizden alıkoymaz.

Bunu başarmak için iki şeyi hatırlayın: Birincisi hoşunuza gitse de gitmese de bu dünyadaki herkes aşağı yukarı kendi mevkiindedir ve *bu yüzden* (*buna rağmen* değil) bizi aptallar yönetir, idare eder, yani genel olarak başkanlık ederler. İkincisi, eğer olmanız gereken mevkide bulunmadığınızı düşünüyorsanız, bu *belki* adil olmayabilir, ama *kesinlikle* sizin mücadelenizdir.

• 12 •

Tercihlerinize her zaman değer verin,
hayal kırıklıklarınıza asla.

APTALLAR NİÇİN ÇOĞALIR?

"Hadi ya!... Ama ben ... Siz mi? Beni haberdar edersin demiştik..."
"Evet biliyorum, aklımdan geçti."
"O zaman niçin yapmadın?"
"Telefonum yoktu. İşte şimdi haber veriyorum ya."
"E ama! Kaç kişisiniz?"
"Bilmiyorum. Otuz kadar."
"Öyle mi? Ne güzel. O zaman evi sana bırakayım."
"Hey sen de kalabilirsin."
"Teşekkür ederim, ben şu an yazı yazıyorum..."
"Yeni kitabın mı?"
"Evet. Yani hayır, bazı değişiklikler yapıyorum. Peki saat kaça kadar, onu söyle..."
"Ah, evet."
"... Kalmayı düşünüyorsunuz?"
"Bilmiyorum. Devam etmeden önce biraz uyuyacağım. Daha başkaları da gelecek. Hey votkalar buraya. Amfiler buraya. Heey hemen donla mı dolaşmaya başladın?"

Aptalların cehennem azabı bir hızla çoğalmasının önüne nasıl geçileceğini bulalım ve yazarın büyükannesi Madame Yvette Gibertaud'la tanışalım.

Bahtsız dostlarım, odamın mahremiyetine sığınmış olarak, insan hayatının en büyük gizemlerinden biri karşısında sizi yardıma çağırıyorum. Nasıl oluyor da aptallar her zaman daha kalabalık oluyor? Nereden geliyorlar? Ve niçin, niçin bu kadar kalabalıklar?

Bir an düşünürsek, bu tespit bir göz yanılsamasına benzer. Sonuçta aptallar bugün niçin dünkünden daha kalabalık olsunlar ki? Bununla birlikte aptalların dünya tarafından dolaşıma sokulan bir insan tipi değil insan ilişkilerinin kalbinde meydana gelen olaylar olduğunu hatırlayın; buna aptallığın etkileşime dayalı doğası diyebiliriz, ki kolaylıkla etkileşimlerimizin arttığını tespit edebiliriz. Bir bütün olarak ele alındığında atalarımız çok daha az hareketli toplumlara mensuptular, çoğu hayatı boyunca çok daha az yeni yüzle karşılaşıyordu. Anne babalarımız bile bu kadar büyük mesafeleri nadiren kat ediyorlardı, bizim karşılaştığımız kadar çok insanla karşılaşmıyor, genel olarak yaşam çizgileri daha düz olduğu için bu kadar farklı çevreyle de ilişkiye girmiyorlardı. Son olarak internet ve akıllı telefonlar diğer insanlarla ilişki olanaklarımızda patlama yarattı – yakından veya uzaktan, yazılı veya çokluortam yoluyla, baş

başa veya bir ağın içinde. Şüphesiz daha fazla etkileşim daha fazla yanlış anlaşılmalar, pot kırmalar, başka deyişle etkileşimsel deniz kazalarına neden oldu. Hayatınız boyunca onlarca koca aptalla uğraşmak yerine –ki büyükannemin dediğine göre çoğuna Jarnac ile Fouqueure* arasında rastlamak mümkün– artık yüzlerce, binlercesiyle karşılaşıyorsunuz. O halde ilk tespitim etkileşimler arttıkça aptallar çoğalır – kanıtlandı.

Bu karşılaşmalar sırasında kısa sürse bile felaketliğinden kaybetmeyen bir etkileşimin ardından bu iki kişinin her biri, bir aptalın daha icabına baktığından emin hayatlarına devam ederler. *Sizin* aptal olduğunuzu düşünen kişinin yanıldığını söyleyebilirsiniz, ancak internet ve sosyal ağlar bir zamanlar geçerli olan bu değerlendirme yöntemlerini artık tamamen yeniledi, özellikle değerlendirme hakkına sahip kişilerle diğerleri, buna karşılık, kamuya mal olmuş ciğeri beş para etmez bir adamla kendi çapında bir salak arasındaki farkı azalttı. En kalın kafalı aptallar fikirlerini yayabilmeye ve kendi benzerleri tarafından onaylanmaya başladığından beri aptallığın çıkardığı ses ve onu karşılayan kamusal kovuşturma, etkileşim kazasının şimdiye kadar eşi benzeri görülmemiş boyutlara ulaşmasını sağladı. İkinci tespitim (çıkardığım ikinci sonuç), aptallık daha kolay yayıldığı için aptallar çoğalır – kanıtlandı.

En azından şunu gözlemleyebiliriz, bu fenomen arttıkça, ters orantılı olarak aptallığın hayatımızdaki etkisi zayıflar. Gerçekten de büyükannem koca aptalların eziyetlerinden zar zor kaçabildi; bunun tersine bugün bizim karşılaştığımız aptalların çoğunluğu, az çok yabancı sıfatıyla kalırlar – sayısal hayaletlerden bahsetmiyorum. O halde şunu iddia etmemiz saçma olmaz, aptallar daha kalabalık olmalarına rağmen hayatlarımızdan daha hızlı geçip giderler.

Maalesef bu avantajın bir bölümü yitirilmiştir çünkü yine bununla orantılı olarak sabır ve hoşgörümüz de azalmıştır. Gerçekten de büyükannem Fouqueure ve çevresinde yaşayanlar arasında tercihlerini belirlemek durumundaydı; zamanın da yardımıyla karak-

*. Fransa'nın güneybatısında birbirlerine 35-40 kilometre mesafedeki iki komün. –yhn

terlerin gelişimini gözlemleyebildi, ilişkilerini (kaynanası da dahil olmak üzere, ama yine de abartmayalım çünkü bu insanlar aynı zamanda inatçıdır) daha uyumlu hale getirebildi ve geliştirebildi. Buna karşılık teorik olarak sonsuz muhatapla karşılaştığınızda çevrenizde ahlaki olarak uymanız için sizi zorlayacak hiçbir şey yoktur ve bana –gerçekçilikle kötü niyeti harmanlayarak– zamanınızın olmadığını söyleyebilirsiniz (çünkü kayıtsız şartsız tanıdığınız tek buyruk çok yazık ki felsefi değil meslekidir). Bu yüzden belki de uyum sağlayabileceğiniz veya zamanla değişebilecek bir kusuru veya bir karakter özelliğini kesin engel olarak değerlendirirsiniz. Gerçek bir kesinlik makinesine dönüşen siz, aptalı kirpiğinin en ufak bir hareketinden tanımaya başlarsınız; hiç kimse hayatınızı engelleyemesin diye aptallarla diğerleri arasında ayıklama yaparken çok acımasız olabilirsiniz. Üçüncü tespitim, onlara karşı her zamankinden daha duyarlı olduğumuz için aptallar çoğalır – kanıtlandı.

Bununla beraber son gözlem karmaşık bir tercih oyununu gözler önüne serer, buna göre herkes insan olarak kendini göstermeye çalışır. İki asırlık sosyolojiyi bir cümlede özetlemek istersek, bireyin çeşitli gruplara mensup olduğunu iddia etmesine izin veren kodlara hâkim olması sayesinde kendimiz oluruz, aynı zamanda herkesin farklılıklarını ortaya koyma ihtiyacına cevap veren bu gruplar arasında, bireyler farklılıklarını değişik biçimlerde yaşayabilirler. (Bu da onların normlarıyla az çok gönüllü olarak etkileşimde bulundukları anlamına gelir.)

Ancak grupların bakış açısından bugün devasa bir normatif karışıma şahitlik ediyoruz: farklı biçimlerde (hatta farklı dillerde) konuşma, giyinme, gülme, yürüme veya oturma, olayları yorumlama, duyguları hissetme ve dışavurma, zamanı tanımlama, mekân, ben, sen, biz – kısacası insan duyarlığı diye adlandırdığımız şeyin tüm varyasyonları, kalabalıkların olduğu yerlerde, özellikle de eskisinden daha heterojen olduğu düşünülen büyük şehirlerde birbirine karışıyor. Günümüzde kozmopolitlik, sosyal kodları mikro topluluklara un ufak etmeye katkıda bulunur ve aptallar bu toplulukların her birinde bir alt grup oluşturur. Herkesin bildiği gibi, belirleyici özellikleri onların kodlarını

takip etmeyenleri dışlamalarıdır ve bu noktada aptallık, egemenler ile egemenlik altında olanlar, sağ ile sol, zengin ile fakir, haklılığından bağımsız olarak imtiyazlardan yararlananlar ile yararlanmayanlar, biliminsanları ile cahiller, ateistler ile dindarlar, kadınlar ile erkekler arasında mükemmel olarak bölüştürülmüştür, çünkü burada aptallık bir gruba aidiyeti işaret etmez; bu aidiyeti yaşama biçiminin dışlamayı tercih ettiğini gösterir. Böylece bir zamanlar uygarlıkla, ırkla, türle ve kültürle ilişkilendirilen farklılıklar azaldığı ölçüde daha az homojen bir toplum biçiminde yeniden doğar. Yeniden bir tespitte bulunuyorum: Kodlar aşıldığı için aptallar çoğalır – kanıtlandı.

Böyle olmakla birlikte, daha önceki gibi, bu un ufak olma hareketi insan toplulukları arasındaki farkların git gide daha az şaşırtıcı olması sebebiyle bir miktar telafi edilir. En çok duyarlı olduğumuz kodlar (dil, giyinme biçimleri vs.) küresel ölçekte tektipliliğe doğru evrilmektedir, öyle ki farklılıkların bu denli zayıflaması bizde reddetme fenomeninin azalacağı beklentisi yaratabilir. Fakat ikinci kanıtlamamda olduğu gibi, bu tektiplilik öfkenin (veya duyarlı olunan farklılıklar karşısında tahammül eksikliği de denebilir) aynı oranda artmasıyla telafi edilir.

Bu temeller üzerine düşünün. Algoritmalar daha etkili ve evrensel kullanıldığı ölçüde toplumlarımız hizmet ve malların kişiselleştirilmesini, sizinle her daim daha uyumlu hale gelmesini amaçlar – Hubert, Amazon size her zaman daha uyumludur... Bunun sonucu olarak dışlama ve dahil etme kodları, bireylerin kendilerinden bile daha net ve daha ısrarlı bir şekilde birbirlerine yaklaşır. Nereye varmak istediğimi anladınız mı? Gittikçe kişiselleştirilen ve küçülen detaylara bağlı kodlarla karşı karşıya geldiğinizde bir süre sonra (en azından teorik olarak) her biriniz kendi önünüzde beliren koda uyan tek kişi olacaksınız (en azından *sizin* ekranınızda). Aptallar bu yolla, artık kendinizi –belki de sınırlı bir arkadaş topluluğuyla birlikte– aptallar okyanusunun ortasında *yeryüzündeki son insan* gibi gördüğünüz noktada çoğalmayı bırakırlar.

Bu durum karşısında hoşgörünün faydalarını sayıp dökmenin, hep beraber dans etmek için tüm farklılıkları kabul etmemiz *gerek-*

tiği iddiasında bulunmanın anlamı yoktur. Bu işbirlikçi ahlakçılık saçmadır; farklı olmak demek tercihlerine sarılmak demektir ve bu doğal olarak uzaklaşma eğilimini beraberinde getirir. Bu nedenle uzaklaşmayı kınamak, aptallar niçin boyun eğmedi diye umutsuzluğa kapılmak kadar gereksizdir, çünkü aptallar tanımları gereği sizin kardeşçe dansınıza katılmayı *asla* kabul etmezler.

Bununla nasıl baş edeceğiz? O zaman bakışı tersine çevirelim: Toplumumuzun eskiden daha homojen olduğunu kabul etsek bile, tek bir yazım biçimini, tek bir tip grameri veya kelimeleri, daha beyaz bir fondöteni veya daha iyi pudralanmış bir peruğu kullanmanın daha akıllıca olduğunu gerçekten iddia edebilir misiniz? Ve geçmişle ilgili hangi absürd gündüz rüyası, insan ilişkilerimizdeki azalmanın, büyükannemin bile hiç tatmadığı sükuneti getireceğini söyleyebilir? Öte yandan (burada bir tarihçi olarak konuşuyorum) kodların bu benzerliğinin kaynaklarımızın seçiciliğiyle yaratılan geçmişe yönelik bir yanılsama olmadığından emin misiniz? Daha az aptal insanlar zaten görünüşün önemsiz olduğunu bilir, diyebilirsiniz. Örneğin kadınların giydiği çarşafın veya mini eteğin altında yatan önemli şeyin bireylerin özgürlükleri olduğunu bilirler, ama aptalların bunu bilip bilmemelerinin ötesinde, ben özgürlüğün yüzeysel ve tamamen önemsiz iki seçenek arasındaki seçim olarak görülmesine tepki veriyorum.

Siz de onlardan biri olmadan önce aptalların ezici çoğalmalarını engellemek istiyorsanız şunu kabul etmelisiniz ki, davranış kodlarının (özgürlüğün asıl biçimleri) *ahlaki değerlere* dönüşmesi, tam olarak bizi uzaklaştırmak yerine dışlamaya iter, öyle ki artık her yerde aptallar görmeye başlarız. Gündelik hayatın saçma sapan detaylarının içine değerlerin kutsallığı fikrini sokuşturarak, en büyük bilgelerin her zaman söylediği, başkalarını yargılamayın temel ilkesini hiçe sayarız.

Tereddüt ettiğinizi görüyorum. Değerlerimizi savunmak zorunda değil miyiz? Size yanıtım şu: Değerlerinize önem veriyorsanız onları *kesinlikle* savunmayın! Onları bir zorunluluk bayrağı gibi sallayarak başkalarına yayamazsınız ve aptallığı azaltamazsınız. Zira daha

önce de söylediğim gibi sizi başkalarından ayıran şey değerleriniz değil, ilişkileriniz ve bu ilişkilerin kalitesidir. Değerleriniz kendi başlarına belirli tipteki ilişkilere bağlılığınızı yansıtır ve şüphesiz bunu anlıyorum. Ancak bunları kayıtsız şartsız bir tavırla iddia ettiğinizde onları ters etki yaratmaya mahkûm edersiniz. Örneğin özgürlük asla koşulsuz değildir, net ve belirli koşullar içerisinde ilerleme kapasitesini işaret eder.

İyice düşününce değerlere sahip olmak grupları birbirlerinden farklı kılmaz –neyse ki!– ve *değerlerimizin* bizi tanımladığı düşüncesi başlı başına bir aptallıktır çünkü değerlere sınırlı bir biriciklik atfeder ve bu da *kavram gereği* anlaşmazlıkları haklı çıkarmaya değil onların üstesinden gelmeye yöneliktir. Böylece örneğin *sizin* idealinizin özgürlük olduğunu söyleyebilmeniz için başkasının da dahil olma hakkını onun elinden almanız gerekir. Bundan daha tehlikeli bir şey düşünemiyorum çünkü özgürlüğü sizinkinden farklı anlayanları derhal rakip görürsünüz.

Bu durumda değerleri savunmak yerine ilişkilerinizi geliştirmenin daha iyi olduğunu kabul edersiniz, yani yanlış anlamaları asgariye indirmeye çalışırsınız. Çünkü hatırlarsanız aptallar öncelikle yanış anlamalarla çoğalırlar. Onların çoğalmalarının önüne ne aydınlanmacıların sömürgeci evrenselliğine dönüşle ne de çağın kişiselleştirilmiş göreliliğiyle set çekebilirsiniz. Bütün topluluklardaki aptalları zayıflatmanın yolu olarak savunmacı tavrınızdan kurtulmalı, ideal değerlerinizi somut etkileşimlerde riske atmayı kabul etmeli ve ilişkilerinizi geliştirmek için müzakereler yapmaya başlamalısınız. Başka bir deyişle yargıç olmak yerine tamirci olmalısınız.

• 13 •

Etkileşimlerinize özen gösterin,
değerleriniz peşinden gelecektir.

APTALLAR NİÇİN HER ZAMAN KAZANIR?

Aptallık, insanların ne pahasına olursa olsun yalnızca kendilerine mal etmek istedikleri belirlenimlerden biridir, ama burada da yanlış yola saparlar.
Herkes bunu tecrübe edebilir: Ayakkabının içine girmiş bir çakıltaşının milleti sinir etmek için herhangi bir şey yapmaya ihtiyacı yoktur.

Aptallarla etkileşime girmek için kişiliğinizden, onların ve sizin dünya kavrayışınızdan yola çıkarak nihai bir formül bulmalısınız.

Geçtiğimiz bölüm size aptallık sanki basit bir yanılsamaymış gibi onu bir temsil fenomenine indirgediğim izlenimini vermiş olabilir. Muhtemelen felsefi bir esrime içinde hep birlikte aptallığın hakkından geleceğimiz ve nihayet evrende barışı sağlayacak bir sonuca doğru ilerleyeceğimizi umuyorsunuz. İzin verin bir ayrım yapayım: Bir yandan tarihsel belirlenimciliğe tekabül edip etmemesi bir yana aptalların çoğaldığını, gerçekte azalması gerekse de bu çoğalmanın asla kesilmeyeceğini iddia ediyorum. Niçin? Çünkü nihayetinde tarihsel ölçekte aptalların daha az artması için her birimizin hayatımızın akışı içerisinde insan fenomeninin birliği ve kendi normlarını herkesle paylaşacağı yanılsamasından çıkması gerekir. Böylelikle sizin içinizde bir aptal zayıflarken sanki topraktan fışkırmış gibi binlercesi etrafınızda belirir. Bu anlamda biz aptal olmaktan vazgeçtikçe aptalların çoğaldığını iddia edebiliriz.

Bununla birlikte naifliğini kaybetmesi, insanın aklına takacak başka bir şey bulmasına engel değildir. Gerçekten de hayat tecrübeniz arttıkça, toplumun gelişmesi, şehirlerdeki çalışmalar, teknolojik dönüşüm yavaş yavaş anılarınızın çerçevesini yıkar, öyle ki yakınında büyüdüğünüz meydanın artık ne halde olduğunu gördüğünüzde

veya gençlerin bugün hangi şekilde tanıştıklarını ve çiftleştiklerini vs. öğrendiğinizde (kulaktan dolma bilgilerle tabii ki) nostalji boğazınızı sıkar. Sizi çok iyi anlıyorum! Geleceğin yabancılığından doğan bu kişisel nostalji bir bütün olarak toplumu tehlikeye atmadan ne inkâr edilebilir ne de bastırılabilir. Çünkü aptalların asıl gücünün ifadesi temel bir prensibini açığa çıkarır: eylemsizlik. Sizin *sabit* fikirlerde, *dar kafalı* insanlarda vs. gördüğünüz bu eylemsizliğin kaynağı nedir? Onu anlamak için karşıtı olan uyum gösterme davranışından yola çıkmak gerekir. Uyum gösterme özellikle çocukluk döneminden başlayan görece uzun bir öğrenim sürecinin, varlığımızın bilinçten en uzak katmanının derinliklerine sinmiş bilginin meyvesidir. Yaşadığımız alanı, alışık olduğumuz tipteki duyguları (ses, dokunma vs.), başka insanlarla etkileşimimizi (dilsel vs.) kısacası herkesin "dünya" diye adlandırdığı şeyi oluşturan bu tecrübelerin karışımı üzerinde yükselir. Bazı davranışları otomatik olarak tekrarlamak veya bazı düşünceleri birbirine bağlamak veya bir tür konuşma yöntemi tutturmak doğrudan bu edimlerin veya temsillerin atıfta bulunduğu "dünyalara" bağlıdır. Gerçekte bizi tanımlayan hemen her şeyi bu uyum gösterme zorunluluğundan yola çıkarak benimsedik ya da geliştirdik, bundan sonra ben buna "kişilik" diyeceğim ve bunun anlamı da olaylara kendi mizacınla (ne tam olarak öngörülebilen ne de tam olarak rastlantısal) belli bir şekilde tepki vermektir. Bu nosyonun içerisinde o kadar karmaşık ve belirsiz şeyler birbirine karışır ki kimse bunların içinden toplumsal belirlenimciliği, genetik yatkınlıkları, sembolik matrisleri ve zaman içerisinde biriken bilinçli veya bilinçdışı tecrübeleri birbirinden ayıramaz.

Güzel! Kişiliğimizin kökeni ne olursa olsun tecrübe dünyası son derece zorlayıcıdır. Bu nedenle bir insan fikrini, yaklaşımını veya davranışını sadece mecbur kaldığında değiştirir, yeni bir tecrübeyle referans dünyasını yeniler; yalnızca "dünyanın" güncellenmesi kişiliğini uyumlu hale getirmesine yol açar, zira kendisini basit bir kararnameyle değiştirmesi mümkün değildir. (Bu öylesine açıktır ki saçma iradeci söylemlerin yayılmasına rağmen sanırım herkes bunu kabul eder, en azından kendi hatalarını affedebilmek için.)

Kısacası "dünyanızda" sağlam bir akıl yürütmenin karşılığı varsa benim argümanlarım sizi ikna etmeye yeter. Yoksa bir imge veya bir video, bir GIF veya dünyayla ilişkinizi geliştirirken kabul gören başka bir şey bunu daha iyi başarabilir.

Maalesef referans dünyamızı değiştirmek o kadar kolay değil, çünkü müstesna bir geribildirim döngüsü sayesinde kişilik ilk başta uyum gösterdiği dünyayı savunma eğilimindedir. Böylece bizi birleştiren çember ortaya çıkar, dünyayı ve "beni", öyle ki kişiliği değiştirmek ancak dünyasını değiştirmekle mümkünken, tersine kişiliğin eylemsizlik hali dünyasını her türlü değişimden korur. Eğer *onların* terimleriyle ifade edersek: birine saldıran ötekine saldırır.

Bu yüzden bir aptalın temsillerini değiştirmeniz için öncelikle aptallığının bir uyum evresinin meyvesi olduğunu hesaba katmalısınız. Nihayetinde eylemsizliği veya körlüğü belirli durumlara uyum sağlamasının az çok başarılı bir sonucudur – ne kadar geçersiz, yanlış veya kısmi olursa olsun. O halde onu ancak kişiliğini yıkmadan, büyük bir incelikle referans dünyasındaki çatlakları dikkatlice kullanarak (fikir ya da davranış düzeyinde) değiştirebilirsiniz. Bunun yolu sorgulanarak bulunabilir, bir tarifi yoktur ancak aptalların eylemsizliğine karşı mücadele etmek demek, onları "dünyalarında" *halihazırda ortaya çıkmış* değişimler hakkında aydınlatmak ve bu değişimlere uyum göstermenin vazgeçilmez olduğunu uygun bir yolla anlatmak demektir; kanıtlamalardan ziyade bir çizgi film ya da bir reklam müziğiyle bile olabilir bu.

Kendinizi şimdiden ders vermeye hazır hissetseniz de şunu aklınızda bulundurun ki bir "dünyanın" unsurlarının uyum gösterme hareketi tanımı gereği karşılıklıdır; bunun anlamı bir pislikle veya bir cadıyla konuştuğunuzda söylediklerinizi kabul etmeleri, aynı oranda sizin aptalların dünyasını (en azından sadece var oldukları için) hesaba katarak *bilfiil* gerçeğin bir parçası olduğunuzu kabul etmenize bağlıdır. O halde öncelikle aptalların tanıklık ettiği dünyanın hakkını verdiğiniz ölçüde kendi dünyanızın tamamen aptal olmadığından emin olabilirsiniz. Bunu da sizin dünyanızda açtığı çatlaktan görürsünüz.

Bir kişinin aptallığıyla baş etmek, her iki tarafın çatlaklarından hareketle iki dünyanın iç içe geçerek birbirini değiştirmesi anlamına gelir. İçiniz rahat olsun, bu dünyaları değiştirmek yalnızca size düşen bir sorumluluk değil: kendinizi büyük resmin içine yerleştirdiğinizde bırakın tarih kendi akışı içerisinde bunu doğal yollardan yapsın. Ama "ilerlemeciler" ne düşünürlerse düşünsünler, kimse tarihin akışını bilemez ve "muhafazakârlar" ne düşünürlerse düşünsünler, tarih ne kendi başına ne de geriye doğru oluşur. O halde çabalarımızı tarihin akışını sürekli güncellememiz gereken tercihlerimiz doğrultusunda *yönlendirmeye* adayarak halihazırda yaşanan değişimlere iştirak etmekten başka bir seçeneğimiz yoktur.

Şimdi geleceğimize yön verecek bir yol ayrımına geldik (veya biz öyle düşünüyoruz), ya kazanacağız ya kaybedeceğiz. Pekâlâ! Aptallara karşı –istisnalar hariç– her zaman kaybedeceğiz. Niçin? Çoğunluk oldukları için değil kesinlikle; etkileşim halindeki varlıklar oldukları için aptalları *sayamayız*! Buna karşılık çoğunluğun neredeyse her zaman aptal olduğunu söylemek mümkün çünkü asgari enerji harcama ilkesini zorunlu olarak takip etme eğilimindedirler. İşte, hepsi bu: tembellik, ihmal, beceriksizlik ve konformizm. Tüm bu kelimeler sonuçta hep aynı yere, bizim eski eylemsizlik prensibine varıyor. Bu anlamda doğanın bu doğal eğilimi yüzünden aptallar her zaman kazanır. Siz ve ben de bu sırada toplumu yana doğru birkaç adım atsın, olasılığı düşük bazı yapıcı ve incelikli tepkiler versin diye mücadele ederiz. Ama doğal eğilim her zaman üste çıkar, bu öylesine baş edilemezdir ki nihayetinde doğa, bütün dünyaların izi sürülemez kesişim noktasından başka bir şey değildir.

• 14 •

Çatlakları keşfedin.

SONUÇ

Her aptallığın karşılığında başka bir aptallık doğurduğunu başından beri biliyorduk. Aptalları ortadan kaldırmak veya rakiplerini aptallarla özdeşleştirmek isteyen herkes, mevcut aptallık ortamına bilfiil katkıda bulunur. İşte bu yüzden bir ayna kullanmadan onlara yaklaşmamız mümkün değildir ve yine aynı sebeple bu kitap sizi tercihen onu okuduktan sonra öncekine nazaran *daha aptal* hissetmeye davet eder, çünkü şimdi *biliyorsunuz* ki kişinin aklı savunması kendisini deneyimli veya becerikli görmesi anlamına gelmez, daha ziyade içindeki saf öğrenme azmini belirtir, başka bir deyişle kendisini *teorik olarak hatalı bir özne* gibi değerlendirir.

Evet, aptallar bize aptallık karşısında kimsenin uzman olmadığını, bu tuhaf ve kaotik fenomen karşısında sürekli olarak kendin yap tarzı doğaçlamalara ihtiyaç olduğunu öğretti. Öte yandan bunu söylediğim için beni bağışlayın ama bu kitaptan burnunuzu kaldırmadığınız sürece *teorik olarak hatalı bir özne* olmaya devam edersiniz. Kendi değerinizi ancak kesinkes aptal olduğu ortaya çıkan biriyle karşılaştığınızda gösterebilirsiniz ve artık "aklınız" teorik olmaktan çıkar.

Burada vaziyeti en kısa şekilde özetleyecek olursak, aptalların bizi belirli bir duygusal duruma nasıl soktuklarını anladık, ki bu

durumun aradaki güvenin tamamen tükendiğine işaret ettiğini, bu etkileşimsel deniz kazasının karşılıklı olduğunu ve tüm iletişim kapasitesini yıktığını ve bizim teması kaybettiğimiz noktada onu bir otorite vasıtasıyla yeniden tesis etme arzumuzun arttığını gördük. Bu otorite argo kullanımında, ahlaka veya hukuka yapılan atıflarda, yani her defasında bir tek ve aynı görevi dışavuran tepkilerde beceriksizce kendini gösterir: hasara uğramış bağları yeni bir biçim vererek onarmak – saldırgan, sert, baskıcı hatta yıkıcı bir tutum. Aptallarla savaşmak, herkesin herkesle savaşması anlamına gelir ve bu bataktan sakınmak için elimizde birinden diğerine gidip gelebileceğimiz yalnızca üç strateji mevcuttur: yapabilenlerle müzakere etmek, buna izin verenleri geliştirmek, reddedenleri kendi hallerine bırakmak.

Nihayetinde bizim sorgulamamız *aptallık haricinde de* var olmaya devam eden bir insani boyuta ışık tutmuş oldu; söz konusu şey iyisiyle kötüsüyle yaşamlarımızı birbirinden ayrılmaz kılan, kırılgan olduğu kadar yıkılmaz olan karşılıklı bağlılık ilişkisidir. Karınlarımızı birbirine bağlayan görünmez bağlar, beyinlerimizi birbirine bağlayan zihinsel bağlar, bu öfke ve neşe ürpertilerinin bize hatırlattığı şey, bireylerin her şeyden evvel kendi etkileşimlerinden doğduğu, tercihlerinin ve faaliyetlerinin, grupların ve kurumların bireyler arasındaki ilişkilerden sonra ortaya çıktığıdır.

Evet! Eskiler ve bar müdavimleri alınmasın ama dayanışma kaybolan ve bizim yeniden tesis etmek zorunda olduğumuz bir şey değildir. Biz istesek de istemesek de, bilsek de bilmesek de dayanışma –en zahmetli yanı da budur– kaybolmaz. Etkileşim hiç fark gözetmeden kaosun sonsuz varyasyonlarını bizzat düzenleyen bir işleyişe sahiptir; dayanışma ise cömertlik gösterirken daha az seçicidir.

Bu anlamda, aptallığın kurucu ilkesi, şüphesiz hepimizin taşıdığı bağımsız var olma arzusudur; bu arzu onu tamamlayan şeyle yani aidiyet arzumuzla karşıt olduğu için kendi iddialarından başka hiçbir şey dinlemek istemez, kendi düşündüklerinden başka hiçbir şeyi beklemez, halihazırda sahip olduğu veya hayalini kurduğu işler dışında başka hiçbir şeyi gerçekleştirmeyi düşünmez. Bu arzudan

daha inatçı, daha kör, daha karanlık başka hiçbir şey yoktur ve en az çabaya olan meşru eğilim yüzünden insan düzenli olarak en aptal biçimine tekrar tekrar düşer ve arzunun aynı çürük toprağında ayağa kalkmasını sağlayacak unsurlar bulmak zorunda kalır. Her şeyi ele geçirme isteği olan bu azgın arzu, neşede veya hüzünde bulunan bu absürd kibir, bilgide olduğu gibi cehalette de bulunan bu körlük, mutlulukta olduğu gibi mutsuzlukta da bulunan bu aşağılama tavrı, diyalogda veya sessizlikteki bu sağırlık – her birimiz her sabah buna saplanıyor veya bundan vazgeçiyoruz ama er ya da geç herkes gibi devam ediyoruz. İşte bu yüzden *aptalı oynamak* hoş gelir, çünkü ayrılık ve ayırt edilemezlik arasındaki, otonom olma çabamızla aidiyet çabamız arasındaki aralıksız mücadelede bir dinlenme yöntemidir.

Doğaçlama nasihatler biçimindeki bu etkileşimsel etik denemesini yazarken, normların güç kullanılarak dayatılmasıyla (bağları iyice koparır), görece vazgeçme (ki bu da ters yönden bağları iyice koparır) arasındaki dengeyi sağlamanın herkes için ne kadar zor olduğunun farkına vardığımı sanıyorum. İşte bu yüzden iki ayrı uçtaki aptalları küçümsemek kafi gelmez. İyi düşünüldüğünde, bütün patolojik bağlar –aptallar bunun semptomlarıdır– bağımlılık geliştirenlere karşı dikkatli olmamız gerektiğini gösterir bize. Etkileşimsel etikle daha işim bitmedi. Onda günümüzün diğer sorunlarını tanımlamamıza olanak tanıyacak aydınlatıcı yöntemler olduğunu seziyorum.

Aptallara karşı öfkenizi yutmamak için, kaybetmeyi kabul etmemek için, rakiplerinize yer açmak için –evet basitçe onlara yer açmak– örgütlenmeniz gerekir, bu şekilde sinirlerinizi bozmaktan vazgeçerler ve güç oyunundan çıkmak için iyi kötü bir çıkış kapısı bulurlar. Ama sizi uyarıyorum; bunu sizin yapmanıza izin vermezler. Siz kendinizi bir barış gücü olarak ortaya koymaya çalışırken onlar bir savaş gücü olmaya devam ederler. Gündelik hayatta yolunuz muhakkak diplomasinin duraklarından geçecektir ve burada ya aptalların acılarını dinler ve olumsuzluklarını içinize çekersiniz ya da bazen çatışmaya girer onların acılarını püskürtür, size öfke duymalarına izin verirsiniz. Her hâlükârda aptallar sizin onlara

öğrettiklerinizden daha çok şey öğretirler size, çünkü öğrenmek isteyen sizsinizdir. Hatırlayın, tüm bunlar olup biterken, kozmik denge savaşa da barışa da son derece kayıtsız kalacaktır.

Bu nihai kayıtsızlığın içerisinde filozoflar yüce bir sükunet veya bilgelik biçimi keşfetmek istediler. Ama benim en başta ilan ettiğim gibi, tüm aptallara hemen son vermeye muktedir bir bilgeliğe ulaşmak demek –hatta bu seçeneğe kayıtsız kalmak da– ya tanrı ya da ölüm olmak demektir. Bu dünyada, yani ayın altında, hiçbir çatışma iz bırakmadan, birileri kendini yenilmiş veya aşağılanmış veya mağdur hissetmeden sonuçlanmadı, durum böyle olduğu için aptallık da mağlubiyetlerinden yeniden doğmaya, zaferleriyle muzafferce sıçramaya devam edecektir. Böylece aptallar her zaman sizin *sözde* erdemlerinizle alay edecek ve onların acıları her zaman sizin *sözde* barış çabanızın karşısına dikilecektir. İşte bu yüzden barışın bir seçenek olmaktan çıkması yerine savaşın enerjisini de yüklenmekten ve çatışma gerekliliğini bir *oyun* olarak kabul etmekten başka şansı yoktur. Evet. Bireysel ve kolektif tarihimizin gerçek ve ahlaki yüzü budur; ayrılıklar ve birleşmeler, trajedi ve komedinin sahnelendiği büyük oyunundan başka bir şey değildir. Endişelerinizi *ortaya koymak* yerine *oyunla* yatıştırdığınızda, ölmeden önce bir an için tanrıların ve filozofların güldükleri ve birbirlerine hakaret ettikleri masada yerinizi alabilirsiniz.

TEŞEKKÜR

Bu etkileşimsel etik araştırmasını gerçekleştirmem için bana gerekli şartları sunan Rio de Janeiro'daki São Paulo Papalık Katolik Üniversitesi Felsefe Bölüm Başkanı Luiz Camillo Osorio'ya, Buenos Aires Üniversitesi'nde öğretim üyesi Jimena Sole'ye, Montreal Üniversitesi'nden Helena Urfer'e özellikle teşekkür ederim.

Aynı zamanda benimle acılarını ve ışıklarını paylaşan Annelore Parot, Aurelien Robert, Diana Lançon, Maxime Catroux, Pauline Hartmann ve Ronan de Calan'a müteşekkirim. Ve tabii ki Camila'ya, *que explora com tanto carinho e tanta coragem as brechas do meu mundo.*

Spinoza üzerine çalışmalarıyla tanınan felsefeci Maxime Rovere'in Türkçedeki bu ikinci kitabı bir etkileşimsel etik denemesi. Sağlıklı bir etkileşim ortadan kalktığında, karşılıklı güven kırıldığında bir otorite vasıtasıyla onu yeniden tesis etmeye çalışırız. Bu da genellikle saldırgan, sert, baskıcı hatta yıkıcı bir tutum olarak kendini gösterir. Her gün o ya da bu şekilde kurumlarla ya da arkadaşımızla, patronumuzla ya da bir yabancıyla yaşadığımız bu türden etkileşim kazaları karşısında Rovere ahlakçı tutumu devreye sokmak, kendi normlarımızı dayatmak yerine, sinizme ve kayıtsızlığa kaçmadan felsefeye başvuruyor, yani okuru kendi kavramsal savunmalarını eleştirip yeni ufuklar aramaya davet ediyor. Rovere aptallığın, içinde hapsolduğumuz bir sistem olduğunu söylüyor ve bundan kurtulmak için düşüncelerimizi nasıl yönlendirebileceğimizi araştırıyor. Bu kitapta "Aptallarla ne yapmalı?" sorusu "Aptal olmamak için ne yapmalı?" sorusuyla birlikte yankılanıyor.

"Sokakta rastlanan binlerce vakada –yolunuzu kesen bir araç, köpeğini tekmeleyen veya yerlere çöp atan biri– başkalarına saygı göstermeyip sıradan sağduyu ilkelerini bile hiçe sayarak birlikte yaşamanın koşullarını ortadan kaldıran kişidir aptal. Gerçekliğin tümüne değinmeden söylenebilecek ilk şey, bu tür davranışların çoğunun yalnızca söz konusu kişiyle ilgili olmaması, daha derin sorunların semptomları olmasıdır: tehlikeli ve zor çalışma koşulları, kaygı verecek kadar çığırından çıkmış eğlence ve tüketim endüstrisi, insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen yapıların başarısızlığı gibi. Sadece aptalların sosyal hayatın koşullarını yıkmasını değil, aynı zamanda bu aptalları üreten hasta toplumun işleyişini de hesaba katmak gerek."

9 786052 205662

kolektif yaşam

THG 0184325 STF

www.kolektifkitap.com